

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**Фесенко О.О., Лисюк В.М., Мирошніченко О.М.,
Сахарова З.М., Неменуца С.М., Булюк В.І.**

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА
ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ В ГАЛУЗІ
(МОДУЛЬ 1 – ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ)

Навчальний посібник

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою Радою ОНАХТ

Протокол №__ від _____ 2020 р.

Одеса - 2020

Протокол № від 2020 р.

ЗМІСТ

Стор.

Вступ.....**Розділ 1.МІЖНАРОДНІ НОРМИ І ЗАКОНОДАВЧА БАЗА В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ.....****1.1.Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці.....****1.2. Директиви ЄС і конвенції МОП з охорони праці.....****1.3. Міжнародний стандарт SA 8000: 2001 «Соціальна відповідальність».....**

.....

1.4. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Посібник (настанова) із соціальної відповідальності».....**1.5. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці****Питання для самоперевірки.....****Розділ 2. ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СТАНОМ ОХОРОНИ ПРАЦІ****2.1.Основні принципи і органи державного нагляду за охороною праці.....****2.2. Положення про Державну службу України з питань праці. Її основні завдання, функції та права.....****2.3. Спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки – Державна служба України з надзвичайних ситуацій.....**

.....

2.4. Громадський контроль за станом охорони праці. Діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці.....**2.5. Комісія з питань охорони праці підприємства.....****Питання для самоперевірки.....****Розділ 3.СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....****3.1.Положення про СУОП.****Порядок розробки і впровадження СУОП.....****3.2. Структура та зміст розділів СУОП.....****3.3.Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007.....****3.4.Планування заходів з охорони праці.....****3.5.Ефективність функціонування СУОП.....****3.6. Контроль стану охорони праці.....****3.7.Загальні вимоги стосовно забезпечення роботодавцями охорони праці працівників (НПАОП 0.00-7.11-12).....**

Питання для самоперевірки.....
Розділ 4.РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІК НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ,
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА
ВИРОБНИЦТВІ.....

- 4.1.** Розслідування нещасних випадків
4.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків.....
4.3. Розслідування та облік аварій.....
4.4. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань.....

Питання для самоперевірки.....
Розділ 5.СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО
ВИПАДКУ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ
НА ВИРОБНИЦТВІ.....

- 5.1.** Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві
5.2. Фонд соціального страхування від нещасних випадків

Питання для самоперевірки.....
Література.....

Додаток 1.

Лабораторна робота № 1.Інструкції з охорони праці для різних видів робіт та професій галузі

Додаток 2.

Лабораторна робота № 2.Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.....

Додаток 3

Лабораторна робота № 3.Розробка заходів і засобів вибухопожежної безпеки на підприємствах галузі

ВСТУП

За статистикою Міжнародної Організації Праці (МОП) у світі щорічно вмирає декілька мільйонів осіб від нещасних випадків і захворювань, що пов'язані з професійною діяльністю.

Законом України «Про охорону праці» (1992 р.) державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Перший головний принцип, на якому базується державна політика в галузі охорони – це пріоритет життя і здоров'я працівників, повна відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці.

В сучасних умовах виробничого середовища на будь-якому підприємстві, в організації чи установі, де технологічні та робочі процеси є складними і розгалуженими системами, які використовують різні види енергій, сучасне технологічне і транспортне обладнання, автоматичні прилади та комп'ютерну техніку, питання охорони праці є дуже важливими, оскільки до кожного працівника висувуються високі фізичні та психофізіологічні вимоги. Завжди існує ризик отримати травму або професійне захворювання при будь-якої діяльності. Тому кожний працівник повинний володіти не тільки професійними навиками та знанням правил безпеки на робочому місці, але й знати основні законодавчі та нормативні акти України та міжнародної спільноти. Це допоможе майбутнім спеціалістам, від яких залежить безпека виробництва та життя працівників, в своїй професійній діяльності зменшити виробничий ризик, створити безпечні та належні умови праці, знизити витрати на страхування, уникнути дорогих судових позовів, створити і підтримувати сприятливий здоровий клімат у колективі найманих працівників.

Мета вивчення дисципліни «Охорона праці в галузі» полягає у формуванні у майбутніх фахівців умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Завдання вивчення дисципліни «Охорона праці в галузі» передбачає забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку.

Розділ 1. МІЖНАРОДНІ НОРМИ ТА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

1.1. Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці

Соціальне партнерство в охороні праці – це система пошуку взаємно прийнятних шляхів рішення загальних проблем охорони праці в організаціях, система взаємних домовленостей між всіма суб'єктами охорони праці (роботодавцями, робітниками, державою взагалі). Соціальне партнерство в документах Євросоюзу (ЄС) часто позначають як термін «соціальний діалог», котрий є основоположною ідеєю в діяльності Міжнародної організації праці (МОП).

В рамках соціального діалогу в ЄС сьогодні актуальним вважається завдання щодо інтенсифікації консультацій представників урядів держав-членів із соціальними партнерами (працівниками та роботодавцями). Це є логічним продовженням політики, яка проводиться з 1957 р.¹ Комісією з безпеки і гігієни праці, для якої членство від кожного держави-члена ЄС сформовано наступним чином: два представника представляють уряд, один представник від робітників та один представник від роботодавців.

Указом Ради Міністрів ЄС у 1974 р. був заснований Консультативний Комітет з безпеки, гігієни та охорони здоров'я. В його роботі приймають участь представники Європейської Конфедерації Профспілок (ЄКП) та Європейської Асоціації Роботодавців (ЄАР). Таким чином, Консультативний Комітет з безпеки, гігієни й охорони здоров'я виконує в структурі ЄС функції органу, який відповідає за соціальний діалог і соціальне партнерство в сфері охорони праці.

Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.10.2010 р. передбачає формування порядку утворення, склад та організацію роботи

¹У 1957 р. було засновано Європейську Економічну Спільноту(ЄЕС) або Загальний Ринок. Згодом, у 1992 р. на основі ЄС було створено Європейський Союз (ЄС).

Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних соціально-економічних рад у регіонах. Закон тлумачить *соціальний діалог* як процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. Однією з їх характеристик є розвиток демократії в основних сферах соціально-економічного життя держави, систематична участь громадян у розробці пріоритетних для регіону рішень та контроль за їх реалізацією у важливих, з погляду інтересів громадян, напрямках діяльності.

Принципи здійснення соціального діалогу:

- законність та верховенство права;
- репрезентативність і правоможність сторін та їх представників;
- незалежність та рівноправність сторін;
- конструктивність та взаємодія;
- добровільність та прийняття реальних зобов'язань;
- взаємна повага та пошук компромісних рішень;
- обов'язковість розгляду пропозицій сторін;
- пріоритет узгоджувальних процедур;
- відкритість та гласність;
- обов'язковість дотримання досягнутих домовленостей;
- відповідальність за виконання прийнятих зобов'язань.

Соціальний діалог здійснюється на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація) рівнях на тристоронній або двосторонній основі. До сторін соціального діалогу належать:

- на національному рівні: профспілкова сторона, суб'єктами якої є об'єднання професійних спілок, які мають статус всеукраїнських; сторона роботодавців, суб'єктами якої є об'єднання організацій роботодавців, які мають статус всеукраїнських; сторона органів виконавчої влади, суб'єктом якої є Кабінет Міністрів України;

- на галузевому рівні: профспілкова сторона, суб'єктами якої є всеукраїнські профспілки та їх об'єднання, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності; сторона роботодавців, суб'єктами якої є всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності; сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є відповідні центральні органи виконавчої влади;

- на територіальному рівні: профспілкова сторона, суб'єктами якої є профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання,

що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці стороною соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законодавством;

- на локальному рівні: сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності – вільно обрані для ведення колективних переговорів представники (представник) працівників; сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або його уповноважені представники.

1.2. Директиви ЄС і конвенції МОП з охорони праці

Директивами ЄС визначаються лише мінімальні вимоги з охорони праці, що означає для країн-учасниць можливість відступити від мінімальних вимог, але тільки убік їхнього перевищення (покращання).

Розроблено дві групи директив:

- 1) директиви ЄС щодо захисту працівників;
- 2) директиви ЄС про випуск товарів на ринок. До них відносяться обладнання, устаткування, машини, засоби колективного та індивідуального захисту працівників на робочих місцях.

Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників» визначає нововведення та інновації:

- загальне завдання поліпшення виробничого середовища й відповідні йому обов'язки, що покладаються на держави-члени ЄС та роботодавців;
- розширене поняття виробничого середовища, в якому поряд із фізичною безпекою розглядається й організація роботи та соціальні відносини на робочих місцях;
- навчання та обов'язки робітників;
- необхідність зниження навантаження на працівників і створення морально здорових умов праці, а не тільки запобігання фізичної шкоди;
- докладний перелік засобів, які необхідно використовувати для рішення завдань.

Тобто директива 89/391/ЄС декларує загальні принципи профілактики та основи охорони праці.

Сфера дії Директиви - робочі місця, виробниче обладнання, індивідуальні засоби захисту, обробка тяжких вантажів, тимчасові або пересувні робочі місця тощо.

На підставі цієї Директиви було розроблено та прийнято низку окремих директив: 89/654 - про мінімум вимог до безпеки та гігієни

робочих місць;89/655 – про мінімальні вимоги по забезпеченню безпеки та охорони здоров'я робітників на робочому місці при використанні робочого обладнання;89/656 – при використанні робітниками персональних захисних засобів на робочому місці;90/269 - про мінімум вимог до безпеки та гігієни праці при ручній обробці вантажів при наявності ризику, особливо травми хребта робітників;90/270- про мінімум вимог до безпеки та гігієни праці при роботі з екранними пристроями;92/85 - про запровадження заходів, які сприяють покращанню безпеки та гігієни праці вагітних, а також породіль та працюючих жінок-годувальниць; 2004/37- про захист робітників від ризику, пов'язаного з дією канцерогенів або мутагенів на робочому місці, а також ряд інших.

Міжнародна організація праці (МОП) (ILO - International Labour Organization) є спеціалізованою установою Організації об'єднаних націй (ООН). Основним завданням МОП є встановлення та поширення принципів соціальної справедливості і трудових прав та прав людини, визнаних світовою спільнотою. МОП була заснована у 1919 р. в результаті підписання Версальського договору, який, в свою чергу, дав початок існуванню Ліги Націй, і стала першою спеціалізованою установою ООН у 1946 р.

Розвиток міжнародного трудового законодавства, що регулює умови праці й зайнятості, було причиною створення МОП. Міжнародні трудові норми набувають чинності з моменту їх прийняття Міжнародною конференцією праці - органом, у якому представлені делегати від урядів, трудящих і роботодавців практично всіх країн миру. Норми МОП ухвалюються у двох формах – конвенцій і рекомендацій.

Рекомендації викладають керівні принципи й орієнтири для розробки національної політики й практичних заходів

Конвенції МОП являють собою міжнародні угоди, що підлягають ратифікації державами-членами. Застосування державами ратифікованих ними міжнародних трудових норм постійно контролюється МОП. Механізм контролю в значній мірі ґрунтується на доповідях, які періодично представляють уряди. Об'єднання роботодавців і працівників також мають можливість представляти інформацію й висловлювати свою думку з питань застосування конвенцій.

Документи МОП встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свободу створення та діяльність асоціацій, колективні переговори, заборону примусової праці, рівність можливостей і відношення до працюючого та інші стандарти, які регулюють умови та інші аспекти праці. За умов дотримання відповідної процедури, конвенції та рекомендації МОП стають частиною національного законодавства. Через їх універсальний характер конвенції та рекомендації МОП можуть застосовуватися суддями у судовій практиці.

До основних Конвенцій МОП відносяться: Конвенція 81 (інспекція праці); Конвенції 29 і 105 (примусова праця); Конвенція 87 (свобода

об'єднань); Конвенція МОП (право на колективний договір); Конвенції 100 і 111 (рівна оплата чоловіків і жінок за рівноцінну роботу; дискримінація); Конвенція 135 (представники працівників); Конвенція 138 і Рекомендація (мінімальний вік); Конвенція 155 і Рекомендація 164 (Безпека, гігієна, охорона праці); Конвенція 159 (професійна реабілітація та зайнятість інвалідів); Конвенція 177 (надомна праця); Конвенція 182 (найгірші форми дитячої праці); Керівництво по системах управління охороною праці МОТ/УОП 2001; Всесвітня Декларація з прав людини; Конвенція ООН про права дитини; Конвенція ООН про усунення всіх форм дискримінації жінок.

Україна є членом МОП з 1954 р. Сьогодні більше ніж 50 Конвенцій МОП ратифіковані Україною та є частиною національного законодавства країни.

МОП здійснює технічну допомогу переважно у наступних сферах: професійна підготовка та перепідготовка; політика зайнятості; управління працею; трудове право та відносини у сфері виробництва; умови праці; розвиток менеджменту; кооперація; соціальна безпека; трудова статистика, професійна безпека та здоров'я працюючих.

МОП здійснює заходи щодо розвитку незалежних організацій найманих працівників та роботодавців, організує тренінги та надає консультації таким організаціям. У межах системи ООН МОП є унікальною тристоронньою організацією, в якій сторони роботодавців та найманих працівників є рівними урядовій стороні у роботі керівних органів Міжнародної організації праці.

Завдання Міжнародної організації праці:

- покращення умов праці, підвищення життєвого рівня, забезпечення економічної та соціальної стабільності в цілому світі;
- розвиток і реалізація норм і основних принципів і прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для жінок і чоловіків з забезпечення гідної зайнятості;
- підвищення ефективності соціального захисту для усіх;
- розробка міжнародних заходів і програм зі сприяння здійсненню основних прав людини, покращення умов праці та життя і розширення можливостей для зайнятості;
- розробка міжнародних трудових норм.

Для узгодженого вирішення питань, що виникають у соціально-трудої сфері, в Україні з 1993 року діє Національна рада соціального партнерства, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Президентові України і утворюється з представників Кабінету Міністрів України, об'єднань підприємців та професійних спілок.

Одна з останніх фундаментальних Конвенцій МОП є ***Конвенція про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці № 187 від 15.06.2006.*** Визнаючи глобальні масштаби виробничого травматизму, професійних захворювань і загибелі людей на виробництві й необхідність їх

скорочення, Генеральна конференція МОП ухвалила Конвенцію 2006 р. про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці, де розглядається процес створення національної системи охорони праці за участю тристоронніх партнерів: Уряду, роботодавців та робітників.

Мета Конвенції - постійне вдосконалення безпеки й гігієни праці для попередження випадків виробничого травматизму, професійних захворювань і загибелі людей на виробництві за допомогою розробки, на основі консультацій з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників, національної політики, національної системи й національної програми. Кожна держава вживає активних заходів з метою поступового створення безпечного й здоровішого виробничого середовища за допомогою національної системи й національних програм в області безпеки й гігієни праці, спираючись на принципи, які закладені в актах МОП.

При розробці *національної політики* кожна держава-член з обліком своїх національних умов і практики, а також на основі консультацій з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників, сприяє основним принципам, таким як: оцінка професійних ризиків або небезпек; боротьба із професійними ризиками або небезпеками в місці їх виникнення; розвиток національної культури профілактики в області безпеки й гігієни праці, яка включає інформацію, консультації й підготовку.

Національна система безпеки й гігієни праці повинна включати:

- а) законодавчі й нормативні правові акти, колективні договори і акти з безпеки та гігієни праці;
- б) органи або відомства, відповідальні за питання безпеки й гігієни праці, створені відповідно до національних законодавства й практики;
- в) механізми для забезпечення дотримання національних законодавчих і нормативних правових актів, включаючи системи інспекції;
- г) заходи, спрямовані на забезпечення співробітництва на рівні підприємства між його керівництвом, працівниками і їх представниками в якості основного елемента заходів профілактики на виробництві.

Кожна держава-член на основі консультацій з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників розробляє й періодично переглядає національну програму по безпеці й гігієні праці.

Національна програма:

- а) сприяє розвитку національної культури профілактики в області безпеки й гігієни праці;
- б) вносить вклад на захист працівників завдяки ліквідації або відомості до мінімуму, наскільки це практично можливо, виробничих ризиків і небезпек, відповідно до національних законодавства й практикою, з метою попередження виробничого травматизму, професійних захворювань і загибелі людей на виробництві, а також сприяння безпеки й гігієні праці на робочому місці;

в) розробляється й переглядається на основі аналізу національної ситуації в сфері безпеки й гігієни праці, включаючи аналіз національної системи безпеки й гігієни праці;

г) включає завдання, мету й показники результативності;

д) підкріплюється, наскільки це можливо, іншими додатковими національними програмами й планами, що сприяють поступовому забезпеченню безпечного й здоровішого виробничого середовища.

1.3. Міжнародний стандарт SA 8000:2001 «Соціальна відповідальність»

Міжнародний стандарт SA 8000 (Social Accountability 8000)
«Соціальна відповідальність»- стандарт для оцінки соціальних аспектів систем управління. Високий статус документу забезпечений тим, що його ідеологічну основу складають:

- Загальна декларація прав людини (the Universal Declaration of Human Rights),
- Конвенція ООН з прав дітей (UN Convention on the Rights of the Child),
- Конвенція ООН по ліквідації усіх форм дискримінації жінок,
- конвенції і рекомендації Міжнародної організації по праці (International Labour Office (ILO) Convention) і інших служб по захисту прав людини.

Перша версія стандарту SA 8000 була розроблена Агентством по акредитації Ради з економічних пріоритетів (Council on Economic Priorities Accreditation Agency - CEPAA) і введена в дію з жовтня 1997 р. Друге видання SA 8000 введене в 2001 р. Цей стандарт обумовлює вимоги по соціальній відповідальності, щоб дозволити компанії сертифікуватися по SA 8000.

Соціальна відповідальність - це здатність організації або підприємства оцінити соціальні наслідки своєї діяльності, у тому числі безпеки і у довкіллі.

Мета стандарту SA 8000 – сприяти постійному поліпшенню умов наймання і здійснення трудової діяльності, виконання етичних норм цивілізованого суспільства. Стандарт SA 8000 був створений для того, щоб компанії могли підтвердити використання соціально-відповідальних підходів у своїй діяльності. У світі вже давно прийнято, що підприємства, на яких приділяється значна увага персоналу, створенню необхідних і комфортних умов для роботи, є надійними партнерами у взаємовідносинах. Використання етичних підходів до суспільства в цілому і до своїх співробітників, зокрема створення сприятливої атмосфери в колективі, є критерієм високого рівня менеджменту. І навпаки, співробітництво з компаніями, які не виконують ці вимоги, вважається неетичним і пов'язаним з додатковими ризиками.

Стандарт SA 8000 спрямований на забезпечення привабливості умов наймання для співробітників, поліпшення умов їхньої праці і життєвого рівня.

Вимоги стандарту є універсальними щодо географічного місцезнаходження, галузі промисловості та розміру компанії (підприємства, організації, установи). Компанія повинна дотримуватися національного законодавства й інших законів, що застосовуються, а також виконувати інші вимоги, стосовно яких вона бере на себе зобов'язання, а також даний стандарт.

Компанії (організації або підприємства), у яких менеджмент здійснюється відповідно до вимог стандарту SA 8000, мають конкурентну перевагу, яка полягає у високій мотивації персоналу, що у свою чергу дозволяє ефективніше застосовувати сучасні системи менеджменту для досягнення намічених цілей, забезпечуючи при цьому постійну рентабельність.

Стандарт вважається міжнародним, хоча офіційно не прийнятий жодною з міжнародних організацій.

Стандарт дозволяє підприємствам робити те, що вони роблять краще всього, а саме, застосовувати систему менеджменту для досягнення намічених цілей, забезпечуючи при цьому постійну рентабельність.

Компанія повинна дотримуватися відповідних законів і промислових стандартів, що визначають робочий час. Стандартний робочий тиждень має визначатися законодавством, але не повинен на регулярній основі перевищувати 48 год. Персонал повинен мати принаймні один вихідний день за кожен семиденний період. Уся понаднормова робота має оплачуватися в розмірі, вищому за звичайний, і в жодному разі не повинна перевищувати 12 год. на працівника протягом тижня. В інших випадках понаднормова робота повинна бути добровільною. Крім того, заробітна плата працівників повинна мінімум відповідати реальному прожитковому мінімуму і забезпечувати робітникам стабільний дохід.

Компанія повинна призначити представника від старшого керівництва для контролю за виконанням вимог стандарту, незалежно від інших обов'язків даного представника, та надати некерівному персоналові можливість обирати свого власного представника від їхньої групи з метою полегшення спілкування з ним (представником) з відповідних питань.

У випадках, коли це передбачено договором, компанія повинна надавати достатню інформацію і доступ до неї всім зацікавленим сторонам, що бажають перевірити, як виконуються вимоги даного Стандарту.

Компанія не повинна використовувати або підтримувати тілесні покарання, психологічне чи фізичне насильство або словесні образи.

1.4. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Посібник (настанова) із соціальної відповідальності»

Стандарт ISO 26000 – це добровільна настанова з соціальної відповідальності і не є документом, що передбачає сертифікацію. Згідно ISO 26000 компанія включає такі компоненти, як захист прав людини, навколишнього природного середовища, безпеку праці, права споживачів та розвиток місцевих громад, а також організаційне управління та етику бізнесу. Тобто у керівництві враховані усі принципи, які зазначені у Глобальній договорі ООН (1992 р.) - ініціативі ООН, яка спрямована на сприяння соціальній відповідальності бізнесу, підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення стабільнішої та всеохоплюючої економіки. На сьогоднішній день до Глобального договору ООН приєдналося 6 тисяч компаній та організацій, серед яких 130 українських).

Міжнародний Стандарт ISO 26000 представляє посібник із принципів, що покладені в основу соціальної відповідальності, основних тем і проблем, що стосуються соціальної відповідальності, і способів інтеграції соціальної відповідальної поведінки в стратегії діяльності. ISO 26000 призначений для того, щоб бути корисним для організацій усіх типів, як великих так і малих, що функціонують як у розвинених, так і країнах, що розвиваються. Державні організації можуть за бажанням використовувати цей Міжнародний Стандарт. Він не призначений для того, щоб замінити, змінити або поміняти зобов'язання держави. Стандарт ISO 26000 призначений для добровільного застосування.

Кожній організації рекомендується підвищити рівень своєї соціальної відповідальності, застосовуючи даний Міжнародний Стандарт, дотримуючись законодавства, а також узгоджуючись із міжнародними нормами поведінки.

Кожна організація самостійно визначає, що є придатним та важливим для неї шляхом власних оцінок та діалогу з зацікавленими сторонами.

Використання цього міжнародного стандарту підтримує кожен організацію у прагненні стати більш соціально відповідальною, брати до уваги інтереси її членів, відповідати чинному законодавству та поважати міжнародні норми поведінки.

Визнаючи, що організації знаходяться на різних щаблях розуміння та впровадження соціальної відповідальності, цей міжнародний стандарт запланований для використання тими, хто тільки розпочинає розглядати питання соціальної відповідальності, а також і для тих, хто має досвід її впровадження. Широке впровадження на підприємствах, в організаціях та установах вимог міжнародного стандарту ISO 26000 сприятиме зростанню показників сталого розвитку України

Розбудовуючи свою соціальну відповідальність, організації слід розуміти три взаємозв'язки:

1. Між організацією й суспільством. Організації слід розуміти, як її діяльність впливає на суспільство, очікування щодо відповідальної поведінки, запропонованої суспільством;

2. Між організацією і її зацікавленими сторонами. Організації слід знати про свої різні зацікавлені сторони. Діяльність організації може потенційно і реально впливати на приватні особи і організації;

3. Між зацікавленими сторонами й суспільством. Організації слід розуміти взаємозв'язок між інтересами зацікавлених сторін, на які впливає організація, з одного боку, і очікуваннями суспільства з іншої. Хоча зацікавлені сторони є частиною суспільства, вони можуть мати інтереси, які не відповідають очікуванням суспільства. Зацікавлені сторони мають унікальні стосовно організації інтереси, які можуть відрізнятися від очікувань суспільства відносно соціально відповідальної поведінки по кожному з питань. Наприклад, інтерес постачальника в тому, щоб одержати оплату, а інтерес співтовариства в дотриманні договірних умов можуть бути різними сторонами однієї проблеми.

При визнанні своєї соціальної відповідальності організації буде необхідно враховувати всі три взаємозв'язки. Організація, її зацікавлені сторони й співтовариство, імовірно, будуть мати різні погляди через те, що їх цілі різні. Слід визнавати, що приватні особи й організації можуть мати багато і різноманітні інтереси, на які можуть вплинути діяльність організації.

1.5. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці

Створення і забезпечення безпечних умов праці спирається на законодавчу та нормативну базу України, тобто на основні державні законодавчі та нормативні акти з охорони праці. До структури законодавчого та нормативного забезпечення охорони праці входять Конституція, Закони України, нормативно-правові акти про охорону праці (НАОП), Державні стандарти України (ДСТУ), міждержавна система стандартів безпеки праці (ССБП), санітарні норми і правила, будівельні норми і правила.

Конституція, як головний закон країни, гарантує всім громадянам України право належні, безпечні і здорові умови праці; неприпустимість використання праці жінок і неповнолітніх у небезпечних для їх здоров'я умовах праці (ст.43); щотижневий відпочинок, щорічну оплачувану відпустку; скорочений робочий день щодо окремих професій і виробництв, скорочену тривалість роботи у нічний час (ст.45); соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості та інших випадках, передбачених законом (ст.46);

охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст.49); охорону праці та інші загальні права громадян (ст.57).

Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями щодо продуктивної і творчої праці. За кодексом працівники реалізують право на працю шляхом укладання трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Працівники мають право на відпочинок, на здорові і безпечні умови праці, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності.

Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. є основоположним документом в галузі охорони праці. Він визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Дія цього Закону поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих.

Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. регулюють і забезпечують розвиток фізичних і духовних сил суспільства, пріоритет охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшують умови праці, навчання, побуту та відпочинку населення, допомагають вирішувати екологічні проблеми, вдосконалюють медичну допомогу, запроваджують і сприяють здоровому способу життя.

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. регулює суспільні відносини у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права та обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, визначає порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.

Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. — кодекс, що регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів влади, права та обов'язки громадян, підприємств, установ та організацій. Кодекс замінив собою низку законів, у тому числі: «Про Цивільну оборону України», «Про пожежну безпеку», «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони», «Про війська Цивільної оборони України», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту».

Еколого-правове регулювання діяльності будь-якого підприємства, організації, установи ґрунтується на нормах **Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»** від 25.06.1991 р., який визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища. Закон визначає основні принципи охорони навколишнього середовища, закріплює екологічні права і обов'язки громадян України.

Закон України «Про об'єкти підвищеної безпеки»² від 18.01.2001 р. визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язані з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації наслідків.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві. За цим законом саме держава, а не роботодавець, гарантує усім застрахованим громадянам забезпечення прав у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Крім того, правове регулювання питань охорони праці міститься в **Цивільному і Кримінальному кодексах України**.

Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників і службовців підприємств, установ і організацій є основним нормативним актом, що регулює питання дисципліни праці і організації внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві і на підставі якого розробляються правила внутрішнього трудового розпорядку з урахуванням умов праці конкретного підприємства, організації або установи. Правила внутрішнього трудового розпорядку містять: обов'язки адміністрації, робітників і службовців; використання робочого часу; порядок застосування заходів заохочення за сумлінну працю та заходи впливу на порушників трудової дисципліни.

² **Об'єкт підвищеної небезпеки** - об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Єдине правове поле охорони праці в Україні доповнюється рядом національних законів, міжнародних договорів та угод і підзаконних нормативних актів. До останніх відносяться Укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади.

Нормативно-технічна база охорони праці розробляється у відповідності з законодавством і складається з нормативно-правових актів, які регламентують конкретні вимоги охорони праці до виробничого середовища, обладнання, устаткування, порядку ведення робіт, засобів захисту працюючих і порядку їх навчання. Закон України «Про охорону праці» визначає, що **нормативно-правовий акт з охорони праці (НПАОП)** – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, що є обов’язковими для виконання. Інакше кажучи, НПАОП – це офіційний документ компетентного органу державної влади, за яким встановлюються загальнообов’язкові правила або норми, що спрямовані на забезпечення здорових та безпечних умов праці. Залежно від сфери дії НПАОП можуть бути міжгалузевими і галузевими. Опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних НПАОП проводяться центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці разом з професійними спілками і Фондом соціального страхування від нещасних випадків. За ст. 28 Закону «Про охорону праці» НПАОП переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, але не рідше одного разу на десять років.

Система стандартів безпеки праці (ССБП), які були створені в СРСР, визнані Україною як міждержавні стандарти за Угодою про співробітництво в галузі охорони праці, укладеною керівниками урядів держав СНД у 1994 р. Стандарти ССБТ визнаються Україною як міждержавні стандарти. Перелік стандартів переглядають при зміні національного законодавства та удосконалення ССБП. Система представляє собою комплекс взаємозв’язаних стандартів (ГОСТів), які вміщують вимоги, норми і правила, спрямовані на безпеку, збереження здоров’я і працездатності людей в процесі праці. До складу ССБП, який побудовано за ієрархічним принципом, входять міждержавні стандарти або ГОСТи, галузеві стандарти або ОСТи, державні стандарти і стандарти підприємств.

Питання охорони праці в Україні також регламентують **державні стандарти (ДСТУ)**, які внесено до Показника НАОП, **будівельні норми і правила (ДБН)**, **санітарні норми і правила (СНіП)**, **правила улаштування електроустановок (ПУЕ)**, норми технічного проектування тощо.

Керівники підприємств або уповноважені ними органи (служба охорони праці на підприємстві) розробляють і затверджують власні положення, інструкції або інші нормативні акти про охорону праці для

даного підприємства за порядком, який регламентує Закон України «Про охорону праці» (ст.28) і НПАОП 0.00-6.03.93 «Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві». Ці нормативні акти призначені для створення на підприємстві СУОПП і забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на кожному робочому місці. Такі документи обов'язково погоджуються і затверджуються трудовим колективом підприємства (як приклад, можна привести «Положення про комісію з охорони праці підприємства», «Положення про уповноважених трудових колективів з питань охорони праці»).

Нормативні акти з охорони праці, які діють на підприємстві, повинні відповідати чинному законодавству, вимогам державних міжгалузовим і галузовим актів про охорону праці і повинні мати наступні розділи:

- визначення обов'язків, прав і відповідальності структурних підрозділів, служб та посадових осіб за виконання покладених на них функцій щодо охорони праці;

- забезпечення перспективного і поточного планування роботи по поліпшенню безпеки, гігієни праці і виробничого середовища, усунення причин травматизму та професійних захворювань;

- організація лабораторних досліджень умов праці, атестація робочих місць на відповідність чинним нормативам з охорони праці;

- внесення вимог нормативних актів про охорону праці до технологічної та конструкторської документації і встановлення порядку проведення експертизи цієї документації на повноту викладення внесених вимог;

- організація правильної експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки (кранів або посудин, що працюють під тиском тощо), інструктажу, навчання та перевірки знань працюючих з питань охорони праці, впровадження чіткої системи допуску до робіт з підвищеною небезпекою;

- встановлення правил безпечного виконання робіт та поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях та будівельних майданчиках, робочих місцях;

- опрацювання і погодження в установленому порядку та затвердження заходів щодо забезпечення безпеки працівників на певних роботах у разі відсутності в державних актах про охорону праці конкретних вимог;

- визначення заходів пожежної безпеки;

- організація забезпечення працівників засобами захисту, миючими та знешкоджуючими засобами, лікувально-профілактичним харчуванням (молоком, газованою солоною водою тощо);

- організація проведення попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних медичних оглядів працівників певних категорій;

- встановлення порядку ознайомлення працівника при укладанні трудового договору з умовами праці на підприємстві, можливістю їх

впливу на здоров'я, пільгами та компенсаціями за роботу в таких умовах згідно з чинним законодавством та колективним договором;

- визначення порядку інформування працюючих про зміни в нормативних актах протягом дії трудового договору;

- визначення порядку інформування працюючих про зміни в нормативних актах протягом дії трудового договору.

Крім того, роботодавець може затверджувати нормативні акти з охорони праці, які виникають із специфіки виробництва та вимог чинного законодавства.

Інструкція з охорони праці є нормативним актом, що містить для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства і будівельних майданчиках або в інших місцях, де за дорученням власника чи уповноваженого ним органу виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки (НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці» від 29.01.1998 р.).

Покажчик нормативно-правових актів з питань охорони праці. Починаючи з 2004 р. Державний комітет України з нагляду за охороною праці веде Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. Це банк даних, який складається і ведеться з метою забезпечення єдиного обліку та формування відповідного інформаційного фонду нормативних актів з охорони праці. В наказі Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 109 від 07.07. 2009 р. замість Державного реєстру було затверджено Покажчик нормативно-правових актів з питань охорони праці. Види нормативних актів (в уніфікованій формі для однакового застосування) мають таке цифрове позначення: правила - 1; переліки - 2; норми - 3; положення - 4; інструкції - 5; порядки - 6; інші - 7. Покажчик охоплює усі основні види економічної діяльності відповідно до Державного класифікатору ДК 009:2010.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть термін «соціальне партнерство(соціальний діалог)» в сфері охорони праці.

2. Наведіть основні положення закону України «Про соціальний діалог в Україні».

3. Які основні принципи соціальної відповідальності?

4. Які міжнародні документи щодо соціальної відповідальності Ви знаєте?

5. Міжнародний стандарт SA 8000: 2001 «Соціальна відповідальність», його зміст.

7. Основні директиви ЄС з охорони праці.
8. Основні конвенції МОП в галузі охорони праці.
9. Сфери діяльності і завдання МОП.
10. У чому полягає мета стандарту SA 8000 ?
11. Які головні вимоги SA 8000: 2001 «Соціальна відповідальність»?
12. Що представляє собою стандарт ISO 26000:2010 «Посібник (настанова) із соціальної відповідальності»
13. Які взаємозв'язки слід враховувати будь-якій організації при розбудові соціальної відповідальності?
14. Яка структура законодавчого і нормативного забезпечення охорони праці в Україні ?
15. Які основні закони в галузі охорони праці?
16. Для чого потрібні нормативно-правові акти з охорони праці?
17. Показчик нормативно-правових актів з питань охорони праці.

Література: 2,3,5,6,7,8,9,10,13,14,18,19,21,22,25,27,28,29.

Розділ 2. ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СТАНОМ ОХОРОНИ ПРАЦІ

2.1. Основні принципи і органи державного нагляду за охороною праці

Закон України «Про охорону праці» визначає *органи державного нагляду за охороною праці* (Ст.38):

- центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Державна служба праці України);
- спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки (Державна служба України з надзвичайних ситуацій).

Ці органи не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5.04.2007 р. визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності,

повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю).

Державний нагляд (контроль) - діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства і прийняттого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Основним принципом державного нагляду (контролю) визначено пріоритетність безпеки у питанні життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності.

До принципів віднесено також:

- підконтрольність і підзвітність органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади;
- рівність прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;
- гарантування прав суб'єкту господарювання;
- об'єктивність та неупередженість здійснення державного нагляду (контролю);
- невтручання органу державного нагляду (контролю) у статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону;
- дотримання умов міжнародних договорів України;
- незалежності органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян.

2.2. Положення про Державну службу України з питань праці. Її основні завдання, функції та права

Державна служба України з питань праці (Держпраці) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, і який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб.

Основними завданнями Держпраці є:

- 1) реалізація державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- 2) здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні;
- 3) здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- 4) організація та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері функціонування ринку природного газу в частині підтримання належного технічного стану систем, вузлів і приладів обліку природного газу на об'єктах його видобутку та забезпечення безпечної і надійної експлуатації об'єктів Єдиної газотранспортної системи.

Функції Держпраці відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерства та в установленому порядку подає їх Міністрові соціальної політики;
- 2) готує та подає в установленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення;
- 3) координує відповідно до законодавства роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, інших суб'єктів господарювання у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- 4) здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування;
- 5) розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування України, всеукраїнських організацій роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання, бере участь у розробленні та виконанні інших державних і галузевих програм;

6) здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням законодавства про працю юридичними особами, у тому числі їх структурними та відокремленими підрозділами, які не є юридичними особами, та фізичними особами, які використовують найману працю;

7) здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць за умовами праці;

8) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

9) здійснює контроль за своєчасністю та об'єктивністю розслідування нещасних випадків на виробництві, їх документальним оформленням і веденням обліку, виконанням заходів з усунення причин нещасних випадків;

10) здійснює в установленому законодавством порядку державний нагляд (контроль) за діяльністю Фонду соціального страхування України;

11) здійснює державний нагляд (контроль) у сфері гігієни праці, у тому числі нагляд (контроль) за:

- факторами виробничого середовища та виробничих операцій, наявність яких може шкодити здоров'ю працівників;

- виконанням заходів щодо запобігання виникненню професійних захворювань;

- дотриманням вимог санітарних норм та правил;

- своєчасним здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на попередження шкідливої дії факторів виробничого середовища і трудового процесу, збереження здоров'я працівників;

- наявністю обов'язкових медичних оглядів працівників;

12) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням законодавства у сфері охорони праці в частині безпечного ведення робіт, гігієни праці, промислової безпеки, безпеки робіт у сфері поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, у тому числі з питань:

- забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального та колективного захисту;

- монтажу, ремонту, реконструкції, налагодження і безпечної експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів виробництва і машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;

- виробництва, зберігання, використання отруйних речовин у виробничих процесах, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів;

- організації проведення навчання (в тому числі спеціального) і перевірки знань з питань охорони праці; навчання працівників у сфері поводження з вибуховими матеріалами та перевірки їх знань;

13) здійснює державний нагляд (контроль) у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки та потенційно небезпечними об'єктами³, з питань проведення ідентифікації та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;

14) здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності;

15) здійснює дозиметричний контроль робочих місць та доз опромінення працівників;

16) забезпечує складення санітарно-гігієнічних умов праці для подальшого визначення зв'язку захворювання з умовами праці;

17) організовує проведення:

- державної експертизи умов праці із залученням Держсанепідслужби;
- випробування устаткування та матеріалів, технічного огляду устаткування, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, незалежної експертизи проектно-конструкторської документації на відповідність вимогам нормативно-правових актів із промислової безпеки, охорони та гігієни праці;

- експертизи проектної та іншої документації на виготовлення і впровадження технологій і засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту, реєстрації, огляду, випробування виробничих об'єктів, інженерних інфраструктур об'єктів соціально-культурного призначення;

- експертної оцінки стану безпеки охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єкта господарювання, об'єктів підвищеної небезпеки, а також експертного обстеження (технічного діагностування) устаткування машин, механізмів підвищеної небезпеки;

18) проводить:

- розслідування та веде облік аварій і нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, аналізує їх причини, готує пропозиції щодо запобігання таким аваріям і випадкам;

- розслідування обставин та причин виникнення гострих і хронічних професійних захворювань та отруєнь;

- моніторинг стану умов праці та здоров'я працівників, що є складовою державного соціально-гігієнічного моніторингу;

19) веде облік підіймальних споруд (вантажопідіймальних кранів та машин, ліфтів, ескалаторів, канатних доріг, підйомників, фунікулерів тощо), парових та водогрійних котлів, посудин, що працюють під тиском, трубопроводів пари та гарячої води, атракціонів, об'єктів нафтогазового комплексу та інших об'єктів;

³**Потенційно небезпечний об'єкт** - це об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

20) бере участь:

- у проведенні державної експертизи (перевірки) технологічної, конструкторської, технічної документації на впровадження нових технологій, виготовлення засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту щодо відповідності їх нормативним актам про охорону праці;

- у прийнятті закінчених будівництвом об'єктів промислового та виробничого призначення, об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;

- у роботі комісій з розслідування нещасних випадків на виробництві;

21) веде державний реєстр нормативно-правових актів з питань праці, охорони праці, зайнятості населення та гігієни праці, державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки;

22) здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до компетенції Держпраці, вивчає, узагальнює та поширює досвід іноземних держав, бере участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів, залученні та координації міжнародної технічної допомоги, представляє у визначеному порядку інтереси України у міжнародних організаціях;

23) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держпраці, її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

24) забезпечує здійснення в апараті і територіальних органах соціального діалогу з питань реалізації державної політики у сфері трудових відносин, оплати праці, охорони праці, гігієни праці та соціального захисту, укладення колективних договорів (угод), створення умов для трудової діяльності працівників та роботи профспілкових організацій відповідно до законодавства;

25) складає у випадках, передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення, розглядає справи про такі правопорушення і накладає адміністративні стягнення;

26) накладає у випадках, передбачених законом, штрафи за порушення законодавства, невиконання розпоряджень посадових осіб Держпраці;

Права Держпраці для виконання покладених на неї завдань:

1) залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вчених, представників організацій роботодавців, профспілок та інших інститутів громадянського суспільства, а також підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Держпраці;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на неї завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики - статистичні дані;

4) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;

5) безперешкодно проводити відповідно до вимог закону без попереднього повідомлення в будь-яку робочу годину доби перевірки виробничих, службових, адміністративних приміщень та об'єктів виробництва фізичних та юридичних осіб, які використовують найману працю та працю фізичних осіб, експлуатують машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки, та у разі виявлення фіксувати факти порушення законодавства;

6) одержувати від роботодавців і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки про результати проведення експертних обстежень, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань, звіти про рівень і стан виконання профілактичної роботи, причини порушень законодавства та про вжиття заходів для їх усунення;

8) залучати працівників правоохоронних органів до здійснення заходів з державного нагляду (контролю) у сфері, що належить до компетенції Держпраці.

2.3. Спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Основними завданнями ДСНС у сфері пожежної безпеки є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

Функції ДСНС відповідно до покладених на неї завдань у сфері пожежної безпеки:

1) забезпечує гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю людей чи призводять до завдання матеріальних збитків;

2) організовує та забезпечує охорону від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів;

3) організовує і здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання;

4) здійснює безпосередньо та через свої територіальні органи реєстрацію декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки;

5) здійснює державний нагляд (контроль) за:

вжиттям інженерно-технічних заходів цивільного захисту відповідно до закону;

діяльністю аварійно-рятувальних служб, станом їх готовності до реагування на аварії та надзвичайні ситуації;

6) здійснює відповідно до закону ліцензування господарської діяльності з надання послуг і проведення робіт протипожежного призначення;

7) розглядає у разі звернення фізичних чи юридичних осіб:

- проектну документацію щодо влаштування засобів протипожежного захисту (систем пожежогасіння, пожежної сигналізації, оповіщення про пожежу та управління евакуацією населення, протидимного захисту, пожежного спостереження, вогнезахисної обробки будівельних конструкцій (виробів, матеріалів), автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення), а також бере участь у прийманні проведених робіт із влаштування зазначених засобів;

- технічні завдання і робочі проекти на автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення;

- проектну документацію на будівництво захисних споруд цивільного захисту, а також розділ щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту у складі містобудівної документації;

8) складає акти перевірок, видає приписи, постанови, розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, а в разі встановлення порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, звертається безпосередньо та через територіальні органи до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, дільниць, окремих приміщень, а також

машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту;

9) бере участь у розробленні будівельних норм у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, пропозицій щодо внесення змін до них та визнання їх такими, що втратили чинність, подає Міністрові внутрішніх справ відповідні пропозиції;

10) застосовує адміністративно-господарські санкції за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки;

11) у разі звернення фізичних чи юридичних осіб надає:

- технічні умови для інженерного забезпечення об'єкта будівництва щодо пожежної та техногенної безпеки;

- методичні рекомендації щодо розроблення та підготовки положень, інструкцій, інших нормативних документів у сфері пожежної та техногенної безпеки, що діють на підприємствах, в установах, організаціях та на інших суб'єктах господарювання незалежно від форми власності;

12) бере участь у розробленні будівельних норм у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, пропозицій щодо внесення змін до них та визнання їх такими, що втратили чинність, подає Міністрові внутрішніх справ відповідні пропозиції;

13) застосовує адміністративно-господарські санкції за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки;

14) бере участь у:

- розслідуванні пожеж, причин виникнення надзвичайних ситуацій та невиконання запобіжних заходів, а також проведенні оцінки дій органів управління і сил щодо організації та проведення ними рятувальних і інших невідкладних робіт;

- розгляді проектів об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, в частині додержання вимог нормативно-правових актів щодо інженерно-технічних заходів, у сфері пожежної та техногенної безпеки.

2.4. Громадський контроль за станом охорони праці. Діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці

Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють *професійні спілки*, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників (Ст.41 Закону України «Про охорону праці», 1992 р.).

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов,

забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту.

У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Професійні спілки також мають право:

- на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці;
- брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них;
- вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (Ст.42 Закону України «Про охорону праці», 1992 р.). мають право безперешкодно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень нормативно-правових актів з безпеки і гігієни праці. Вони діють відповідно до НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці»

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці обираються на підприємствах, де немає професійної спілки, для здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону праці.

Уповноважені з питань охорони праці обираються простою більшістю голосів, відкритим голосуванням та на строк, визначений загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства або цеху, зміни, дільниці, бригади, ланки тощо.

Уповноваженим з питань охорони праці не може бути обраний працівник, який згідно з посадовими обов'язками відповідає за забезпечення безпечних та здорових умов праці.

Уповноважені з питань охорони праці перевіряють на підприємствах дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці. Для виконання цих обов'язків роботодавці за свій кошт організовує навчання, забезпечує необхідними нормативно-правовими актами, довідковими

матеріалами з питань охорони праці та звільняє уповноважених з питань охорони праці від роботи на передбачений колективним договором строк із збереженням за ними середнього заробітку.

Методичну допомогу в роботі уповноважених з питань охорони праці надає служба охорони праці підприємства.

Уповноважені з питань охорони праці співпрацюють з комісією з питань охорони праці підприємства в разі її створення, а під час виконання своїх функціональних обов'язків співпрацюють з ланковими, бригадирами, майстрами, керівниками відповідних структурних підрозділів, спеціалістами служби охорони праці підприємства, посадовими особами органів державного нагляду за охороною праці, представниками профспілкових організацій.

Уповноважені з питань охорони праці не рідше одного разу на рік звітують про свою роботу на загальних зборах (конференції) трудового колективу.

Функціональні обов'язки уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці. Уповноважені з питань охорони праці з метою створення безпечних і здорових умов праці на виробництві, оперативного усунення виявлених порушень здійснюють контроль за:

- відповідністю нормативно-правових актів з охорони праці:
- умов праці на робочих місцях, безпеки технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стану засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівниками, проходів, шляхів евакуації та запасних виходів, а також санітарно-побутових умов;
- праці жінок, неповнолітніх та інвалідів;
- забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкочувальними засобами, організації питного режиму;
- проведення навчання, інструктажів та перевірки знань працівників з охорони праці;
- проходження працівниками попереднього та періодичних медичних оглядів;
- безоплатним забезпеченням працівників нормативно-правовими актами з охорони праці та додержанням працівниками в процесі роботи вимог цих нормативно-правових актів;
- своєчасним і правильним розслідуванням, документальним оформленням та обліком нещасних випадків та професійних захворювань;
- виконанням наказів, розпоряджень, заходів з охорони праці, у тому числі заходів з усунення причин нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, зазначених в актах розслідування;
- наявністю і станом наочних засобів пропаганди та інформації з охорони праці на підприємстві.

Уповноважені з питань охорони праці негайно повідомляють майстра, бригадира чи іншого керівника робіт про будь-який нещасний випадок чи ушкодження здоров'я, які сталися з працівником на виробництві, та надають допомогу потерпілому.

Уповноважені з питань охорони праці беруть участь у:

- опрацюванні відповідного розділу колективного договору (угоди) з питань охорони праці, комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму і професійних захворювань;
- розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- розгляді небезпечної для життя чи здоров'я працівника виробничої ситуації, або для оточуючих працівників, виробничого середовища чи довкілля у разі відмови працівника виконувати з цих причин доручену йому роботу;
- розгляді, за необхідності, посадовими особами листів, заяв та скарг з питань охорони праці працівників відповідного трудового колективу;
- підготовці та проведенні громадських оглядів, конкурсів, рейдів з питань охорони праці.

Права уповноважених з питань охорони праці

Уповноважені з питань охорони праці мають право:

- безперешкодно перевіряти на підприємстві стан безпеки і гігієни праці, додержання працівниками нормативних актів з охорони праці на об'єктах підприємства чи виробничого підрозділу, колектив якого його обрав;
- вносити роботодавцю обов'язкові для розгляду пропозиції про усунення виявлених порушень нормативно-правових актів з безпеки та гігієни праці, здійснювати контроль за реалізацією цих пропозицій;
- звертатися по допомогу до органу державного нагляду в разі, якщо вони вважають заходи роботодавця з охорони праці недостатніми;
- вимагати від майстра, бригадира чи іншого керівника виробничого підрозділу припинення роботи на робочому місці в разі виникнення загрози життю або здоров'ю працівників;
- вносити пропозиції щодо притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги нормативно-правових актів з охорони праці;
- бути обраними до складу комісії з питань охорони праці підприємства в разі її створення.

2.5. Комісія з питань охорони праці підприємства

Метою створення Комісії на підприємстві є забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Рішення про доцільність

створення Комісії, її кількісний та персональний склад приймається трудовим колективом на загальних зборах (конференції) за поданням роботодавця і професійної спілки.

Комісія формується на засадах рівного представництва осіб від роботодавця (спеціалісти з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства) та професійної спілки, а у разі її відсутності - уповноважених найманими працівниками осіб.

Комісію очолює голова, який обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу. Не допускається обирати головою Комісії роботодавця. На посаду секретаря може бути обраний працівник служби охорони праці.

Члени Комісії виконують свої обов'язки на громадських засадах. У разі залучення до окремих перевірок вони можуть увільнятися від основної роботи на передбачений колективним договором строк із збереженням за ними середнього заробітку.

Комісія здійснює свою діяльність на основі планів, що розробляються на певний період (квартал, півріччя, рік) і затверджуються головою Комісії.

Комісія раз на рік звітує про виконану роботу на загальних зборах (конференції) трудового колективу.

Основними завданнями Комісії є:

- захист законних прав та інтересів працівників у галузі охорони праці;
- підготовка на основі аналізу стану безпеки та умов праці на виробництві рекомендацій роботодавцю та працівникам щодо профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань, практичної реалізації принципів державної політики в галузі охорони праці на підприємстві;
- узгодження через двосторонні консультації позицій сторін у вирішенні практичних питань у галузі охорони праці для забезпечення поєднання інтересів роботодавця та трудового колективу, кожного працівника, запобігання конфліктним ситуаціям на підприємстві;
- вироблення пропозицій щодо включення до колективного договору найбільш важливих питань з охорони праці, визначення достатніх асигнувань на Комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці та ефективний контроль за цільовим витрачанням цих коштів;
- захист прав та інтересів потерпілих працівників під час розгляду питань щодо призначення їм страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; надання додаткових пільг і компенсацій згідно з положеннями колективного договору за рахунок роботодавця.

Комісія має право:

- звертатись до роботодавця, трудового колективу, профспілкового комітету або іншого уповноваженого на представництво трудовим

колективом органу, відповідних служб підприємства з пропозиціями щодо регулювання відносин у сфері охорони праці;

- створювати робочі групи з числа членів Комісії для розробки узгоджених рішень з питань охорони праці із залученням спеціалістів різних служб підприємства, фахівців експертних організацій, служб охорони праці органів виконавчої влади, страхових експертів, технічних інспекторів праці профспілок;

- одержувати від працівників, керівників структурних підрозділів і служб підприємства та профспілкового комітету інформацію та мати доступ до документації, що є необхідною для виконання завдань;

- здійснювати контроль за дотриманням вимог законодавства з охорони праці безпосередньо на робочих місцях, забезпеченням працівників засобами колективного та індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами, лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою та використанням санітарно-побутових приміщень тощо;

- ознайомлюватися з будь-якими матеріалами з охорони праці, аналізувати стан умов і безпеки праці на підприємстві, виконання відповідних програм і колективних договорів;

- вільного доступу на всі дільниці підприємства і обговорення з працівниками питань охорони праці.

Питання для самоперевірки

1. Які основні принципи державного контролю?
2. Що є основними завданнями Державної служби праці?
3. Назвіть права Державної служби праці.
4. Основні завдання і функції Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
5. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці. Їх призначення, обов'язки та права.
6. Завдання та обов'язки комісії з питань охорони праці підприємства.

Література: 12, 15, 16, 17, 24, 26, 28.

Розділ 3. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1. Загальні вимоги стосовно забезпечення роботодавцями охорони праці працівників(НПАОП 0.00-7.11-12)

Цей документ встановлює вимоги щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці шляхом належного облаштування робочих місць і виробничих, санітарно-побутових та інших приміщень на підприємстві, в установі, організації безпечного використання працівниками засобів праці, забезпечення навчання працівників і залучення їх до вирішення питань охорони праці, регулювання взаємовідносин з охорони праці між підприємствами у випадку залучення до виконання робіт працівників інших підприємств. Дія цих Вимог поширюється на всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності і видів діяльності.

НПАОП 0.00-7.11-12 не стосується питань, пов'язаних з вимогами державних санітарних норм та правил.

На підприємстві повинні бути створені для кожного працівника здорові і безпечні умови праці. При цьому необхідно дотримуватись таких основних принципів запобігання небезпекам:

- виключення небезпек, якщо це є можливим і реальним;
- обмеження небезпек, яких уникнути неможливо;
- усунення небезпек у їх першоджерелах, виключення або максимальне обмеження впливу небезпечних і шкідливих виробничих чинників;
- забезпечення пріоритету колективних засобів захисту над індивідуальними;
- врахування людського фактора, зокрема під час вибору засобів виробництва, технології, організації праці, устаткування робочих місць тощо.

Працівники мають бути проінформовані та проінструктовані щодо дій, необхідних у разі виникнення на підприємстві аварійних ситуацій, пов'язаних з безпосередньою загрозою для їх життя і здоров'я, та про вжиті або такі, що мають бути вжитими, запобіжні і захисні заходи.

Роботодавець забезпечує повну і вичерпну інформацію працівникам та їх уповноваженим представникам з питань охорони праці про можливі небезпечні ситуації, про вжиті заходи для їх запобігання або їх ліквідації та про дії працівників у аварійних ситуаціях.

Для забезпечення належного виконання цих заходів роботодавець призначає відповідальних осіб, забезпечує їх підготовку і спорядження відповідно до небезпечності виробництва, масштабів і специфіки підприємства.

Роботи підвищеної небезпеки виконуються за нарядами-допусками, оформленими в установленому порядку.

У разі виникнення на підприємстві надзвичайних ситуацій і нещасних випадків роботодавець повинен вжити термінових заходів для евакуації працівників, надання першої медичної допомоги потерпілим, локалізації і ліквідації аварії або пожежі, усунення їх наслідків, за необхідності

залучити зовнішні служби невідкладної медичної допомоги, професійні аварійно-рятувальні служби, підрозділи пожежної охорони.

Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, а також учнів, курсантів, слухачів та студентів навчальних закладів під час трудового і професійного навчання здійснюються відповідно до Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці,

Залучені працівники інших підприємств повинні пройти медичний огляд та інструктаж з охорони праці з урахуванням специфіки умов праці на підприємстві, що приймає залучених працівників. Таким працівникам повинні бути надані необхідні засоби індивідуального захисту.

3.2. Положення про СУОП, структура та зміст його розділів

Система управління охороною праці (СУОП) - частина загальної системи управління організацією, яка сприяє запобіганню нещасним випадкам та професійним захворюванням на виробництві, що виникають у процесі господарювання, і включає в себе комплекс взаємопов'язаних заходів на виконання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці.

Аудит охорони праці - це документально оформлене системне обстеження і аналіз стану умов та безпеки праці з метою визначення їх відповідності критеріям, встановленим законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці.

Повноцінне досягнення мети СУОП в умовах сучасних ринкових відношень на виробництві не може обмежуватись вимогами законодавчої бази країни, яка зобов'язує роботодавця матеріально забезпечувати заходи та засоби з охорони праці в розмірі не менше ніж встановлено законом. Тому модель відношень «роботодавець - працівник» повинна включати двосторонню мотивацію, яка актуалізує як інтереси працівника, так і інтереси роботодавця.

Основні позиції мотивації роботодавця :

- підвищення продуктивності праці на підприємстві;
- підвищення якості продукції;
- розвиток виробництва;
- зниження витрат на компенсацію ушкоджень здоров'я працівників, пов'язаних з виконанням трудових обов'язків, а також моральної шкоди;
- інтеграція виробництва в економіку країн Євросоюзу і всесвіту;
- уникнення аварій, пожеж і вибухів на підприємстві.

Основні позиції мотивації працівника:

- належні та безпечні умови праці;
- гідна і справедлива оплата праці;
- економічне стимулювання за активну участь та ініціативу у запровадженні заходів та засобів з охорони праці;

- економічна та моральна компенсація за роботу в шкідливих умовах праці, в разі тимчасової втрати працездатності, профзахворювання або в разі смерті;
- соціальне страхування від нещасних випадків і профзахворювань;
- забезпеченість спецодягом та засобами індивідуального захисту;
- визнання права відмови від виконання робіт, небезпечних для здоров'я та життя тощо.

Ефективне функціонування СУОП в значній мірі забезпечує поєднання інтересів працівника і роботодавця на підприємстві в межах існуючого законодавства і колективного договору.

За Рекомендаціями щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці, які затверджено Головою Держгірпромнагляду⁴ 07.02.2008 р., СУОП створюється суб'єктом господарювання і передбачає підготовку, прийняття та реалізацію завдань щодо здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності найманих працівників у процесі їх трудової діяльності.

У Положенні про СУОП, яке розробляється підприємством, а також у посадових інструкціях та інструкціях з охорони праці визначаються загальні й конкретні обов'язки кожного працівника, його повноваження у сфері охорони праці. В організаційних заходах, що забезпечують функціонування СУОП, необхідно передбачити можливість впливу громадських об'єднань працівників підприємства (комісії з питань охорони праці, уповноважених найманими працівниками, профспілок тощо).

Для розробки і впровадження СУОП бажано створити координаційну раду за участі вищого керівництва, представників служби охорони праці, профспілок або осіб, уповноважених найманими працівниками.

При створенні СУОП необхідно:

- визначити закони та інші нормативно-правові акти, що містять вимоги щодо охорони праці та які розповсюджуються на діяльність організації;
- виявляти небезпечні та шкідливі виробничі фактори та відповідні ризики, що можуть виникнути при здійсненні виробничої діяльності;
- визначити політику керівництва в сфері охорони праці;
- визначити завдання в сфері охорони праці та встановити пріоритети;
- розробити організаційну схему та програму для реалізації політики та досягнення її завдань.

⁴Постановою Кабінету Міністрів України № 1021 від 30.09.2015р. Держгірпромнагляд ліквідовано, а його повноваження передані Державному комітету праці.

3.3. Структура та зміст розділів СУОП

СУОП повинна передбачати:

- планування заходів з охорони праці;
- контроль виконання поточного та оперативних планів;
- можливість здійснення корегувальних та попереджувальних дій;
- можливість адаптації до обставин, що змінилися;
- можливість інтеграції в загальну систему управління.

Положення про СУОП підприємства може містити наступні розділи та підрозділи.

1. Основні принципи політики у сфері охорони праці.

Суб'єкт господарювання визначає і документально оформлює політику керівництва у сфері охорони праці, яка має бути органічно поєднана з усіма елементами діяльності організації. Формування політики здійснюється на основі комплексної оцінки рівня небезпеки виробничих об'єктів організації, яка проводиться шляхом виявлення всіх небезпечних і шкідливих виробничих факторів, характерних для кожного об'єкта, їх оцінки та аналізу можливих варіантів і зменшення ризику виникнення небезпечної ситуації. Політика у сфері охорони праці повинна бути документально оформлена, доведена до усіх працівників та підлягати періодичному розгляду та можливому корегуванню у зв'язку із змінами у виробничому процесі.

Політика у сфері охорони праці повинна:

- визначати загальні завдання з покращання охорони праці;
- відповідати характеру та масштабу ризиків, що можуть виникнути на виробництві;
- включати в себе зобов'язання керівництва щодо постійного поліпшення охорони праці, сприяння формуванню громадських органів, забезпечення соціального партнерства, інформування працівників щодо умов праці та існуючих виробничих ризиках.

2. Планування та фінансування заходів з охорони праці(див. підрозділ 3.3).

3. Обов'язки та відповідальність.

Для ефективного функціонування СУОП необхідно визначити обов'язки, відповідальність та повноваження керівників служб та підрозділів а також працівників щодо охорони праці при розробці, впровадженні і удосконаленні СУОП.

4. Управління документацією.

4.1. Використання законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці. Визначаються особи, відповідальні за вчасне отримання, облік, актуалізацію і поширення законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці.

4.2. Управління внутрішніми нормативними актами. Внутрішні нормативні акти з охорони праці опрацьовуються в організації, затверджуються її керівником і спрямовуються на побудову чіткої системи управління охороною праці та створення безпечних і здорових умов праці

5. Компетентність та підготовка.

5.1. *Професійний відбір.* Визначається коло працівників, які виконують важкі роботи, роботи зі шкідливими чи небезпечними умовами праці, а також такі, де є потреба у професійному доборі. Працівники цих категорій повинні проходити попередній (під час прийняття на роботу) та періодичні (протягом трудової діяльності) медичні огляди.

5.2. *Навчання з питань охорони праці та система інструктажів.* Регламентується порядок дій, компетенція відповідальних осіб при організації і проведенні навчання, своєчасна актуалізація навчальних програм та інструкцій.

6. Моніторинг виконання та оцінка результативності(дивись підрозділ 3.5).

6.1. *Поточні перевірки, огляди* окремих підрозділів і організації в цілому. Система контролю залежно від обсягів виробництва та чисельності працюючих може передбачати внутрішній аудит, оперативний контроль керівників робіт та інших посадових осіб, контроль з боку служби охорони праці, а також громадський контроль.

6.2. *Засідання координаційної ради.* Основним завданням координаційної ради є обговорення заходів щодо розробки, впровадження та удосконалення СУОП, узгодження позицій керівництва та працівників, сприяння покращанню умов праці, визначення найбільш ефективних способів інформування працівників.

7. Організація інформаційної роботи: наради і збори.

Наради і збори мають проводитись в усіх підрозділах організації. Ініціатива проведення нарад належить вищому керівництву та керівництву підрозділів, а зборів – профспілкам або уповноваженим найманими працівниками. На нарадах і зборах поширюється інформація щодо стану охорони праці, результатів ідентифікації ризиків виникнення небезпечних ситуацій, обговорюються впроваджені заходи з охорони праці та такі, що плануються.

8. Управління ресурсами.

8.1. *Безпечність виробничих приміщень, засобів виробництва, технологічних процесів.* Порядок забезпечення безаварійної експлуатації будівель і споруд, системи планово-попереджувальних ремонтів викладено у нормативних документах з питань обстежень, паспортизації, безпечної та надійної експлуатації виробничих будівель і споруд.

Вимоги до обладнання та технологічних процесів встановлено у нормативно-правових та нормативних документах, які регламентують безпечність виробничого обладнання та його використання (правилах, стандартах, технічних умовах, технологічних регламентах тощо).

8.2. *Організація робочого місця і робочого часу.* Робочі місця мають відповідати вимогам чинних нормативно-правових актів з охорони праці, які розповсюджуються на діяльність організації. Нормативні акти організації, в яких конкретизуються ці вимоги, повинні враховувати специфіку діяльності підприємства, наявність на робочих місцях небезпечних та шкідливих факторів, які ще не усунуто і передбачати відповідні заходи з охорони праці. Регламентуються робочий час, час відпочинку, перерви, роботи у нічний час і позмінної роботи.

8.3. *Засоби індивідуального захисту.* У розділі визначається перелік тих професій, працівники яких мають бути забезпечені засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), а також перелік необхідних ЗІЗ. Інструктаж працівників щодо використання ЗІЗ повинен бути викладений в інструкціях з охорони праці

8.4. *Заміна засобів виробництва і матеріалів, що застосовуються.* При плануванні закупівлі обладнання, використання якого практично не змінює технологічний процес, потрібно впевнитися, що це обладнання є безпечним під час використання. Змістом розділу є порядок визначення ступеня шкідливості нового матеріалу та шляхи зменшення її впливу на працівників.

8.5. *Зміни в організації праці.* Викладаються всі аспекти необхідних заходів щодо безпечних і здорових умов праці на етапі проектування нового технологічного процесу або нових засобів виробництва, що суттєво впливають на організацію праці.

8.6. *Організація безпечного ведення робіт у разі залучення сторонніх суб'єктів господарювання.* У разі залучення сторонніх суб'єктів господарювання передбачаються заходи безпеки як для працівників замовника, так і для працівників підрядника, а також відповідальності сторін за безпечне виконання робіт. Ці заходи мають бути врегульовані у договорі на виконання робіт.

8.7. *Вимоги безпеки при введенні в експлуатацію, поточній експлуатації, виведенні з експлуатації виробничого обладнання.* При введенні в експлуатацію нового обладнання, інших засобів виробництва і матеріалів керівництвом підприємства враховуються всі заходи з попередження нещасних випадків і зниження ризику для здоров'я працюючих.

Для виконання наведених завдань необхідно:

- перевірити, чи надав виробник або постачальник усі необхідні документи, що стосуються безпечності обладнання;
- перевірити, чи має підприємство, що проводить монтаж і наладку обладнання, відповідні дозволи і ліцензії;
- якщо монтаж здійснюється власними силами, чи вжито всіх необхідних заходів щодо безпечного виконання робіт;
- одержати необхідні дозволи на введення об'єкта в експлуатацію;
- врахувати заходи безпеки при введенні об'єкта в експлуатацію.

9. Аналіз і попередження можливих загроз життю і здоров'ю працюючих: аналіз ефективності СУОП і аналіз та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій. (див. підрозділ 3.4).

10. Попереджувальні та коригувальні заходи. Будь-яка виявлена неадекватність встановлених заходів з охорони праці повинна мати своїм наслідком відповідні попереджувальні та корегувальні дії.

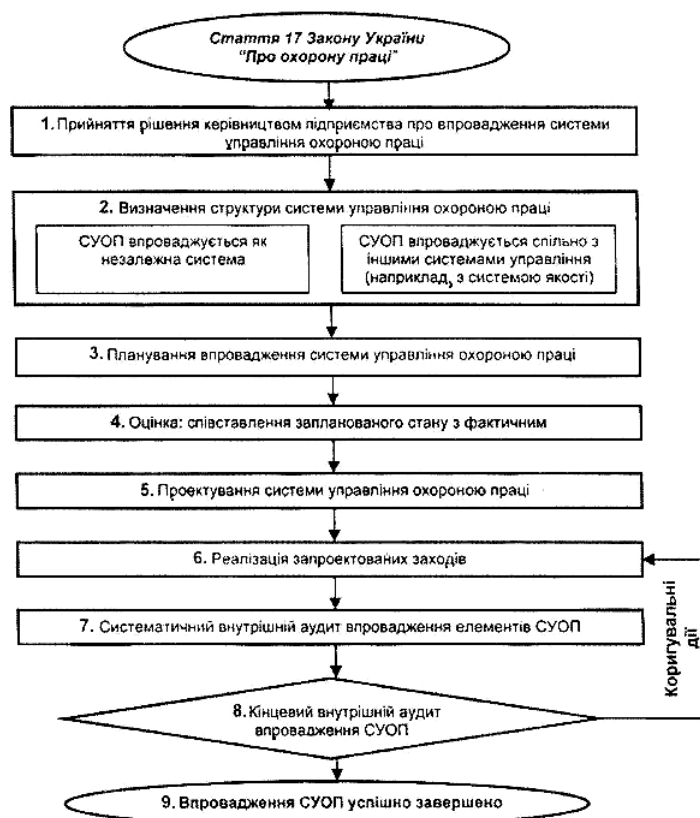
11. Мотиваційне регулювання. Керівництво повинно докладати зусиль до підвищення свідомості працівників щодо дотримання безпечного ведення робіт та поліпшення стану виробничого середовища.

Ініціативні дії персоналу щодо здійснення заходів з підвищення рівня безпеки на робочих місцях повинні мати моральне та матеріальне стимулювання, що враховуватиме прагнення працівника до безпечних дій та створення передумов для безпечної праці. Доцільно розробити та впровадити порядок стимулювання активного сприяння працівників вирішенню питань охорони праці. Фінансування цього заходу може бути передбачено в колективному договорі.

12. Удосконалення СУОП. СУОП, що розроблена та впроваджена, потребує постійного удосконалення. Висновки за результатами аналізу ефективності СУОП повинні бути задокументовані і офіційно доведені до відома осіб, відповідальних за конкретний елемент (управління охороною праці для реалізації відповідних заходів).

Зміни політики у сфері охорони праці, результати аналізу функціонування СУОП повинні мати своїм наслідком розробку заходів по удосконаленню системи в цілому або окремих її ланок згідно розробленої методики управління конфігурацією.

Розділи, що мають ознаки окремих процесів, можуть бути викладені як система документів (наприклад, стандартів організації) і оформлені додатком до основного положення.

Впровадження СУОП здійснюється за наказом або розпорядженням вищого керівництва.

Алгоритм запровадження СУОП наведено на рис.2.1.

Рис. 2.1 - Алгоритм запровадження СУОП на підприємстві.

3.4. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007

В 1999 р. в багатьох європейських країнах був прийнятий міжнародний стандарт OHSAS 18001 «Occupational Health and Safety Assessment Series» (Серія «Система управління охороною здоров'я і безпекою праці»). Система Управління Охороною Праці (СУОП. Настанова з якості від 2008 р.) і OHSAS мають аналогічні завдання, логічно доповнюють одна одну і відповідно до ст. 9 Конституції України діють на території України. Якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, у яких бере участь Україна, запроваджено інші правила, ніж ті, які містять законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди. Таким чином, у Конституції і Кодексі законів про працю України закріплено принцип пріоритету міжнародно-правових норм перед нормами національного законодавства. Це дає можливість перевіряти функціонування СУОП на підприємстві сторонніми сертифікаційними фірмами.

У Євросоюзі страхові компанії не працюють з підприємствами, які не дотримуються вимог OHSAS, а банки не дають або обмежують надавання кредитів.

Міжнародні стандарти серії OHSAS були розроблені для створення загальноприйнятого стандарту для системи менеджменту в галузі охорони праці і попередження професійних захворювань. Так, OHSAS 18001 : 1999 «Системи менеджменту в галузі охорони праці і попередження професійних захворювань. Вимоги» вже дозволив проводити оцінку і сертифікувати системи менеджменту. Розробка OHSAS 18001 проводилася з урахуванням його сумісності зі стандартами систем менеджменту ISO 9001 : 1994, ISO 9001 : 2000 (системи якості) та ISO 14001 : 1996 (Системи заходів з охорони праці і раціональному використанню навколишнього середовища). Це було зроблено з метою сприяння інтеграції систем менеджменту в галузі якості, охорони навколишнього середовища, а також охорони праці і попередження професійних захворювань. OHSAS поширюється на охорону праці і попередження професійних захворювань, але не на безпеку продукції і послуг. Стандарт OHSAS 18001:2007 розроблений при повній підтримці національних органів стандартизації Великобританії, Японії й ряду інших країн. Система складається з вимог OHSAS 18001, Вимог ILO/OSH 2001, які розроблені МОП. Так само бралися до уваги вимоги національних стандартів з охорони праці. Цей стандарт відмінив і замінив перше видання (OHSAS 18001:1999) та об'єднав останні напрацювання у сфері професійної безпеки і охорони праці, став більш практичним. OHSAS 18001:2007 розробив елементи системи управління охороною праці або модель системи менеджменту гігієни і безпеки праці (Рис).

Рис.– Модель СУОП та її основні елементи (стандарт OHSAS).

Даний стандарт OHSAS базується на методології, відомої як Планування (Plan) – Виконання (Do) – Перевірка (Check) – Дія (Act) (PDCA). Коротко PDCA можна описати наступним чином:

- Plan: визначити цілі та процеси, які необхідні для отримання результатів відповідно до політики OHSAS організації;
- Do: впровадити процес;
- Check: здійснити моніторинг і вимірювання процесів відносно політики OHSAS, цілей, законодавчих та інших вимог і скласти звіт про результати;
- Act: починати дії з постійного поліпшення діяльності в області OHSAS.

Стандарт OHSAS має відношення до безпеки і охорони здоров'я на виробництві і не відноситься до інших сфер здоров'я і безпеки: програми забезпечення благополуччя (здоров'я) співпрацівників; безпеку продукції, збиток для майна або вплив на навколишнє середовище тощо.

Успішне впровадження OHSAS 18001:2007 може бути використане організацією для того, щоб переконати зацікавлені сторони в наявності у неї відповідної системи менеджменту.

Національна версія стандарту: ДСТУ OHSAS 18001:2010 «Система управління гігієною та безпекою праці».

3.5. Планування заходів з охорони праці

Планування заходів з охорони праці відноситься до найважливіших процесів ефективного функціонування СУОП і полягає в обґрунтуванні рішень з охорони праці і розподілу матеріальних, фінансових, людських, інформаційних та інших ресурсів для їх реалізації.

Планування заходів передбачає:

- визначення умов праці та реалізацію основних напрямків роботи з поліпшення охорони праці;

- визначення потреби у новій техніці, технології, інженерно-технічних засобах безпеки та санітарно-побутовому обслуговуванні на підставі внутрішнього та зовнішнього аудиту охорони праці, аналізу причин нещасних випадків та професійних захворювань.

Основні напрямки перспективного планування - складання комплексних планів поліпшення стану охорони праці, які повинні бути складовою частиною економічного і соціального розвитку організації:

—поточного (річного) плану заходів з охорони праці, що включаються до колективного договору;

—оперативних (квартального, місячного) планів по цехах, відділах та дільницях (рішення, накази, заходи з розслідування нещасних випадків, приписи органів державного нагляду за охороною праці тощо).

Суб'єкт господарювання забезпечує розробку, фінансування і реалізацію заходів, спрямованих на доведення умов та безпеки праці до вимог, викладених у колективному договорі, але не нижчих за нормативні.

Крім того, перспективні (довгострокові, від 2 до 5 років) плани підприємства передбачають приведення стану умов праці на робочих місцях у відповідність з нормативними актами охорони праці шляхом: реконструкції; капітального ремонту; заміни обладнання; скорочення кількості працюючих, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці; будівництва і розширення санітарно-побутових приміщень; будівництва із зазначенням лікувально-профілактичних та оздоровчих закладів з вказівкою кількості працівників, для яких будуть поліпшені умови праці. Термін, на який складаються перспективні плани, визначає керівництво підприємства з профспілками або представницький орган трудового колективу.

Поточний річний план (як розділ «Охорона праці» колективного договору) складається відповідно до «Спільних рекомендацій державних органів і профспілок». Проект плану розглядається на засіданні комісії з питань охорони праці та виноситься на розгляд трудового колективу. Після погодження з профспілковим комітетом (чи іншим представницьким органом трудового колективу) план затверджує керівник підприємства. У колективних договорах і угодах необхідно передбачати найважливіші питання запобігання аварійності, виробничому травматизму і професійним захворюванням.

Колективний договір (угода) відноситься до важливих документів, що регулюють відношення між працівниками і роботодавцем. Цей документ укладається профспілковим комітетом підприємства від імені трудового колективу з роботодавцем. Проект колективного договору (угоди) повинен обговорюватись на зборах (конференції) трудового колективу і затверджуватись зборами (конференцією). Колдоговір повинен обов'язково включати підрозділ «Комплексні заходи щодо досягнення нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого

травматизму, профзахворюванням і аваріям». Він доповнюється переліком професій і посад працівників, яким надаються додаткова відпустка і скорочений робочий день за несприятливі умови праці; безплатний спецодяг, взуття, засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), мило, мийні засоби, захисні креми; оплачувані відпустки санаторно-оздоровчого призначення; молоко; інші продукти харчування за роботу із шкідливими умовами праці тощо. Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою) працівникам пільги і компенсації не передбачені чинним законодавством.

Договір укладається в письмовій формі терміном на 1 рік і поширюється на всіх працівників підприємства, організації чи установи, незалежно від того, чи є вони членами профспілки.

Оперативні (квартальні, місячні) плани складаються на підставі зобов'язань колективного договору та річних комплексних заходів, приписів органів державного нагляду, відомчого контролю і служби охорони праці підприємства, матеріалів розслідування нещасних випадків та перевірок, що проводились комісіями адміністративно-громадського контролю і профспілок, карт оцінки ризику на робочих місцях.

Призначення оперативних кварталних і місячних планів полягає у вирішенні повсякденних актуальних завдань, а також для усунення виявлених недоліків і вживання заходів для попередження причин нещасних випадків.

Керівник підприємства забезпечує розробку і реалізацію:

- заходів, спрямованих на доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог та підвищення існуючого рівня охорони праці;
- розділу «Охорона праці» колективного договору і «Угоди з охорони праці»;
- оперативних планів робіт з охорони праці відділу охорони праці та керівників структурних підрозділів.

Організаційно-методичну роботу щодо складання перспективних, поточних та оперативних планів здійснює відділ охорони праці підприємства.

Усі заходи з охорони праці повинні бути забезпечені проектно-кошторисною та іншою необхідною технічною документацією.

Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік.

На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації.

3.6. Ефективність функціонування СУОП

Ефективність функціонування СУОП в повній мірі базується на відповідальності та повноваженнях роботодавця та працівників.

Роботодавці та працівники за порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці згідно з Законом України «Про охорону праці» несуть наступні види відповідальності: дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну. Порядок накладання тої чи іншої відповідальності вирішується згідно Закону «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Кримінального кодексу України.

Керівництво підприємства, служба охорони праці і представники комісії з охорони праці профспілок зобов'язані регулярно проводити аналіз ефективності функціонування СУОП. При цьому поводиться оцінка відповідності загальної стратегії системи існуючим потребам; визначається доцільність змін в структурі системи, прогнозуються наступні заходи щодо удосконалення СУОП. Частота та масштаб періодичних аналізів ефективності СУОП керівництвом визначаються у відповідності з умовами діяльності організації.

Аналіз ефективності СУОП повинен враховувати:

- результати розслідування нещасних випадків на виробництві, випадки погіршення здоров'я і виникнення професійних захворювань та причини виникнення небезпечних ситуацій;
- додаткові внутрішні та зовнішні фактори, а також зміни, включаючи організаційні, що можуть вплинути на стан охорони праці.

Висновки аналізу ефективності СУОП обов'язково документально фіксуються шляхом складання акту і доводяться до відома осіб, що відповідають за конкретний елемент системи, і до колективу працівників. Також рекомендується висвітлювати ці висновки в звіті роботодавця при складанні колективних договорів.

Служба охорони праці вносить доповнення та уточнення до планів роботи з охорони праці за результатами аналізу і формує пропозиції щодо покарання і заохочення працівників.

3.7. Контроль стану охорони праці

Контроль за станом охорони праці є одним із складових елементів системи управління охороною праці підприємства. Контроль спрямований на виявлення відхилень від норм в умовах праці та перевірку виконання працівниками своїх обов'язків у сфері охорони праці. Він також є головною ланкою профілактичної роботи з попередження технологічних порушень, нещасних випадків, аварій, пожеж, професійних захворювань та інших надзвичайних подій на виробництві.

Контроль має здійснюватися керівниками всіх рівнів управління виробництвом. При створенні безпечних умов праці на підприємстві значну роль також відіграє громадський контроль, що провадиться громадськими інспекторами (представниками профспілок)

або уповноваженими особами з питань охорони праці (у разі відсутності профспілки).

Контроль і нагляд за станом охорони праці спрямовані на виявлення відхилень від вимог законодавчої та нормативно-правової документації з питань охорони праці з метою вживання відповідних заходів до їх усунення.

Основні види контролю за станом охорони праці, які проводяться на підприємствах:

- трьохступеневий адміністративно-громадський контроль;
- оперативний контроль керівниками робіт та іншими відповідальними особами підприємства (наприклад, службою охорони праці);
- контроль вищою організацією (четвертий або п'ятий ступінь контролю);
- контроль місцевими органами влади (органами самоврядування);
- відомчий контроль (контроль вищими органами, наприклад, міністерством);
- громадський контроль;
- контроль органами державного нагляду.

Трьохступеневий адміністративно-громадський контроль. Такий контроль за станом охорони праці організовують керівник підприємства та голова профспілкового комітету.

На *першому* ступені контролю стан охорони праці на виробничій ділянці перевіряють начальник виробничої ділянки, зміни, бригади (майстер, бригадир) разом з громадським інспектором профгрупи або уповноваженою найманими працівниками особою з питань охорони праці.

На *другому* ступені контролю стан охорони праці перевіряють начальник підрозділу, цеху, об'єкта, служби разом з громадським інспектором та спеціалістами відповідних служб цеху (механіком, електриком, технологом).

На *третьому* ступені контролю стан охорони праці на підприємстві перевіряє комісія, до складу якої входять: керівник підприємства (голова комісії); керівник служби охорони праці; голова профспілкового комітету; керівник медичної служби (за наявності); працівник пожежної охорони (за наявності); головні спеціалісти підприємства (головний технолог, головний механік, головний енергетик тощо).

При цьому трьохступеневий контроль не виключає проведення адміністративного контролю щодо виконання функціональних обов'язків посадових осіб підприємства.

Координацію контролю на підприємстві здійснює керівник служби охорони праці, який має контролювати виконання вимог охорони праці у всіх структурних підрозділах та службах підприємства.

Керівник підприємства може розробити власну схему адміністративно-громадського контролю.

Залежно від структури управління на кожному підприємстві можна розробити власну схему адміністративно-громадського контролю за станом охорони праці. Наприклад, на малих підприємствах другий ступінь контролю може не проводитись, а лише перший та третій. На великих підприємствах із самостійними структурними підрозділами, розташованими на значних відстанях або у різних населених пунктах, періодичність проведення другого та третього ступенів контролю може бути збільшена.

В окремих випадках (наприклад, у структурних підрозділах, не пов'язаних з експлуатацією засобів виробництва підвищеної небезпеки — бухгалтерії, відділі технічного забезпечення, планово-виробничому відділі тощо) доцільність трьохступеневого контролю та періодичність його проведення визначається керівником підприємства за погодженням з трудовим колективом

Періодичність проведення контролю за станом охорони праці. Контроль за станом охорони праці передбачає планування робіт з охорони праці, яке поділяється на перспективне (на рік) та оперативне (на місяць, квартал, півріччя). Періодичність проведення контролю за станом охорони праці визначається керівником підприємства за погодженням з трудовим колективом і, в першу чергу, залежить від ступеня небезпеки виробництва. Наприклад, на підприємстві, виробництво якого належить до високого ступеня ризику (видобуток нафти, газу і газового конденсату; експлуатація магістральних трубопроводів, систем газопостачання), доцільно застосовувати таку періодичність контролю за станом охорони праці (оперативний контроль):

- перший ступінь - щодня;
- другий ступінь - щотижня;
- третій ступінь - щомісяця;
- четвертий ступінь - щокварталу;
- п'ятий ступінь - 1 раз на 6 місяців.

На підприємстві, виробництво якого належить до середнього ступеня ризику (наприклад, обслуговування механічних та автоматичних ліній; зберігання та переробки зерна; цукроваріння; виробництва спирту; виробництва сухого молока; об'єкти соціально-культурної сфери з масовим перебуванням людей - заклади дозвілля, відпочинку та туризму, готелі, криті спортивні споруди, ринки), доцільно застосовувати таку періодичність контролю за станом охорони праці (поточний контроль):

- перший ступінь - щотижня (щодаки);
- другий ступінь - щомісяця;
- третій ступінь - щокварталу;
- четвертий ступінь - 1 раз на 6 місяців;
- п'ятий ступінь - щороку.

Зовнішній аудит проводиться сторонніми сертифікованими організаціями. Він здійснюється за наступними документами:

- політика підприємства з охорони праці;
- цілі управління охороною праці;
- положення про систему управління охороною праці;
- результати оцінки професійного ризику за робочими місцями;
- посадові інструкції щодо обов'язків і відповідальності посадових осіб у сфері СУОП;
- протоколи розгляду функціонування СУОП;
- інструкції з охорони праці за професіями, на роботи підвищеної небезпеки, результати аналізу стану охорони праці;
- професійні плани та процедури;
- результати вимірювань і моніторингу функціонування СУОП;
- реєстри нещасних випадків, аварій, порушень і корегувальні заходи;
- протоколи оглядів, що виконані керівниками підприємства.

Проведення аудиту охорони праці є обов'язковим (ст. 13 Закону України «Про охорону праці»).

Оперативний контроль включає перевірку стану безпеки на робочому місці, яка проводиться з боку керівників робіт і підрозділів підприємства згідно із затвердженими посадовими обов'язками.

Служби охорони праці контролює виконання вимог безпеки праці у всіх структурних підрозділах та службах підприємств чи організації:

- дотримання вимог трудового законодавства щодо використання праці різних категорій працівників;
- виконання посадових інструкцій, приписів органів державного нагляду, наказів, розпоряджень та ін.;
- проведення інструктажів на робочому місці, медичних оглядів працівників підприємства;
- відповідність машин, механізмів, устаткування, технологічних процесів, засобів колективного та індивідуального захисту нормативним актам про охорону праці;
- наявність технологічної документації на робочих місцях.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні принципи запобігання небезпекам згідно НПАОП0.00-7.11-12.
2. Що повинен забезпечити роботодавець працівникам у разі виникнення небезпечної ситуації?
3. Яка мета СУОП?
4. У чому полягають головні функції СУОП?
5. Як побудована СУОП?
6. Дія міжнародних стандартів на території України.
7. Поясніть модель СУОП та її основні елементи (стандарт OHSAS).
8. Види планування заходів з охорони праці.

9. Які обсяги фінансування заходів з охорони праці?
10. Як оцінити ефективність функціонування СУОП?
11. Назвіть основні види контролю за станом охорони праці.
12. Поясніть призначення оперативного контролю стану охорони праці.

Література: 12, 17, 23, 28, 30, 32.

Розділ 4. РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІК НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

4.1. Розслідування нещасних випадків

Відповідно до статистики Державної служби з питань праці за останні роки рівень виробничого травматизму в Україні поступово знижується. Тим часом у Федерації профспілок України констатують: економіка України щорічно «викидає» з ринку 10-12 тисяч інвалідів праці, які вже не здатні приносити користь ні економіці країни, ні своїй родині.

Закон України «Про охорону праці» у ст. 22 «Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій» вказує, що роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця.

Рішення посадової особи органу державного нагляду за охороною праці може бути оскаржене у судовому порядку.

Метою розслідування нещасних випадків є встановлення обставин та причин, що призвели до їх виникнення, і документальне оформлення. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 337 «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» визначає процедуру проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, що сталися з особами, визначеними частиною першою ст. 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо;

Гостре професійне захворювання (отруєння) - захворювання (або смерть), що виникло після однократного (протягом не більш як однієї робочої зміни) впливу на працівника шкідливих факторів фізичного, біологічного та хімічного характеру (у тому числі інфекційні, паразитарні, алергійні захворювання);

Організація розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь).

Потерпілий або працівник, який виявив нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), чи інша особа - свідок нещасного випадку повинні вжити всіх можливих заходів, необхідних для надання допомоги потерпілому та негайно повідомити про нещасний випадок безпосередньому керівникові робіт, службі охорони праці підприємства (установи, організації) або іншій уповноваженій особі підприємства (установи, організації).

Безпосередній керівник робіт чи інша уповноважена особа підприємства (установи, організації) зобов'язані:

- терміново організувати надання першої домедичної допомоги потерпілому та забезпечити у разі потреби його направлення до закладу охорони здоров'я;
- негайно повідомити роботодавцеві про те, що сталося;
- зберегти до прибуття комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння) обстановку на робочому місці, машини, механізми, обладнання, устаткування у такому стані, в якому вони були на момент нещасного випадку, якщо це не загрожує життю та здоров'ю інших працівників і не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів.

Заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку (факс, телефонограма, електронна пошта) та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення

потерпілого з посиланням на нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві (у разі можливості з висновком про ступінь тяжкості травм) за формою:

- підприємству (установі, організації), де працює потерпілий або на якому він виконував роботу;
- територіальному органів Державної служби праці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);
- робочому органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем настання нещасного випадку (далі - робочий орган Фонду).

Заклад охорони здоров'я повинен провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння. Відповідний висновок чи витяг з протоколу (з окремим позначенням у разі відмови потерпілого визначити ступінь сп'яніння), довідку із зазначенням діагнозу та його коду згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я і висновок про ступінь тяжкості травми заклад охорони здоров'я безоплатно надає протягом однієї доби з моменту одержання запиту від роботодавця та/або голови комісії з розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння).

У разі отримання інформації про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) від безпосереднього керівника робіт, повідомлення від закладу охорони здоров'я, заяви потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи тощо *роботодавець* зобов'язаний протягом двох годин повідомити наступним підприємствам (установам, організаціям) з використанням засобів зв'язку та не пізніше наступного робочого дня надати на паперовому носії повідомлення:

- територіальному органів Державної служби з питань праці;
- робочому органів Фонду соціального страхування;
- керівникові підприємства (установи, організації), на території якого сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), якщо потерпілий є працівником іншого підприємства (установи, організації);
- керівникові первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці (у разі наявності на підприємстві (в установі, організації) кількох профспілок - керівникові профспілки, членом якої є потерпілий), а у разі відсутності профспілки - уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці;
- уповноваженому органів чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення);

- органи Державної служби надзвичайних ситуацій у разі, коли нещасний випадок стався внаслідок пожежі.

Розслідування (спеціальне розслідування) проводиться у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), у тому числі про які своєчасно не повідомлено роботодавцю чи внаслідок яких втрата працездатності потерпілого настала не одразу. Строк давності для розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) на виробництві становить *три роки* з дня їх настання. У разі встановлення факту нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) рішенням суду розслідування проводиться незалежно від дати їх настання.

На підприємстві (в установі, організації) утворюється комісія з розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що не підлягають спеціальному розслідуванню (далі - комісія).

Комісія утворюється наказом роботодавця не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) від безпосереднього керівника робіт, повідомлення від закладу охорони здоров'я, заяви потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи. До складу комісії входять:

- керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці (голова комісії);

- представник робочого органу Фонду;

- представник первинної організації профспілки (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці);

- лікар з гігієни праці територіального органу Державної служби з питань праці (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- інші представники підприємства (установи, організації), посадові особи органів Державної продовольчої споживчої служби, Державної служби надзвичайних ситуацій (у разі потреби та за відповідним погодженням).

До складу комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого.

Розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства (установи, організації) проводиться протягом *п'яти робочих днів* з дня утворення комісії. У разі виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) розслідування може бути продовжене роботодавцем за письмовим погодженням з територіальним органом Державної служби з питань праці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або за місцезнаходженням підприємства

(установи, організації) (у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів) до отримання відповідних висновків, матеріалів, відповідей, пояснень тощо.

Роботодавець зобов'язаний:

- створити належні умови для роботи комісії (спеціальної комісії), зокрема забезпечити приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, спецодягом, спецвзуттям (у разі потреби), канцелярським приладдям тощо, а також за рішенням комісії (спеціальної комісії) залучити до роботи експертів, інших спеціалістів;

- забезпечити виконання за рішенням комісії (спеціальної комісії) додаткової фотозйомки місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), об'єктів, устаткування, інструментів, надання технічної документації та інших документів, необхідних для розслідування, а також проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи (науково-технічної, медичної тощо);

- забезпечити належне виконання обов'язків у роботі комісії (спеціальної комісії) представників підприємства (установи, організації), а у разі невиконання - внести відповідні зміни;

- розглянути протягом двох робочих днів після складення актів за формою Н-1 матеріали розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), підготовлені комісією, затвердити примірники актів за формою Н-1;

- організувати друкування, тиражування та формування протягом п'яти робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 необхідної кількості копій матеріалів розслідування (спеціального розслідування) разом з актами за формою Н-1, їх прошиття та нумерацію;

- видати протягом двох робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 наказ про вжиття запропонованих комісією (спеціальною комісією) заходів до запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) у визначені в акті за формою Н-1 строки та надати (надіслати) його органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні, у подальшому в письмовій формі інформувати їх про стан вжиття заходів;

- притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, дії або бездіяльність яких призвели до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та які допустили порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

- компенсувати витрати, пов'язані з діяльністю комісії (спеціальної комісії) та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи чи роботи експертної комісії, на підставі документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення;

- відшкодувати витрати, пов'язані з відрядженням працівників, які є членами комісії (спеціальної комісії), та інших залучених до її роботи осіб, у розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження за рахунок валових витрат шляхом перерахування відповідної суми на реєстраційні рахунки бюджетних установ в органах Казначейства та поточні рахунки суб'єктів господарювання у банківських установах України.

Протягом трьох робочих днів після формування матеріалів розслідування роботодавець повинен надіслати їх:

- територіальному органу Державної служби з питань праці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), а у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів - за місцем реєстрації підприємства (установи, організації);

- Державній службі з питань праці (у разі проведення спеціального розслідування);

- Національному науково-дослідному інституту промислової безпеки та охорони праці для проведення аналізу стану виробничого травматизму та аварій на виробництві, розроблення відповідних профілактичних заходів щодо запобігання їм (у разі проведення спеціального розслідування);

- лікарю-профпатологу за місцезнаходженням підприємства (установи, організації), їх об'єктів, на яких сталося гостре професійне захворювання (отруєння);

- робочому органу Фонду за місцем реєстрації підприємства (установи, організації);

- органу поліції (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків);

- іншим підприємствам (установам, організаціям), представники яких брали участь у проведенні розслідування (у разі необхідності).

Потерпілому, членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі надається акт за формою Н-1.

Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням комісії (спеціальної комісії). Оригінали акту за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі), робочому органу Фонду соціального страхування, підприємству (установі, організації) або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства).

Іншим органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), надається копія акту.

Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій, підготовкою матеріалів розслідування, веденням їх обліку, вжиттям заходів до усунення причин їх настання здійснюють Державна служба з питань праці та робочі органи Фонду соціального страхування відповідно до компетенції.

Громадський контроль здійснюють профспілки через свої виборні органи та представників, а також уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці у разі відсутності на підприємстві (в установі, організації) профспілки.

Протягом трьох років з дати отримання акту за формою Н-1 потерпілий, член його сім'ї чи уповноважена ними особа або органи, установи та організації, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), мають право звернутися до роботодавця, Державної служби з питань праці або її територіального органу щодо призначення повторного розслідування (спеціального розслідування) у зв'язку з незгодою з обставинами та причинами настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та/або з висновком комісії, які викладені в акті за формою Н-1.

Повторне розслідування (спеціальне розслідування) нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) проводиться комісією (спеціальною комісією) в іншому складі (із заміною всіх членів комісії).

Висновки повторного спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) можуть бути оскаржені лише у судовому порядку.

Підприємство (установа, організація), на (в) яких сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства (установи, організації) на території (об'єкті) іншого підприємства (установи, організації), зберігає примірник акта за формою Н-1 протягом періоду, необхідного для здійснення передбачених актом заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), але не менше ніж один рік.

У разі реорганізації підприємства (установи, організації) матеріали розслідування передаються його правонаступнику, а у разі ліквідації підприємства (установи, організації) - до державного архіву.

Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій ведуть:

- підприємства (установи, організації), органи управління та наглядові ради підприємства (у разі їх утворення) - нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій;

- робочі органи Фонду соціального страхування - усіх нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), у розслідуванні яких брали участь представники Фонду соціального страхування.

Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що сталися з особами, які допущені до роботи без оформлення трудового договору (контракту), ведеться роботодавцем, з яким встановлено факт перебування потерпілого у трудових відносинах.

Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій ведуть:

- підприємства (установи, організації), органи управління та наглядові ради підприємства (у разі їх утворення) - нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій;

- робочі органи Фонду соціального страхування - усіх нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), у розслідуванні яких брали участь представники Фонду соціального страхування.

Облік нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що сталися з особами, які допущені до роботи без оформлення трудового договору (контракту), ведеться роботодавцем, з яким встановлено факт перебування потерпілого у трудових відносинах.

4.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків

Нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо.

Спеціальному розслідуванню підлягають:

- нещасні випадки із смертельними наслідками;

- групові нещасні випадки;
- випадки смерті працівників під час виконання ними трудових (посадових) обов'язків;
- гострі професійні захворювання (отруєння), що призвели до тяжких чи смертельних наслідків;
- нещасні випадки, факт настання яких встановлено у судовому порядку, а підприємство (установа, організація), на якому вони сталися, ліквідовано без правонаступника;
- нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого;
- випадки зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків;
- нещасні випадки з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства;
- нещасні випадки, що сталися з особами, фактично допущеними до роботи без оформлення трудового договору (контракту).

Факт перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем, якщо працівник фактично допущений до роботи без оформлення трудового договору (контракту), встановлюється посадовими особами Державної служби праці або її територіального органу чи у судовому порядку.

Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється на підставі висновку про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим Міністерством охорони здоров'я.

Державна служба праці та/або її територіальним органом утворюється комісія із спеціального розслідування (далі - спеціальна комісія).

Спеціальна комісія утворюється протягом одного робочого дня після отримання від роботодавця письмового повідомлення про нещасний випадок або за інформацією, отриманою з інших джерел (органу досудового розслідування, звернень потерпілого або членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи, первинних організацій і територіальних об'єднань профспілок).

До складу спеціальної комісії входять:

- посадова особа Державної служби праці та/або її територіального органу (голова комісії);
- представник робочого органу Фонду;
- представник уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства (у разі її утворення) або місцевої держадміністрації чи органу місцевого самоврядування у разі, коли зазначений орган відсутній;

- керівник (спеціаліст) служби охорони праці підприємства (установи, організації) або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці, а у разі її відсутності - представник роботодавця;

- представник первинної організації профспілки, членом якої є постраждалий (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці);

- представник профспілкового органу вищого рівня або територіального профоб'єднання;

- представник місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування у разі, коли нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства;

- лікар з гігієни праці територіального органу Державної служби праці (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- посадові особи органів Державної продовольчої споживчої служби, Державної служби надзвичайних ситуацій (у разі потреби та за відповідним погодженням).

У разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на території іншого підприємства (установи, організації) до складу спеціальної комісії включаються представники такого підприємства (установи, організації).

У разі потреби до складу комісії можуть включатися посадові особи Державної служби праці та/або її територіального органу за галузевим напрямом.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), під час яких загинуло від двох до чотирьох осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Державною службою праці або за її дорученням відповідним територіальним органом.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло п'ять і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться спеціальною комісією, утвореною Державною службою праці.

Спеціальне розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) проводиться протягом 15 робочих днів. У разі виникнення потреби в проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань, отримання відповідних висновків (органів досудового розслідування, закладів охорони здоров'я та судово-медичної експертизи тощо), а також додаткових пояснень від осіб, причетних до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), розслідування може бути продовжене наказом органу, який

утворив спеціальну комісію, до отримання відповідних висновків, матеріалів, відповідей, пояснень тощо.

У разі продовження строку спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) за наявності обставин, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом, спеціальною комісією протягом 10 робочих днів після продовження строку спеціального розслідування у разі потреби можуть бути складені та підписані тимчасові акти за формою Н-1 на потерпілого (потерпілих) для здійснення страхових виплат, що затверджуються керівником органу, який утворив спеціальну комісію.

У верхньому правому куті першого аркуша тимчасового акту з лицьового боку ставиться позначка «Тимчасовий».

Примірник затвердженого тимчасового акту надсилається роботодавцем в установленому порядку потерпілим (членам їх сімей чи уповноваженим ними особам), робочому органу Фонду та долучається до матеріалів розслідування.

Після завершення спеціального розслідування складається акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначається про скасування тимчасового акту за формою Н-1 і втрату ним чинності.

Складений після завершення спеціального розслідування акт за формою Н-1 не скасовує документи, що видані іншими організаціями на підставі тимчасового акту за формою Н-1.

У разі коли спеціальна комісія під час розслідування випадку зникнення потерпілого під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків отримає висновок від органів досудового розслідування та/або встановить, що обставини зникнення потерпілого дають підстави припускати його загибель від нещасного випадку, пов'язаного з виконанням трудових (посадових) обов'язків, складається та затверджується тимчасовий акт за формою Н-1 з відповідним висновком, що видається сім'ї потерпілого або уповноваженій особі, яка представляє її інтереси, для звернення до суду із заявою про оголошення потерпілого померлим.

Після оголошення судом потерпілого померлим спеціальна комісія складає та подає на затвердження керівнику територіального органу, що утворив спеціальну комісію, акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначаються відомості про скасування тимчасового акту за формою Н-1 і втрату ним чинності.

Голова (заступник Голови) Державної служби праці або керівник її територіального органу, що утворив спеціальну комісію, повинен протягом трьох робочих днів після надходження матеріалів спеціального розслідування розглянути їх та затвердити примірники акту за формою Н-1.

Така ж робота і в ті ж терміни проводиться у випадках:

- у разі невстановлення причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- невизнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаним з виробництвом за наявних обставин, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом;

- невстановлення осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- нерозроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) обґрунтовано повернути їх на доопрацювання, продовживши наказом строк розслідування до п'яти робочих днів.

У разі проведення спеціального розслідування випадку смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків до матеріалів розслідування належать:

- повідомлення роботодавця (замовника робіт) про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), звернення органу досудового розслідування, інформація, отримана з інших джерел (звернення юридичних і фізичних осіб тощо), рішення (постанова) суду про проведення розслідування чи повторного розслідування або про встановлення факту настання нещасного випадку в судовому порядку;

- копія наказу Державної служби праці про утворення спеціальної комісії;

- копія наказу Державної служби праці про продовження строку спеціального розслідування;

- примірник (копія) акту за формою Н-1;

- медичний висновок про причини смерті, стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння;

- протокол огляду місця, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за встановленою формою;

- протокол зустрічі членів спеціальної комісії з членами сім'ї потерпілого чи уповноваженою особою, яка представляє їх інтереси;

- інші документи залежно від обставин і причин настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків.

4.3. Розслідування та облік аварій

Розслідування проводиться у разі, коли сталася:

1. *Аварія першої категорії*, яка відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368, відноситься до надзвичайної ситуації державного рівня.

Державного рівня визнається надзвичайна ситуація:

- 1) яка поширилась або може поширитися на територію інших держав;

2) яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1 відсоток від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація державного рівня за територіальним поширенням);

3) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб (постраждали - особи, яким внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації завдано тілесне ушкодження або які захворіли, що призвело до втрати працездатності, засвідченої в установленому порядку) чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

4) внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати;

5) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

2. *Аварія другої категорії*, яка відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій відноситься до надзвичайних ситуацій регіонального або місцевого рівнів.

Регіонального рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка поширилась на територію двох чи більше районів, областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація регіонального рівня за територіальним поширенням);

2) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка вийшла за межі територій потенційно небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

2) внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100

до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

3. Аварія, яка не відноситься до аварії першої чи другої категорій і відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій відноситься до надзвичайної ситуації *об'єктового* рівня, створила чи могла створити загрозу життю та здоров'ю працівників або населення, внаслідок якої зруйновано або порушено роботу машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, на які необхідно отримувати відповідний дозвіл (або подавати декларацію) згідно з Порядком видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1107.

Випадки порушення технологічних процесів, роботи устаткування, тимчасової зупинки виробництва засобами автоматичного захисту та інші локальні порушення у роботі цехів, дільниць та окремих об'єктів, падіння опор та обрив проводів ліній електропередачі не належать до аварій, що мають категорію, та розслідуються підприємством (установою, організацією) в установленому законодавством порядку без залучення посадових осіб територіальних органів Державної служби з питань праці.

Про аварію очевидець повинен негайно повідомити безпосередньому керівникові робіт або іншій посадовій особі підприємства (установи, організації), які зобов'язані поінформувати роботодавця для негайного введення в дію плану локалізації та ліквідації аварійних ситуацій та аварій (у разі наявності).

Роботодавець або особа, яка керує виробництвом під час зміни, зобов'язані діяти згідно з планом локалізації та ліквідації аварій, вжити першочергових заходів до рятування потерпілих і надання їм першої домедичної допомоги, локалізації аварії, встановлення меж небезпечної зони та обмеження доступу до неї людей, збереження до прибуття комісії з розслідування аварії обстановки на місці події.

Роботодавець зобов'язаний негайно повідомити про аварію територіальному органу Державної служби з питань праці, органу управління чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення), місцевій держадміністрації, територіальному органу ДСНС, територіальним (відокремленим) підрозділам поліції за місцем виникнення аварії та відповідному профспілковому органу, а у разі травмування або загибелі працівників також відповідному робочому органу Фонду.

Розслідування аварії, під час якої сталися нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), проводиться Державною службою з питань праці, у тому числі за спеціальним рішенням Кабінету Міністрів України.

Розслідування аварії, під час якої не сталося нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), проводиться відповідними комісіями (якщо Кабінетом Міністрів України не прийнято спеціального рішення), які утворюються та очолюються представниками:

- у разі настання аварії першої категорії - центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство (установа, організація), чи місцевою держадміністрацією (у разі відсутності такого органу);

- у разі настання аварії другої категорії - органом управління чи наглядовою радою підприємства (установи, організації) або місцевою держадміністрацією (у разі відсутності такого органу);

- у разі настання аварії, яка не відноситься до аварії першої чи другої категорій, а також випадків порушення технологічних процесів - роботодавця.

До складу комісій з розслідування аварій, під час яких не сталося нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), входять представники Державної служби надзвичайних ситуацій і Державної служби з питань праці (за згодою).

У разі коли аварія сталася через проектні недоробки або конструктивні недоліки устаткування, для участі в роботі комісії з розслідування аварії залучаються представники підприємства (установи, організації) - розробника такого устаткування (якщо підприємство (установа, організація) ліквідовано, а правонаступника немає, можуть залучатися підприємства (установи, організації), аналогічні за профілем розробників устаткування).

У ході розслідування комісія з розслідування аварії:

- визначає масштаб аварії;

- визначає необхідність утворення експертної комісії, яка встановлює обставини та причини аварії, фактори, що призвели до аварії, розробляє план заходів щодо запобігання виникненню подібних аварій та у разі потреби готує пропозиції стосовно коригування нормативної та проектної документації;

- встановлює факти порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, встановлює осіб, дії або бездіяльність яких призвели до виникнення аварії, розробляє план заходів щодо ліквідації її наслідків і запобігання подібним аваріям;

- надає інформацію про відповідність встановленим вимогам нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталася аварія або використання (експлуатація) якої могло стати причиною аварії (однією з причин).

Комісія з розслідування аварії зобов'язана протягом 20 робочих днів провести розслідування обставин і причин аварії та скласти акт за формою Н-1.

Залежно від масштабу аварії у разі потреби зазначений строк може бути продовжений органом, що утворив комісію з розслідування аварії, з метою проведення додаткових досліджень або експертизи.

У разі розслідування аварії, що не призвела до нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), примірник акта за формою Н-1 зберігається на підприємстві (в установі, організації) до завершення вжиття заходів, визначених комісією з розслідування аварії, але не менше ніж два роки.

За результатами розслідування аварії та на підставі висновків відповідної комісії роботодавець зобов'язаний проаналізувати причини виникнення аварії, розробити та наказом затвердити план заходів щодо запобігання виникненню подібних аварій у зазначений в акті спеціального розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії строк та згідно із законодавством притягнути до відповідальності працівників за порушення вимог законодавства про охорону праці.

Роботодавець згідно з вимогами законодавства у сфері цивільного захисту та про охорону праці затверджує:

- план заходів щодо запобігання виникненню аварій, де зазначаються відомості про можливі аварії та інші надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, прогнозуються наслідки, передбачаються сили та засоби для їх ліквідації, а також строки здійснення таких заходів;

- план локалізації та ліквідації аварій, де зазначаються відомості про всі можливі аварії та інші надзвичайні ситуації, дії посадових осіб і працівників підприємства (установи, організації) у разі їх виникнення, обов'язки особового складу аварійно-рятувальних служб або працівників інших підприємств (установ, організацій), які залучаються до ліквідації наслідків аварій (надзвичайних ситуацій).

У разі коли аварія сталася через проектні недоробки або конструктивні недоліки устаткування, роботодавець зобов'язаний надіслати підприємству (установі, організації) - розробникові та виробникові устаткування обґрунтовані рекламації, їх копії - органам управління підприємством (установою, організацією), у разі їх відсутності відповідному органу місцевої держадміністрації.

4.4. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві». визначає технічні, організаційні та психофізіологічні причини настання нещасного випадку.

Технічні:

- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва;
- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність транспортних засобів;
- неякісне розроблення або відсутність проектної документації на будівництво, реконструкцію виробничих об'єктів, будівель, споруд, інженерних комунікацій, обладнання, устаткування тощо;
- неякісне виконання будівельних робіт;
- недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки;
- незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будівель, споруд, інженерних комунікацій, території, засобів виробництва, транспортних засобів;
- незадовільний стан виробничого середовища (перевищення гранично допустимого рівня небезпечних та шкідливих виробничих факторів).

Організаційні:

- незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці;
- недоліки під час навчання безпечним прийомам праці, у тому числі відсутність або неякісне проведення інструктажу та допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці;
- неякісне розроблення, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність;
- відсутність у посадових інструкціях визначення функціональних обов'язків з питань охорони праці;
- порушення режиму праці та відпочинку;
- відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (професійного відбору);
- невикористання засобів індивідуального захисту через незабезпеченість ними;
- виконання робіт з відключеними, несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення тощо;
- залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією); порушення технологічного процесу;
- порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, устаткування, машин, механізмів тощо;
- порушення вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів; порушення правил безпеки руху;
- незастосування засобів індивідуального захисту (у разі їх наявності); незастосування засобів колективного захисту (у разі їх наявності);

- порушення трудової і виробничої дисципліни, у тому числі невиконання посадових обов'язків та вимог інструкцій з охорони праці.

Психофізіологічні:

- алкогольне, наркотичне, токсикологічне отруєння;
- алкогольне, наркотичне, токсикологічне сп'яніння;
- низька нервово-психічна стійкість;
- незадовільні фізичні дані або стан здоров'я;
- незадовільний психологічний клімат у колективі;
- травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших осіб;
- особиста необережність потерпілого.

Питання для самоперевірки

1. Які обов'язки роботодавця щодо розслідування нещасних випадків ?
2. Хто входить до складу комісії по розслідуванню нещасних випадків на виробництві?
3. Який порядок розслідування нещасних випадків?
4. За яких умов проводиться спеціальне розслідування нещасних випадків ?
5. Назвіть обов'язки роботодавця при спеціальному розслідуванні нещасних випадків.
6. Вкажіть склад та обов'язки спеціальної комісії по розслідуванню нещасних випадків.
7. Який порядок розслідування аварій ?
8. Вкажіть основні причини виробничого травматизму.

Література: 1, 20, 22, 28, 33.

Розділ 5. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ НА ВИРОБНИЦТВІ

5.1. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві

Право на соціальний захист громадян України проголошується Конституцією України та включає забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості і в інших випадках, передбачених законом. Реалізація цього права гарантується Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. Дія цього Закону

поширюється на осіб, які працюють за умовами трудового договору на підприємствах та в організаціях, а також на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно.

Завданнями страхування від нещасного випадку є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих чинників, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;
- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;
- відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати або відповідної її частини під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також у разі їх смерті здійснення страхових виплат непрацездатним членам їх сімей.

Основні принципи страхування від нещасного випадку:

- паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;
- своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;
- обов'язковість страхування від нещасного випадку для працівників і добровільність такого страхування для осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності;
- надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;
- диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;
- економічна зацікавленість суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;
- цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.

Встановлено два види страхування: обов'язкове та добровільне.

Особи, які підлягають *обов'язковому* страхуванню від нещасного випадку:

1) працівники, які працюють на умовах трудового договору або контракту;

2) учні та студенти навчальних закладів, аспіранти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Усі застраховані є членами Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Добровільно від нещасного випадку можуть застрахуватися:

1) особи, які забезпечують себе роботою самостійно - займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності, члени фермерського господарства, особистого селянського господарства, якщо вони не є найманими працівниками;

2) громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності.

Суб'єкти та об'єкти страхування від нещасного випадку.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках - члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик. Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування (працівник). Страхувальниками є роботодавці. Страховик - Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Роботодавцем відповідно до цього Закону вважається юридична (підприємство, установа, організація) або фізична особа, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб.

Особам, які підлягають страхуванню від нещасного випадку, видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів страхування.

Страховий ризик і страховий випадок.

Страховий ризик - обставини, внаслідок яких може статися страховий випадок.

Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг.

Професійне захворювання є страховим випадком також у разі його встановлення чи виявлення в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів.

Нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося внаслідок порушення нормативних актів про охорону праці застрахованим, також є страховим випадком.

Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.

Факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону України «Про охорону праці».

Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт

розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

5.2. Фонд соціального страхування від нещасних випадків

Фонд соціального страхування України — державний цільовий фонд, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом.

Правління Фонду. Фонд є некомерційною самоврядною організацією. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Безпосереднє управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків здійснюють його правління та виконавча дирекція.

Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків виконує такі основні функції:

1. Обирає на два роки голову правління Фонду та двох його заступників. При цьому за шестирічний період забезпечується почергове представництво на цих посадах кожної із трьох представницьких сторін.

2. Призначає директора виконавчої дирекції Фонду та його заступників.

3. Спрямовує і контролює діяльність виконавчої дирекції Фонду, заслуховує звіти директора виконавчої дирекції Фонду про її діяльність.

4. Створює на паритетних засадах для вирішення найбільш важливих завдань Фонду постійні та тимчасові комісії з питань профілактики нещасних випадків, виконання бюджету, призначення пенсій тощо.

5. Щорічно готує пропозиції щодо галузевих тарифів внесків на соціальне страхування від нещасних випадків;

6. Затверджує бюджети, програми робіт та звіти про їх виконання, нормативні документи, що регламентують внутрішню діяльність Фонду.

7. Розпоряджається майном, яке перебуває у власності Фонду.

Страхові експерти з охорони праці, їх функції і повноваження. Виконання функцій та обов'язків Фонду покладається на страхових експертів з охорони праці. Страховими експертами з охорони праці можуть бути особи з вищою спеціальною освітою за фахом спеціаліста з охорони праці або особи з вищою технічною або медичною

освітою, які мають стаж практичної роботи на підприємстві не менше трьох років та відповідне посвідчення.

Страхові експерти з охорони праці мають право:

- безперешкодно відвідувати підприємства для перевірки стану умов і безпеки праці та проведення профілактичної роботи з цих питань;
- у складі відповідних комісій брати участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також у перевірці знань з охорони праці працівників;
- одержувати від роботодавців письмові та усні пояснення та інформацію про стан охорони праці;
- вносити власникам підприємств, органам виконавчої влади, державного нагляду за охороною праці подання про порушення законодавства про охорону праці і вимагати вжиття економічних санкцій або притягнення до відповідальності посадових осіб, а також про заборону подальшої експлуатації робочих місць при загрозі здоров'ю або життю працівників;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом.

Фінансування страхових виплат, соціальних послуг та профілактичних заходів. Усі види страхових виплат і соціальних послуг застрахованим та особам, які перебувають на їх утриманні, а також усі види профілактичних заходів проводяться Фондом соціального страхування від нещасних випадків за рахунок коштів цього Фонду.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків забезпечує фінансування заходів, передбачених національною, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища планами наукових досліджень з охорони та медицини праці, навчання та підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів з питань охорони праці, організації розроблення і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працівників, розроблення, видання, розповсюдження нормативних актів, журналів, спеціальної літератури, а також інших профілактичних заходів відповідно до завдань страхування від нещасних випадків.

Джерела фінансування Фонду. Джерелами фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків є:

- 1) Внески роботодавців за страховими тарифами:
 - для підприємств - з віднесенням на валові витрати виробництва
 - для бюджетних установ та організацій - з асигнувань, виділяються на їх утримання та забезпечення.
- 2) Прибутки, одержані від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках.
- 3) Кошти, одержані від стягнення штрафів і пені за порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

4) Добровільні внески та інші надходження, отримання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку.

Страхові тарифи. Страхові тарифи, диференційовані по групах галузей економіки (видах робіт) встановлюються Законом України «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Розміри страхових внесків страхувальників обчислюються:

- для роботодавців - у відсотках до витрат на оплату праці найманих працівників, які підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян;
- для добровільно застрахованих осіб - у відсотках до мінімальної заробітної плати.

Розмір страхового внеску залежить від класу професійного ризику виробництва, до якого віднесено підприємство, знижки до нього (за низькі рівні травматизму, професійної захворюваності та належний стан охорони праці) чи надбавки (за високі рівні травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці).

Розрахунок розміру страхового внеску для кожного підприємства проводиться Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до «Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання», що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Для бюджетних установ та об'єднань громадян, страхові тарифи встановлюються в розмірі 0,2 відсотка від сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, які підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян.

Страхові виплати. Страхові виплати є грошові суми, які Фонд виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку. Зазначені грошові суми складаються із страхових виплат:

- 1) втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності;
- 2) установленної одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
- 3) пенсії по інвалідності потерпілому, пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
- 4) дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
- 5) на медичну та соціальну допомогу.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу провадиться у разі:

- зміни ступеня втрати професійної працездатності;
- зміни складу сім'ї померлого;
- підвищення розміру мінімальної заробітної плати у порядку, визначеному законодавством.

Основні обов'язки Фонду соціального страхування від нещасних випадків можна розділити на три групи:

1. Соціальні послуги та виплати.
2. Профілактика нещасних випадків.
3. Координація страхової діяльності.

Застрахований має право:

- 1) брати участь на виборній основі в управлінні страхуванням від нещасних випадків;
- 2) бути повноважним представником застрахованих працівників і вимагати від Фонду виконання своїх обов'язків щодо соціального захисту потерпілих;
- 3) брати участь у розслідуванні страхового випадку, у тому числі з участю представника профспілкового органу або своєї довіреної особи;
- 4) у разі настання страхового випадку одержувати від Фонду виплати та соціальні послуги, передбачені Законом;
- 5) на послуги медичної реабілітації та професійної реабілітації, включаючи збереження робочого місця, навчання або перекваліфікацію, якщо загальна тривалість професійної реабілітації не перевищує двох років;
- 6) на відшкодування витрат при медичній і професійній реабілітації на проїзд до місця лікування чи навчання і назад, витрати на житло та харчування, транспортування багажу, на проїзд особи, яка його супроводжує;
- 7) на послуги соціальної реабілітації, включаючи придбання автомобіля, протезів, допомогу у веденні домашнього господарства, що надаються відповідно до законодавства;
- 8) отримувати безоплатно від Фонду роз'яснення з питань соціального страхування від нещасного випадку. У разі смерті потерпілого члени його сім'ї мають право на одержання від Фонду страхових виплат (одноразової допомоги, пенсії у зв'язку із втратою годувальника) та послуг, пов'язаних з похованням померлого.

Застрахований зобов'язаний:

- 1) знати та виконувати вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, що стосуються застрахованого, а також додержуватися зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою, трудовим договором, контрактом) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства;
- 2) у разі настання нещасного випадку або професійного захворювання:
 - а) лікуватися в лікувально-профілактичних закладах або у медичних працівників, з якими Фонд уклав угоди на медичне обслуговування;

б) додержувати правил поведінки та режиму лікування, визначених лікарями, які його лікують;

в) не ухилятися від професійної реабілітації та виконання вказівок, спрямованих на якнайшвидше повернення його до трудової діяльності;

г) своєчасно повідомляти робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків про обставини, що призводять до зміни розміру матеріального забезпечення, складу соціальних послуг та порядку їх надання (зміни стану непрацездатності, складу сім'ї, звільнення з роботи, працевлаштування, виїзд за межі держави тощо).

Роботодавець як страхувальник має право:

1) брати участь на виборній основі в управлінні страхуванням від нещасних випадків;

2) вимагати від Фонду соціального страхування від нещасних випадків виконання обов'язків Фонду щодо організації профілактики нещасних випадків і професійних захворювань та соціального захисту потерпілих;

3) оскаржувати рішення працівників Фонду соціального страхування від нещасних випадків у спеціальних комісіях з питань вирішення спорів при виконавчій дирекції Фонду та при її робочих органах;

4) захищати свої права та законні інтереси, а також права та законні інтереси застрахованих, у тому числі в суді.

Роботодавець як страхувальник зобов'язаний:

1) інформувати робочий орган виконавчої дирекції Фонду про кожний нещасний випадок або професійне захворювання на підприємстві і про зміну технології робіт або виду діяльності підприємства для переведення його до відповідного класу професійного ризику;

2) подавати робочому органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків відомості про річний фактичний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), кількість нещасних випадків і професійних захворювань на підприємстві за минулий календарний рік;

3) безоплатно створювати всі необхідні умови для роботи на підприємстві представників Фонду;

4) повідомляти працівникам підприємства адресу та номери телефонів робочого органу виконавчої дирекції Фонду, а також лікувально-профілактичних закладів та лікарів, які за угодами з цим Фондом обслуговують підприємство;

5) подавати звітність робочому органу виконавчої дирекції Фонду у строки, в порядку та за формою, що встановлені Фондом.

Питання для самоперевірки

1. Які основні завдання страхування від нещасного випадку на виробництві?

2. Основні принципи та види страхування.
3. Хто підлягає обов'язковому страхуванню від нещасних випадків на виробництві ?
4. Хто може добровільно застрахуватися від нещасних випадків на виробництві?
5. Що є об'єктом страхування від нещасного випадку на виробництві ?
6. Суб'єкти страхування від нещасного випадку на виробництві.
7. Дайте пояснення страховому ризику та страховому випадку.
8. Які функції виконує правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків ?
9. Страхові експерти з охорони праці, їх функції і повноваження.
10. Вкажіть джерела фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків.
11. Що таке страхові тарифи та страхові виплати ?
12. Права і обов'язки застрахованої особи.
13. Права та обов'язки роботодавця як страхувальника.

Література: 1, 22, 28, 32, 33.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04. 2019 р. № 337 «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві». Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF>.
2. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки й гігієни праці працівників» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ohranatruda.io.ua/>.

3. ДК 009:2010. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.com.ua/informatika/312/index.html>.
5. Європейський Союз [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/.
6. Кодекс законів про працю: Закон України. К., 1971. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
7. Кодекс цивільного захисту України: Закон України. – К., 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
8. Конвенція МОП 187 «Про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці» від 15.06.2006 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
9. Конституція України. Основний закон. – К., 1996. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
10. Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ilo.org>.
11. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності». ISO 26000: 2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/>.
12. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 «Системи менеджменту охорони праці – Вимоги». OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – Requirements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.kiev.ua/>.
13. Міжнародний стандарт OHSAS 18002 «Настанова по впровадженню OHSAS 18001». OHSAS 18002 Guidelines for the implementation of OHSAS 18001 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.iso.kiev.ua/>.
14. Міжнародний стандарт SA 8000: 2001 «Соціальна відповідальність». SAI SA8000: 2001 Social Accountability International [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
15. НПА ОП 0.00-4.09-07 Про затвердження Типового положення про комісію з питань охорони праці підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dnop.com.ua/>.
16. НПА ОП 0.00-4.11-07 Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dnop.com.ua/>.
17. НПА ОП 0.00-7.11-12. Загальні вимоги стосовно забезпечення роботодавцями охорони праці працівників [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dnop.com.ua/>.

18. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України. – К., 1992. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232 «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
21. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України. – К., 1994. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
22. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України. – К., 1999. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
23. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері промислової безпеки та охорони праці і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю). Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2009 р. № 413. Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 67 від 16.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
24. Про затвердження положення про Державну Службу України з питань праці. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. № 96. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
25. Про об'єкти підвищеної безпеки: Закон України. – К., 2001. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
26. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України – К., 2007 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
27. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. – К., 1991. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
28. Про охорону праці: Закон України, 1992. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
29. Про соціальний діалог в Україні: Закон України. – К., 2010. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

- 30.Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці від 07.02.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnaop.com/>; <http://zakon.nau.ua/>.
- 31.Українська Мережа Глобального Договору ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua/ua>.
- 32.Федоренко М. Контроль за станом охорони праці на підприємстві [Текст]. М. Федоренко. - Довідник спеціаліста з охорони праці – 2010- № 4. - С.17-36.
- 33.Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua>.

Додаток 1

Лабораторна робота № 1

Інструкції з охорони праці для різних видів робіт та професій галузі

Мета і завдання на підготовку до лабораторної роботи

Мета – отримати навички в розробці і оформленні інструкцій з охорони праці для професій галузі.

Завдання – розробити інструкцію з охорони праці для конкретної професії або виду робіт.

Методичні рекомендації до теми заняття

Для запобігання виробничих травм і аварій на виробництві розробляються спеціальні заходи на основі глибокого та повного аналізу стану охорони праці, тобто встановлюється наявність на робочих місцях небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які можуть діяти на людей, а також можливість небезпечних дій самих працівників в конкретних робочих умовах. Такий аналіз дає об'єктивну оцінку можливих негативних наслідків і дозволяє вжити невідкладні заходи по їх запобіганню. Інструкції з охорони праці вказують робітнику необхідний порядок виконання технологічних операцій та інші дії, що встановлені міжгалузевими і галузевими нормативними документами з охорони праці, спеціальними правилами, нормами, інструкціями, які затверджені органами Державного нагляду за охороною праці.

За Положенням про розробку інструкцій з охорони праці (НПАОП 0.00-4.15-98) **інструкція** є нормативним актом, що містить обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства і будівельних майданчиках або в інших місцях, де за дорученням власника чи уповноваженого ним органу (далі - роботодавець) виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки.

Інструкції поділяються на:

- інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці;
- примірні інструкції;
- інструкції, що діють на підприємстві.

Інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці, розробляються для персоналу, який провадить вибухові роботи, обслуговує електричні установки та пристрої, вантажопідіймальні машини та ліфти, котельні установки, посудини, що перебувають під тиском, і для інших працівників, правила безпеки праці яких установлені міжгалузевими нормативними актами про охорону праці, затвердженими органами державного нагляду за охороною праці. Ці інструкції затверджуються відповідними органами державного нагляду за охороною праці за узгодженням з міністерствами або іншими органами, до компетенції яких належить дана інструкція або окремі її вимоги, і їх

дотримання є обов'язковим для працівників відповідних професій або при виконанні відповідних видів робіт на всіх підприємствах незалежно від їх підпорядкованості, форми власності та виду діяльності.

Примірні інструкції затверджуються міністерствами або іншими органами виконавчої влади, виробничими, науково-виробничими та іншими об'єднаннями підприємств, які мають відповідну компетенцію, за узгодженням з органами державного нагляду за охороною праці, до компетенції яких належить дана інструкція або окремі її вимоги, і Національним НДІ охорони праці. Ці інструкції можуть використовуватись як основа для розробки інструкцій, що діють на підприємстві.

Інструкції, що діють на підприємстві, належать до нормативних актів про охорону праці, чинних у межах конкретного підприємства. Такі інструкції розробляються на основі чинних державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці, примірних інструкцій та технологічної документації підприємства з урахуванням конкретних умов виробництва та вимог безпеки, викладених в експлуатаційній та ремонтній документації підприємств-виготовлювачів обладнання, що використовується на даному підприємстві. Вони затверджуються роботодавцем і є обов'язковими для дотримання працівниками відповідних професій або при виконанні відповідних робіт на цьому підприємстві.

Інструкції повинні містити тільки ті вимоги щодо охорони праці, дотримання яких обов'язкове самими працівниками. Порушення працівником цих вимог повинно розглядатися як порушення трудової дисципліни, за яке до нього може бути застосовано стягнення згідно з чинним законодавством.

Постійний контроль за додержанням працівниками вимог інструкцій покладається на роботодавця.

Громадський контроль за додержанням всіма працівниками вимог інструкцій здійснюють трудові колективи через обраних ними уповноважених і професійні спілки в особі своїх виборних органів і представників.

Зміст і побудова інструкцій

Кожній інструкції присвоюється назва і скорочене позначення (код, порядковий номер).

Інструкціям, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів, при їх включенні до Державного реєстру міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці присвоюються скорочені позначення, прийняті Державною службою з питань праці.

Примірним інструкціям, що затверджуються міністерствами чи іншими органами виконавчої влади та об'єднаннями підприємств, присвоюються скорочені позначення, прийняті Національним НДІ охорони праці.

Інструкціям, що розробляються і затверджуються на підприємствах, присвоюються порядкові номери службами охорони праці цих підприємств.

У назві інструкції стисло вказується, для якої професії або виду робіт вона призначена, наприклад: «Інструкція з охорони праці для електрозварника», «Примірна інструкція з охорони праці при роботі з ручним електроінструментом».

Вимоги інструкцій викладаються відповідно до послідовності технологічного процесу і з урахуванням умов, у яких виконується даний вид робіт.

Інструкції повинні містити такі розділи:

- загальні положення;
- вимоги безпеки перед початком роботи;
- вимоги безпеки під час виконання роботи;
- вимоги безпеки після закінчення роботи;
- вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

За необхідності в інструкції можна включити й інші розділи. Наприклад, у примірних інструкціях може бути передбачений розділ «Вступ», у якому відображаються відповідні положення законодавства України про працю та охорону праці, вказівки щодо порядку внесення змін і доповнень до цих інструкцій тощо.

Для розміщення матеріалів, які доповнюють основну частину інструкцій, ілюструють чи конкретизують її окремі вимоги, може бути включений розділ «Додатки». У цьому ж розділі може бути наведений перелік нормативних актів, на підставі яких розроблена інструкція.

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

- відомості про сферу застосування інструкції;
- загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці, виробничій ділянці, в цеху;
- умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);
- вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид робіт);

- характеристики основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

- перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

- вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи.

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

- порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

- порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

- порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів, пускових, запобіжних, гальмових і очисних пристроїв, систем блокування та сигналізації, вентиляції та освітлення, знаків безпеки, первинних засобів пожежогасіння, виявлення видимих пошкоджень захисного заземлення (занулення) тощо;

- порядок перевірки наявності та стану вихідних матеріалів (сировини, заготовок, напівфабрикатів);

- порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо.

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

- відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання, пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

- правила безпечного поводження з вихідними матеріалами (сировиною, заготовками, напівфабрикатами), з готовою продукцією, допоміжними матеріалами та відходами виробництва, що являють небезпеку для працівників;

- правила безпечної експлуатації внутрішньоцехових транспортних і вантажопідіймальних засобів і механізмів, тари; вимоги безпеки при вантажно-розвантажувальних роботах та транспортуванні вантажу;

- вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

- можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

- вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

- умови, за яких робота повинна бути припинена (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні тощо);

- вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки;
- порядок повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання, устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників.

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

- порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури, а при безперервному процесі - порядок передачі їх черговій зміні;
- порядок здавання робочого місця;
- порядок прибирання відходів виробництва;
- вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;
- порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

- відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);
- відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;
- порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації, в тому числі у випадку її виникнення під час передачі-приймання зміни при безперервній роботі;
- порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;
- відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації;
- порядок дій щодо подання першої медичної допомоги потерпілим під час аварії.

Викладення тексту інструкцій

При викладенні тексту інструкції слід керуватися такими правилами:

- текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;
- інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;
- слід вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах;
- у тексті інструкцій не допускається застосування не властивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання для одного поняття різних термінів, а також

іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури;

- у тексті інструкції слід уникати викладу вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова "категорично", "особливо", "обов'язково", "суворо" та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими;

- для наочності окремі вимоги інструкцій можуть бути ілюстровані малюнками, схемами, кресленнями тощо;

- якщо безпека роботи обумовлена певними нормами (величини відстаней, напруги та ін.), то вони повинні бути наведені в інструкції.

Порядок розробки, затвердження та введення інструкцій в дію

Інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці розробляються згідно з Положенням про опрацювання, прийняття, перегляд та скасування державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці і з урахуванням вимог цього Положення.

Примірні інструкції для працівників, зайнятих на роботах, що є провідними для певної галузі виробництва, регіону, виробничого, наукового-виробничого чи іншого об'єднання підприємств розробляються базовими організаціями з питань нормотворчої діяльності в сфері охорони праці, науково-дослідними, проектно-конструкторськими і проектно-технологічними організаціями, регіональними навчально-методичними центрами (кабінетами) охорони праці, а також окремими підприємствами чи групами фахівців під координацією і за методичною допомогою Національного науково-дослідного інституту охорони праці. Примірні інструкції затверджуються наказом міністерства чи іншого органу виконавчої влади або об'єднання підприємств.

Розробка примірних інструкцій здійснюється за такими основними стадіями:

- розробка першої редакції проекту примірної інструкції і направлення його на відзив;

- розробка остаточної редакції проекту примірної інструкції;

- узгодження і подання остаточної редакції проекту примірної інструкції на затвердження і реєстрацію;

- видання (тиражування) затвердженої примірної інструкції і її розповсюдження.

Розробка, узгодження і затвердження інструкцій, що діють на підприємстві, здійснюються згідно з ДНАОП 0.00-8.03-93 «Порядок опрацювання і затвердження власником нормативних актів, що діють на

підприємстві» і з урахуванням вимог Положення про розробку інструкцій з охорони праці (НПАОП 0.00-4.15-98)

Інструкції, що діють на підприємстві, розробляються відповідно до переліку інструкцій, який складається службою охорони праці підприємства за участю керівників підрозділів, служб головних спеціалістів (головного технолога, головного механіка, головного енергетика тощо), служби організації праці та заробітної плати.

Перелік необхідних інструкцій розробляється на підставі затвердженого на підприємстві штатного розпису у відповідності з ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій».

Загальне керівництво розробкою (переглядом) інструкцій на підприємстві покладається на роботодавця. Роботодавець несе відповідальність за організацію своєчасної розробки (перегляду) та забезпечення всіх працівників необхідними інструкціями.

Розробка (перегляд) необхідних інструкцій, що діють на підприємстві, здійснюється безпосередніми керівниками робіт (начальник виробництва, цеху, дільниці, відділу, лабораторії та інших відповідних їм підрозділів підприємства), які несуть відповідальність за своєчасне виконання цієї роботи.

Здійснення систематичного контролю за своєчасною розробкою нових та відповідністю діючих на підприємстві інструкцій вимогам чинного законодавства, їх періодичним переглядом та своєчасним внесенням змін і доповнень до них, а також подання відповідної методичної допомоги розробникам і організація придбання для них примірних інструкцій, стандартів ССБП та інших нормативно-технічних і організаційно-методичних документів про охорону праці покладається роботодавцем на службу охорони праці підприємства.

У разі використання примірної інструкції як основи для розробки інструкції, що діє на підприємстві, до цієї інструкції вносяться зміни і доповнення стосовно конкретних умов даного підприємства (дільниці, робочого місця) і з урахуванням вимог нормативних актів, які набули чинності після затвердження відповідної примірної інструкції.

Для нових виробництв, що вводяться в дію вперше, допускається розробка тимчасових інструкцій, що діють на підприємстві. Тимчасові інструкції повинні відповідати вимогам цього Положення, а їх вимоги - забезпечувати безпечне здійснення технологічних процесів (робіт) і безпечну експлуатацію обладнання. Такі інструкції можуть розроблятися як за професіями, так і за видами робіт і вводяться в дію на термін до прийняття зазначених виробництв в експлуатацію державною приймальною комісією.

Інструкція, що діє на підприємстві, набуває чинності з дня її затвердження, якщо інше не передбачене наказом роботодавця.

Інструкція повинна бути введена в дію до впровадження нового технологічного процесу (початку виконання робіт), обладнання чи до

початку роботи нового виробництва після відповідного навчання працівників.

Реєстрація, облік і видання інструкцій на підприємстві

Інструкції, які вводяться в дію на даному підприємстві, реєструються службою охорони праці в журналі реєстрації.

Введені в дію інструкції видаються (тиражуються) або придбаються у вигляді брошур (для видачі працівникам на руки) або односторонніх аркушів чи плакатів (для вивішування на робочих місцях або виробничих дільницях).

Видача інструкцій керівникам структурних підрозділів (служб) підприємства провадиться службою охорони праці з реєстрацією в журналі обліку видачі інструкцій.

Інструкції видаються працівникам на руки безпосередніми керівниками робіт під розпис у журналі реєстрації інструктажів з питань охорони праці під час проведення первинного інструктажу або вивішуються на його робочому місці.

У кожного керівника структурного підрозділу (служби) підприємства повинен постійно зберігатись комплект інструкцій, необхідних у даному підрозділі (службі) для працівників усіх професій і видів робіт даного підрозділу (служби), а також перелік цих інструкцій, затверджений роботодавцем.

На підприємствах, де структурні підрозділи відсутні, комплект інструкцій зберігається у роботодавця.

Крім того, повний комплект інструкцій зберігається у певному доступному для працівників місці, визначеному керівником структурного підрозділу (служби) підприємства з урахуванням забезпечення простоти та зручності ознайомлення з ними працівників.

Роботодавець безкоштовно забезпечує інструкціями працівників та керівників структурних підрозділів (служб).

Перегляд, припинення чинності та скасування інструкцій

Перегляд інструкцій, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці та примірних інструкцій, проводиться в міру потреби, але не рідше одного разу на 10 років; перегляд інструкцій, що діють на підприємстві, - в терміни, передбачені державними нормативними актами про охорону праці, на підставі яких вони опрацьовані, але не рідше одного разу на 5 років, а для професій або видів робіт з підвищеною небезпекою - не рідше одного разу на 3 роки.

Інструкції переглядаються до закінчення термінів:

- у разі зміни законодавства України про працю та охорону праці;
- у разі набуття чинності новими або переглянутими державними нормативними актами про охорону праці;
- за вказівкою директивних органів, вищестоящих організацій, органів державного управління і нагляду за охороною праці;

- у випадку аварійної ситуації або нещасного випадку, що викликали необхідність перегляду (зміни) інструкції;
- при впровадженні нових технологій, зміні технологічного процесу або умов праці, а також при впровадженні нових видів обладнання, машин, механізмів, матеріалів, апаратури, пристроїв та інструментів, видів енергії тощо.

Порядок проведення роботи

1. Викладач перевіряє знання студентів за матеріалом лабораторного заняття усним опитуванням.
2. Кожний студент отримує завдання для складання інструкції охорони праці для різних видів робіт та професій галузі.
3. Роботу по складанню інструкції з охорони праці при виконанні конкретної роботи в межах галузі (письмовий варіант) студент виконує самостійно.
4. Протокол лабораторної роботи з актами та висновками студент пред'являє викладачу для перевірки і оцінки за кредитно-модульною системою (тестування).

Питання для самоконтролю

1. Види інструкцій з питань охорони праці.
2. Основні розділи інструкцій з охорони праці.
3. Вимоги до тексту викладення інструкцій.
4. Порядок введення інструкцій в дію та перегляд інструкцій з охорони праці.

Тести з теми заняття

1. У якому з розділів інструкції з охорони праці наводиться характеристика основних небезпечних і шкідливих факторів для даної професії, особливості їхнього впливу на працюючого?
 - А. Загальні положення;
 - Б. Вимоги безпеки перед початком роботи;
 - В. Вимоги безпеки під час роботи;
 - Г. Вимоги безпеки після роботи;
 - Д. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.
2. Розділ «Вимоги безпеки по закінченні роботи» повинен містити пункт:
 - А. Порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;
 - Б. Вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни;

В. Вимоги для забезпечення пожежо- і вибухобезпеки.

3. Що повинен містити розділ інструкції з охорони праці «Вимоги безпеки перед початком роботи»?

- А. Порядок здачі робочого місця;
- Б. Порядок приймання зміни безперервної роботи;
- В. Порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;
- Г. Порядок збирання відходів виробництва;
- Д. Порядок перевірки справності устаткування, інструментів, захисних пристроїв небезпечних зон, машин і механізмів, пускових, гальмових і запобіжних пристроїв, систем блокування і сигналізації тощо;
- Е. Порядок перевірки наявності і стану вихідних матеріалів;
- Ж. Вимога повідомлення роботодавця про виявленні несправностей устаткування, пристроїв, інструментів тощо.

4. Який розділ інструкцій містить інформацію про засоби і дії, які спрямовані на запобігання можливих аварій?

- А. Загальні положення;
- Б. Вимоги безпеки перед початком роботи;
- В. Вимоги безпеки під час виконання роботи;
- Г. Вимоги безпеки по закінченні роботи;
- Д. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

5. Який розділ інструкції з охорони праці повинен містити відомості про сферу використання інструкції?

- А. Загальні положення;
- Б. Вимоги безпеки під час роботи;
- В. Вимоги безпеки перед роботою;
- Г. Вимоги безпеки після роботи;
- Д. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Література

1. НПАОП 0.00-4.15-98 Положення про розробку інструкцій з охорони праці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnop.com.ua/>.
2. Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П., Охорона праці. Практикум [Текст]: Навчальний посібник. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. – 540 с.

Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві

(4 години)

Метаі завдання на підготовку до лабораторної роботи

Мета - навчитися практично проводити процедуру розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Завдання – скласти акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом за формою Н-1.

Методичні рекомендації до теми заняття

Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві (Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 337 «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві») визначає процедуру проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, що сталися з особами, визначеними частиною першою статті 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Вимоги цього Порядку поширюються на всіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Порядок проведення розслідування та обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час навчально-виховного процесу, визначається Міністерством освіти і науки України за погодженням з відповідним профспілковим органом.

Терміни:

безпосередній керівник робіт - спеціаліст, фахівець відповідної кваліфікації, який дає завдання працівникові щодо виконання робіт, здійснює особистий контроль за ходом їх виконання і дотриманням заходів безпеки на робочих місцях;

гостре професійне захворювання (отруєння) - захворювання (або смерть), що виникло після однократного (протягом не більш як однієї робочої зміни) впливу на працівника шкідливих факторів фізичного, біологічного та хімічного характеру (у тому числі інфекційні, паразитарні, алергійні захворювання);

груповий нещасний випадок - нещасний випадок, що стався одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм;

нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо;

прихований нещасний випадок на виробництві - нещасний випадок, про який роботодавець, потерпілий або працівник, який його виявив, не повідомив у встановлений цим Порядком строк відповідним органам та установам, та/або нещасний випадок, розслідування якого не проведено комісією підприємства (установи, організації);

хронічне професійне захворювання (отруєння) - захворювання, що виникло внаслідок провадження професійної діяльності працівника виключно або переважно впливу шкідливих факторів виробничого середовища та трудового процесу, пов'язаних з роботою.

На підприємстві (в установі, організації) утворюється комісія з розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), що не підлягають спеціальному розслідуванню (далі - комісія).

Комісія утворюється наказом роботодавця не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) від безпосереднього керівника робіт, повідомлення від закладу охорони здоров'я, заяви потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи.

До складу комісії входять:

- керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці (голова комісії);
- представник робочого органу Фонду соціального страхування;
- представник первинної організації профспілки (у разі її відсутності
- уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці);
- лікар з гігієни праці територіального органу Державної служби праці (Держпраці) (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння));

- інші представники підприємства (установи, організації), посадові особи органів Держпродспоживслужби, ДСНС (у разі потреби та за відповідним погодженням).

До складу комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого.

У разі коли нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з працівником фізичної особи - підприємця або підприємства (установи, організації), де відсутня необхідна кількість працівників для утворення комісії, розслідування проводиться комісією, утвореною підприємством (установою, організацією) чи фізичною особою - підприємцем за місцем настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), до складу якої входять:

1) представники:

- підприємства (установи, організації) чи фізичної особи - підприємця (голова комісії);
- робочого органу Фонду;
- профспілки, членом якої є потерпілий, або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку, якщо потерпілий не є членом профспілки;
- місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування;
- підприємства (установи, організації), на території (об'єкті, дільниці) якого стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння);

2) лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння);

3) представники органів Держпродспоживслужби, ДСНС (у разі потреби та за відповідним погодженням).

Облік таких нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) і вжиття заходів до запобігання аналогічним випадкам здійснюються підприємством (установою, організацією), фізичною особою - підприємцем, працівником якого є потерпілий.

У разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на судні морського, річкового чи рибпромислового флоту під час рейсу або перебування в іноземному порту комісія утворюється капітаном такого судна, про що повідомляється власникові судна, який інформує про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) органи, визначені цим Порядком, за місцем реєстрації (приписки) судна.

Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства (установи, організації) на території (об'єкті) іншого підприємства (установи, організації), розслідуються комісією, утвореною підприємством (установою, організацією), де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), за участю

представників підприємства (установи, організації), працівником якого є потерпілий, і представника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий (у разі її відсутності - уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці). Такі нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння) беруться на облік підприємством (установою, організацією), працівником якого є потерпілий.

Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником під час роботи під керівництвом посадових осіб підприємства (установи, організації), на території, об'єкті, ділянці іншого підприємства (установи, організації), розслідуються та беруться на облік підприємством (установою, організацією), працівником якого є потерпілий. У розслідуванні такого нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) обов'язково бере участь представник підприємства (установи, організації), де стався нещасний випадок.

Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником, який тимчасово переведений в установленому порядку на інше підприємство (в установу, організацію) або виконував роботу за сумісництвом, розслідуються та беруться на облік підприємством (установою, організацією), на яке працівника переведено або на якому він виконував роботу за сумісництвом.

Нещасні випадки та / або гострі професійні захворювання (отруєння), що сталися з учнями, студентами, аспірантами, докторантами закладів освіти під час проходження виробничої практики на підприємстві (в установі, організації) під керівництвом посадових осіб цього підприємства (установи, організації), розслідуються комісією підприємства (установи, організації), де сталися нещасний випадок та / або гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представника закладу освіти та беруться на облік підприємством (установою, організацією).

Факт настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) на виробництві може бути встановлено у судовому порядку. Якщо такий факт встановлено у судовому порядку і нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) не підлягають спеціальному розслідуванню, розслідування організовує підприємство (установа, організація), де сталися такі випадок та / або гостре професійне захворювання (отруєння), або його правонаступник у разі реорганізації цього підприємства (установи, організації).

У разі ліквідації підприємства (установи, організації) без правонаступника розслідування всіх нещасних випадків та / або гострих професійних захворювань (отруєнь), факт яких встановлено у судовому порядку, проводить спеціальна комісія, склад якої визначений цим Порядком (п.15).

Ведення обліку таких нещасних випадків та / або гострих професійних захворювань (отруєнь) і вжиття заходів до запобігання аналогічним нещасним випадкам та / або гострим професійним захворюванням (отруєнням) здійснюється підприємством (установою, організацією), де сталися нещасний випадок та / або гостре професійне захворювання (отруєння), або його правонаступником у разі реорганізації такого підприємства (установи, організації) чи робочим органом Фонду, якщо підприємство (установа, організація) ліквідовано без правонаступника.

Процедура проведення розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь). Розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства (установи, організації) проводиться протягом п'яти робочих днів з дня утворення комісії. У разі виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) розслідування може бути продовжене роботодавцем за письмовим погодженням з територіальним органом Держпраці за місцем настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або за місцезнаходженням підприємства (установи, організації) (у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів) до отримання відповідних висновків, матеріалів, відповідей, пояснень тощо.

Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа не входять до складу комісії, але мають право одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування, ознайомлюватися з матеріалами розслідування, отримувати витяги та копії з них, вносити пропозиції, подавати документи щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), надавати відповідні пояснення, а також з метою сприяння об'єктивному та своєчасному розслідуванню надавати відповідну інформацію, документи та висновки або сприяти їх отриманню від відповідних органів, установ і закладів тощо.

Комісія (спеціальна комісія) зобов'язана:

- провести засідання комісії (спеціальної комісії) з розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), на якому розглянути інформацію про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), розподілити функції між членами комісії, провести зустріч з потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою) та скласти протоколи засідання комісії;
- обстежити місце, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, та скласти відповідний протокол, розробити ескіз місця, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, провести фотографування місця настання нещасного випадку та/або гострого

професійного захворювання (отруєння), аварії (у разі потреби та можливості); одержати письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників підприємства (установи, організації), потерпілого (якщо це можливо), опитати осіб - свідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та осіб, причетних до них;

- вивчити наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та у разі потреби надіслати запити до відповідних закладів охорони здоров'я для отримання медичних висновків щодо зв'язку нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з впливом на потерпілого небезпечних (шкідливих) виробничих факторів та/або факторів важкості та напруженості трудового процесу;

- визначити вид події, що призвела до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), причини нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та обладнання, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, експлуатація яких призвела до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), відповідно до Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії;

- визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;

- визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо для встановлення причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- з'ясувати обставини та причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- визначити, пов'язані чи не пов'язані нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) з виробництвом;

- установити осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- вивчити документи, що дають змогу відстежити походження нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (договори, товарно-супровідну документацію тощо), і подати інформацію про таку продукцію та документи про її походження до відповідного органу державного ринкового нагляду (у разі проведення спеціального розслідування);

- розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), у тому

числі пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з охорони праці;

- скласти акти за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення) у кількості, визначеній рішенням комісії (спеціальної комісії); у разі настання групових нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) скласти акти за формою Н-1 на кожного потерпілого;

- розглянути та підписати примірники актів за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення), а у разі незгоди члена комісії (спеціальної комісії) із змістом розділів 5, 6, 8, 9 такого акта - обов'язково підписати ці акти з відміткою про наявність окремої думки, яка викладається членом комісії письмово, в якій він обґрунтовано викладає пропозиції до змісту розділів 5, 6, 8, 9 акта (окрема думка додається до цих актів та є їх невід'ємною частиною);

- у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім акта за формою Н-1, скласти картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;

- передати не пізніше наступного робочого дня після підписання актів за формою Н-1 матеріали розслідування та примірники таких актів керівнику підприємства (установи, організації) або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію), для їх розгляду та затвердження;

- дотримуватися вимог законодавства про інформацію щодо захисту персональних даних потерпілих та інших осіб, які зібрані в межах повноважень комісії (спеціальної комісії) під час проведення розслідування та задокументовані в акті за формою Н-1.

Рішення щодо визнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається комісією (спеціальною комісією) шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії (спеціальної комісії) голос голови комісії (спеціальної комісії) є вирішальним.

Голова комісії (спеціальної комісії) зобов'язаний листом до першого засідання комісії поінформувати потерпілого (членів його сім'ї чи уповноважену ними особу) про призначення розслідування, їх права, запросити до співпраці та на засідання комісії (спеціальної комісії), у подальшому надавати інформацію про хід проведення розслідування, ознайомити з матеріалами розслідування на заключному засіданні комісії (спеціальної комісії).

У разі виявлення в затвердженому акті за формою Н-1 недоліків у оформленні, що не впливають на об'єктивність розслідування, причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновки комісії (спеціальної комісії), відповідні зміни вносяться наказом роботодавця або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію). Копії наказу надсилаються всім організаціям та

особам, представники яких брали участь у розслідуванні, та іншим представникам, визначеним цим Порядком, і є невід'ємним додатком до матеріалів розслідування.

Голова та члени комісії (спеціальної комісії) мають право одержувати усні та письмові пояснення щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), проводити опитування роботодавця, посадових осіб та інших працівників підприємства (установи, організації), потерпілих, свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб. Голова комісії (спеціальної комісії) має право надсилати необхідні запити під час розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), вносити пропозиції щодо розподілу функцій між членами комісії.

У разі невиконання членами комісії (спеціальної комісії) обов'язків, визначених цим Порядком, голова комісії (спеціальної комісії) має право надсилати керівникам органів (підприємств, установ, організацій тощо), представники яких входять до складу комісії (спеціальної комісії), подання про неналежне виконання ними обов'язків, визначених цим Порядком, та запит щодо визначення іншого представника для включення до складу комісії (спеціальної комісії).

За рішенням комісії (спеціальної комісії) у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків та експертизи для встановлення обставин і причин нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та розроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) наказом роботодавця або органу, що утворив комісію (спеціальну комісію), може утворюватися експертна комісія за погодженням з органами, організаціями, установами тощо, представники яких залучаються до її роботи.

Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням комісії (спеціальної комісії).

Оригінали акта за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі), робочому органу Фонду, підприємству (установі, організації) або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства). Іншим органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), надається копія акта.

Обставини, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом:

1) виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), у тому числі у відрядженні (згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), на яке він відряджений);

2) перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства (установи, організації) або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство (в установу, організацію) до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації), у тому числі в робочий і надурочний час;

3) підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства (установи, організації) перед початком роботи та після її закінчення;

4) виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні;

5) виконання потерпілим дій в інтересах підприємства (установи, організації), де він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків;

6) раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком;

7) раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі, коли потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку;

8) проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству (установі, організації), або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством (установою, організацією);

9) проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, в тому числі наданому іншим підприємством

(установою, організацією) на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально та відшкодовується роботодавцем;

10) використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства (установи, організації) з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт);

11) перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, в тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

12) прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

13) перебування на території підприємства (установи, організації) або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних і кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

14) надання підприємством (установою, організацією) благодійної допомоги іншим підприємствам (установам, організаціям) за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

15) однократний вплив на працівника шкідливих чи небезпечних виробничих факторів, внаслідок яких у нього виникло гостре професійне захворювання (отруєння), за наявності висновку закладу охорони здоров'я;

16) вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства (установи, організації) згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії;

17) заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства (установи, організації) незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування з іншою особою особистих стосунків не виробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів;

18) погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком,

якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування;

19) ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством (установою, організацією);

20) скоєння самогубства працівником плавскладу на суднах морського, річкового та рибпромислового флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором строку перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

21) оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду);

22) одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, що належать і використовуються підприємством (установою, організацією), у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками;

23) одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або у разі, коли потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації) або колективного договору;

24) виконання фізичною особою - підприємцем виду робіт, зазначеного в документах обов'язкової звітності, за обставин, зазначених у пп. 1-23;

25) виконання робіт особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства за обставин, зазначених у пп. 1-23 ;

26) виконання робіт особою, яка фактично допущена до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у разі підтвердження факту перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем за обставин, зазначених у пп. 1-23.

Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються не пов'язаними з виробництвом у разі вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за нереабілітуючими підставами; смерті працівника від загального захворювання або самогубства, що

підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій, підготовкою матеріалів розслідування, веденням їх обліку, вжиттям заходів до усунення причин їх настання здійснюють Держпраці та робочі органи Фонду відповідно до компетенції.

Громадський контроль здійснюють профспілки через свої виборні органи та представників, а також уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці у разі відсутності на підприємстві (в установі, організації) профспілки.

Порядок проведення роботи

1. Викладач перевіряє знання студентів за матеріалом лабораторного заняття усним опитуванням.

2. Студенти самостійно утворюють бригаду (5-6 чол.).

3. Викладач видає бригадам ситуаційні картки та розподіляє посади членів комісії по розслідуванню нещасних випадків між студентами (потерпілий, керівник робіт, керівник структурного підрозділу, спеціаліст служби охорони праці, представник Фонду соціального страхування, представник профспілки, роботодавець).

4. Студенти протягом 5-10 хв. знайомляться з ситуацією, під час якої стався нещасний випадок, обговорюють дії кожного члена комісії (посадової особи).

5. Викладач пропонує бригаді провести ділову гру по розслідуванню нещасного випадку та скласти акт за формою Н-1.

6. Висновки по виконаній роботі студент робить самостійно.

7. Протокол лабораторної роботи з актом Н-1 та висновками студенти пред'являють викладачу для перевірки і оцінки за кредитно-модульною системою (тестування).

Питання для самоконтролю

1. Назвіть склад комісії по розслідування нещасних випадків на виробництві.

2. При яких обставин нещасний випадок визнається таким, що пов'язаний з виробництвом ?

3. На що має право потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа під час розслідування нещасного випадку на виробництві?

4. Скільки часу триває розслідування нещасних випадків на виробництві?

5. Хто здійснює контролює розслідування нещасних випадків на виробництві?

Тести з теми заняття

1. Обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю – це

- А. Катастрофа
- Б. Аварія
- В. Травма
- Г. Нещасний випадок

2. Кого не можна включати до складу комісії з розслідування нещасних випадків на виробництві?

- А. Представника робочого органу Фонду соціального страхування
- Б. Представника первинної організації профспілки або уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці
- В. Безпосереднього керівника потерпілого
- Г. Керівника служби охорони праці підприємства

3. Яка кількість осіб може входити до складу комісії по розслідуванню нещасного випадку ?

- А. Довільна кількість
- Б. Якомога більше
- В. Три - п'ять осіб
- Г. Кількість членів комісії визначається документом - Порядком розслідування

4. За якою формою складається акт з розслідування нещасного випадку?

- А. Н-1
- Б. П-5
- В. Н-5
- Г. П-9

5. Погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування – це

- А. Обставини, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом

Б. Обставини, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) не визнаються пов'язаними з виробництвом

6. Хто проводить розслідування нещасного випадку у разі ліквідації підприємства ?

А. Прокуратура

Б. Поліція

В. Спеціальна комісія, склад якої визначається Порядком розслідування

Г. Фонд соціального страхування

Форма Н-1

ЗАТВЕРДЖУЮ

_____ (посада керівника юридичної особи,

_____ яка утворила комісію з розслідування

_____ (спеціального розслідування) нещасного випадку,
гострого професійного захворювання (отруєння), аварії)

_____ (підпис)

_____ (ініціали та
прізвище)

20

_____ — р.

АКТ

**розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку,
гострого професійного захворювання (отруєння), аварії,
що стався (сталосся/сталася)**

_____ 20__ р. о ____ год. ____ хв.

на (в)

_____ (найменування підприємства (установи, організації) та код згідно з ЄДРПОУ,

_____ найменування уповноваженого органу підприємства та його код згідно з ЄДРПОУ)

_____ (дата складення акта)

_____ (місце складення
акта)

Комісія, утворена наказом

(найменування юридичної особи, яка утворила комісію)
 від _____ 20__ р. № _____, у складі:
 ГОЛОВИ

(прізвище, ім'я, по батькові, посада, місце роботи)
 членів комісії

(прізвище, ім'я, по батькові, посада, місце роботи)

за участю

(прізвище, ім'я, по батькові, посада, місце роботи)

або ступінь родинного зв'язку з потерпілим)

провела розслідування (спеціальне розслідування) нещасного
 випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, що
 стався (сталосся/сталася)

(місце настання нещасного випадку, гострого

професійного захворювання (отруєння), аварії, найменування підприємства)

Кількість потерпілих - __ осіб, з них __ - із смертельним наслідком.

Строк роботи комісії продовжено згідно з наказом (наказами)
 від _____ 20__ р. № _____ у зв'язку з

(зазначаються підстави для продовження строку проведення розслідування)

1. Відомості про потерпілого (потерпілих):

прізвище, ім'я та по батькові		
число, місяць, рік народження		
стать		
місце проживання та реєстрації		
ідентифікаційний код (серія та/або номер паспорта)		
професія (посада)		
загальний стаж роботи		
стаж роботи на підприємстві (в установі, організації)		
стаж роботи за професією (посадою)		
Дата проходження:		

навчання за професією чи
роботою, під час виконання якої стався
нещасний випадок, гостре професійне
захворювання (отруєння), аварія

(число, місяць, рік)

перевірки знань з охорони праці

(число, місяць, рік)

Дата проведення
інструктажів з охорони праці:
вступного

(число, місяць, рік)

первинного

(число, місяць, рік)

повторного

(число, місяць, рік або не
настав строк)

позапланового

(число, місяць, рік або не
потрібен)

цільового

(число, місяць, рік або не
потрібен)

Дата проходження
медичного огляду:
попереднього

(число, місяць, рік)

періодичного

(число, місяць, рік)

професійного добору

(число, місяць, рік)

Діагноз, який встановлено
закладом охорони здоров'я

Перебування потерпілого в
стані алкогольного, токсичного чи
наркотичного сп'яніння згідно з
медичним висновком

(так, ні або не визначалося)

Відомості про членів сім'ї
потерпілого, які перебувають на
його утриманні (у разі проведення
спеціального розслідування)

(прізвище, ім'я та по батькові, рік народження,
ступінь родинного зв'язку, рід занять)

2. Відомості про підприємство (установу, організацію)
(страхувальника) як платника єдиного внеску на загальнообов'язкове

державне соціальне страхування, працівником якого є потерпілий (потерпілі), та відомості про підприємство (установу, організацію), де стався нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), аварія

Найменування суб'єкта господарювання,
працівником якого є потерпілий

Адреса
підприємства (установи,
організації):
юридична

(вулиця, будинок, населений пункт, район, область, поштовий
індекс)

фактична

(вулиця, будинок, населений пункт, район, область, поштовий
індекс)

реєстраційний номер платника
єдиного соціального внеску

дата взяття на облік платника
єдиного соціального внеску

(число, місяць, рік)

найменування та код основного
виду економічної діяльності

цех, ділянка, місце, де стався
нещасний випадок, гостре
професійне захворювання
(отруєння), аварія

Відомості про підприємство (установу, організацію), де стався (сталася/сталося)
нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), аварія:

найменування підприємства
(установи, організації)

адреса підприємства
(установи, організації)

юридична

(будинок, вулиця, місто, район, область, поштовий індекс)

найменування підприємства

(установи, організації): _____

адреса підприємства
(установи, організації): _____

юридична _____

(будинок, вулиця, місто, район, область, поштовий
індекс)

фактична _____

(будинок, вулиця, місто, район, область, поштовий
індекс)

цех, ділянка, місце, де стався
(сталося/сталася) нещасний випадок, гостре
професійне захворювання (отруєння), аварія _____

3. Характеристика діяльності підприємства (установи, організації) та місця, де стався (сталося/сталася) нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), аварія:

4. Обставини, за яких стався (сталося/сталася) нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), аварія

5. Вид події та причини настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, шкідливі або небезпечні виробничі фактори

Вид події:

(найменування)

Причини:

основна:

(найменування)

супутні:

(найменування)

(найменування)

(найменування)

Шкідливий або
небезпечний фактор

(найменування)

Устаткування, машини, механізми,
транспортні засоби, експлуатація яких _____

призвела до нещасного випадку,
гострого професійного захворювання
(отруєння), аварії

(найменування, тип, марка, рік випуску,
підприємство-виробник)

6. Свідки нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії

(прізвище, ім'я та по батькові, посада/професія, місце роботи та проживання)

7. Висновок комісії

8. Особи, які допустили порушення вимог законодавства з охорони та гігієни праці або органу, який проводить досудове розслідування (у разі складення тимчасового акта за формою Н-1)

(прізвище, ім'я та по батькові, професія/посада, підприємство, порушення вимог

нормативно-правових актів з охорони праці, інших нормативно-правових актів,

державних стандартів, інструкцій із зазначенням статей, розділів, пунктів тощо

або найменування органу, який проводить досудове розслідування)

9. Заходи щодо запобігання подібним нещасним випадкам, гострим професійним захворюванням (отруєнням), аваріям

Порядковий номер	Найменування заходу	Строк виконання	Виконавець (прізвище, ім'я, по батькові, посада)	Відмітка про виконання

10. Матеріали, які додаються до акта (перелік):

1)

2)

Голова комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Примітки. 1. Якщо нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнається пов'язаним з виробництвом, це позначається великою літерою П (Н-1/П), якщо не пов'язаним з виробництвом - великими літерами НП (Н-1/НП).

2. Акт складається з текстової і кодової частин, які заповнюються відповідно до міжгалузевих та галузевих класифікаторів з використанням установлених законодавством термінів і визначень.

Коди в клітинках зазначаються обов'язково.

У преамбулі акта зазначається:

- дата затвердження акта згідно з вимогами пунктів 45, 46 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;

- дата складення акта відповідно до вимог пунктів 30, 31 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;

- найменування підприємства (установи, організації), на якому сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), та його код згідно з ЄДРПОУ;

- уповноважений орган підприємства та його код згідно з ЄДРПОУ. У разі відсутності уповноваженого органу зазначається "без підпорядкування".

Дані акта щодо числа та місяця кодуються відповідно до їх порядкових номерів, а рік - двома останніми цифрами, наприклад, дата "1 січня 2019 р." кодується так: |0|1|0|1|1|9|.

Дані щодо часу, коли сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), наприклад, час "12 год. 05 хв.", кодується так: |1|2|0|5|.

3. У пункті 1 зазначаються відомості про потерпілого, а у разі групового нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії - про кожного потерпілого окремо:

- стать кодується так: 1 - чоловіча, 2 - жіноча;

- число, місяць і рік народження потерпілого зазначаються повністю, а кодується число повних років на день настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії (наприклад, дата "1 січня 1970 р." кодується так: |49|;

- у полі "ідентифікаційний код або серія та/або номер паспорта" заповнюється серія та/або номер паспорта тільки для осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта;

- професія (посада), розряд (клас) записуються і кодуються відповідно до Державного класифікатора професій (далі - Класифікатор професій). Якщо назва професії потерпілого не відповідає Класифікатору професій, в кодовій частині ставиться |0|. У разі коли потерпілий має кілька професій, зазначається професія, під час виконання роботи за якою сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія;

- число повних років стажу роботи загального, за основною професією (посадою), за професією (посадою), під час виконання роботи за якою сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, зазначається і кодується так: наприклад, 5 років кодується |5|. Якщо стаж становить менш як рік, в текстовій частині зазначається кількість місяців і днів, а в кодовій частині кодується кількість повних місяців, наприклад, 11 місяців 15 днів кодується |<1|;

- відомості про проведення інструктажів і навчання з охорони праці заповнюються відповідно до вимог Типового положення про порядок проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого в установленому

порядку. Дата проведення навчання та інструктажу з питань охорони праці кодується за правилами, зазначеними у пункті 2 цих приміток;

- відомості про проходження медичних оглядів і професійного відбору заповнюються відповідно до Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженого МОЗ. Дата проведення медичного огляду кодується за правилами, зазначеними у пункті 2 цих приміток;

- діагноз зазначається згідно з довідкою закладу охорони здоров'я, виданою в день надання першої медичної допомоги цим закладом, і може бути уточнено до завершення розслідування та кодується відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10);

- у разі перебування потерпілого в стані алкогольного (токсичного чи наркотичного) сп'яніння, що підтверджено медичним висновком закладу охорони здоров'я, в якому проводився огляд потерпілого, у кодовій частині графі ставиться цифра |1|.

4. У пункті 2 зазначається і кодується:

- найменування підприємства (установи, організації) відповідно до ЄДРПОУ;
- юридична та фактична адреса підприємства (установи, організації) відповідно до КОАТУУ (Класифікатора об'єктів адміністративно-територіального устрою України) - кодується тільки область (місто);

- найменування цеху, дільниці - зазначається тільки в текстовому вигляді відповідно до затвердженого переліку підрозділів підприємства;

- найменування та код основного виду економічної діяльності згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД) Національного класифікатора України ДК 009:2010 за структурою кодового позначення об'єкта КВЕД - [XX.XX], наприклад, "Добування солі" [08.93].

Відомості про підприємство (установу, організацію), де стався (сталася/сталася) нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, у пункті 2 заповнюються тільки у разі, якщо нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія стався (сталася/сталася) з працівником підприємства (страхувальника) на іншому підприємстві (в установі, організації).

5. У пункті 3 викладається стисла характеристика підприємства (страхувальника) як платника єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, працівником якого є потерпілий (потерпілі): дата взяття на облік платника єдиного внеску, реєстраційний номер платника єдиного внеску; юридична та фактична адреса; види економічної діяльності (КВЕД);

відомості про затверджений та фактичний режим роботи підприємства (установи, організації), об'єкта (устаткування) до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії; кількість працюючих на підприємстві (в установі, організації), з них жінок і неповнолітніх, та зайнятих на роботах з підвищеною небезпекою, з них жінок; наявність дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на початок експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, виданих у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Описується стан об'єкта (дільниці), устаткування (конструкцій) і матеріалів у місці, де стався (сталася/сталася) нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія; організація роботи з охорони праці на підприємстві (в установі, організації) та виконання службою охорони праці функцій, визначених законодавством; відомості про аналогічні (за видом подій та причинами) нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), аварії.

Аналогічно викладається характеристика підприємства (установи, організації), на якому стався (сталася/сталася) нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, у разі, коли нещасний випадок та/або гостре

професійне захворювання (отруєння), аварія стався (сталосся/сталася) з працівником підприємства (установи, організації) (страхувальника) на іншому підприємстві (в установі, організації).

У разі проведення спеціального розслідування додатково зазначаються відомості щодо: недоліків у організації роботи з охорони праці на підприємстві (в установі, організації) та у виконанні службою охорони праці функцій, визначених законодавством; узагальнених результатів проведеної органами державного нагляду за охороною праці та іншими органами перевірки стану охорони праці, які безпосередньо стосуються нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії; недотримання умов дії дозволів; невідповідності нехарчової продукції встановленим вимогам тощо.

Якщо нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) стався/сталосся внаслідок аварії, зазначаються категорія аварії, обсяги втрати продукції (у натуральному виразі та у гривнях), розмір матеріальних втрат, спричинених аварією (у гривнях).

6. У пункті 4 описуються події, що сталися, роботи, які проводилися до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, процес їх виконання з початку зміни із зазначенням безпосереднього керівника робіт, його вказівок, дій потерпілого (потерпілих) та інших осіб, причетних до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії.

Події викладаються послідовно, із зазначенням небезпечних та шкідливих виробничих факторів, які впливали на потерпілого (потерпілих); переліку машин, інструментів, устаткування, експлуатація яких призвела до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, небезпечних умов і дій потерпілого (потерпілих) або інших осіб; висновків експертизи (якщо проводилася) про відповідність об'єкта (дільниці), устаткування (конструкцій) і матеріалів, де сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія, нормативним вимогам; категорії аварії; переліку заходів, вжитих для ліквідації наслідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, надзвичайної ситуації або виконання плану локалізації аварійних ситуацій.

7. У пункті 5 зазначаються і кодуються вид події та причини нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії відповідно до розділів 1, 2 Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії (далі - Класифікатор), зазначеного в додатку 9.

Основна причина нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії зазначається і кодується першою. Якщо супутніх причин нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії більш як три, інші причини зазначаються лише у текстовій частині без кодування.

Після викладення кожної причини зазначаються статті, розділи, пункти нормативно-правових актів з охорони праці, дорожнього руху, державних стандартів, інструкцій з безпечного проведення робіт і посадових інструкцій тощо, вимоги яких було порушено.

Шкідливий або небезпечний фактор та його значення наводяться та кодуються відповідно до ДСТУ 2293-2014, затвердженого наказом Мінекономрозвитку від 2 грудня 2014 р. № 1429.

Устаткування кодується відповідно до розділу 3 Класифікатора, наприклад: устаткування енергетичне - [311]. Якщо у переліку відсутнє устаткування, що призвело до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, таке устаткування записується під кодом [969], як "інше" - також розшифровується.

8. У пункті 6 зазначаються відомості (прізвище, ім'я та по батькові, посада/професія, місце роботи та проживання) щодо свідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії та/або осіб, яким відомі будь-які обставини події.

9. У пункті 7 зазначаються:

- визначення нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаних або не пов'язаних з виробництвом, із посиланням на відповідний підпункт пунктів 52, 53 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;

- відомості про скасування тимчасового акта за формою Н-1 та втрату ним чинності (у разі його складення);

- відомості про зустріч членів комісії з потерпілими (членами їх сімей чи уповноваженою ними особою) з метою надання роз'яснень з питань, які виникли внаслідок нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії та інформування про хід розслідування.

10. У пункті 8 зазначаються:

- відомості про осіб, зокрема потерпілого, працівників підприємства (установи, організації), на якому працює потерпілий, іншого підприємства (установи, організації) або сторонніх осіб, які порушили вимоги нормативно-правових актів з охорони праці та/або дорожнього руху, державних стандартів, інструкцій тощо;

- окремо щодо кожної особи - перелік порушень вимог розділів, статей, пунктів нормативно-правових актів з охорони праці та/або дорожнього руху, державних стандартів, інструкцій тощо.

11. У пункті 9 зазначаються заходи щодо усунення безпосередніх причин, які призвели до нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння), аварії, та запобігання подібним випадкам або заходи з ліквідації наслідків аварії із зазначенням строків їх здійснення і виконавців, а також у разі необхідності пропозиції щодо внесення змін до нормативних актів з охорони праці. Заходи щодо накладення стягнень не зазначаються.

У разі проведення спеціального розслідування додатково зазначаються пропозиції щодо анулювання у підприємства дозволу (декларації) Держпраці (у разі встановлення факту, що причиною нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії є недодержання вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки та/або експлуатації (застосування) обладнання, устаткування підвищеної небезпеки, на які отримано дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, що виданий згідно з Порядком видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1107 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 84, ст. 3077).

Зазначаються відомості про надання інформації до відповідних органів державного ринкового нагляду стосовно нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої стався (сталася) нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), аварія або використання (експлуатація) якої стало їх причиною (однією із причин) тощо.

12. У пункті 10 зазначаються перелік документів, які додаються до акта:

- рішення (постанова, ухвала) суду про встановлення факту нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), аварії на виробництві або про проведення повторного розслідування чи постанова органу досудового розслідування про проведення розслідування;

- окрема думка члена комісії (у разі незгоди із висновком акта).

13. У пункті 5 тимчасового акта за формою Н-1 (у разі його складення) зазначається інформація, встановлена на час складення акта.

У пункті 8 тимчасового акта за формою Н-1 (у разі його складення) зазначається найменування органу, який проводить досудове розслідування, відомості про внесення кримінального провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань (дата, номер, стаття Кримінального кодексу України), номер, дата наказу про призначення експертної комісії тощо.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF>.

Додаток 3

Лабораторна робота № 3

Розробка заходів і засобів вибухопожежної безпеки на підприємствах галузі

1. Мета і завдання на підготовку до лабораторної роботи

Мета – засвоїти методологію забезпечення вибухопожежної безпеки на галузевих об'єктах.

Завдання – запропонувати заходи і засоби попередження пожеж та вибухів на галузевих об'єктах.

2. Методичні рекомендації до теми заняття

2.1. Характерні причини виникнення пожеж і вибухів

Сучасними причинами підвищення рівня вибухопожежної небезпеки на виробництвах є зростання їх енергонасиченості, збільшення щільності розміщення обладнання, підвищення рівня температур та тиску в технологічному устаткуванні, використання нових полімерних горючих матеріалів, некваліфікований монтаж електроустаткування, використання легкозаймистих матеріалів, недостатня захищеність будівель та споруд системами автоматичного протипожежного захисту, засобами пожежогасіння.

Забезпечення вибухопожежної безпеки галузевого об'єкта є важливим соціально-економічним завданням. Для його успішного вирішення на галузевих об'єктах мають бути визначені характерні причини пожеж і

вибухів та забезпечена мінімізація їх наслідків за певними напрямками (рис. 3.1).

Характерними причинами виникнення пожеж на підприємстві є:

- недоліки в плануванні приміщень, влаштування комунікацій;
- порушення режимів технологічних процесів та правил виконання робіт;
- відсутність або несправність заземлення;
- відсутність або несправність систем блискавкозахисту;
- порушення правил обладнання місць відпочинку;
- необережна поведінка з відкритим вогнем;
- недостатній контроль за проведенням вогневих робіт;
- неякісні протипожежні інструктажі;
- порушення вимог пожежної профілактики і правил пожежної безпеки;
- коротке замикання в електромережах;
- перегрів і запалення речовин та матеріалів, які розташовані безпосередньо поблизу електрообладнання;
- порушення термінів і правил очищення (випалювання) сажі в димарях;
- порушення правил зберігання палива.

Аналіз вибухопожежної небезпеки галузевих об'єктів є основою для розробки усіх видів протипожежних заходів. Він проводиться за ходом технологічного процесу в усіх приміщеннях за напрямками:

- несправність технологічного устаткування, контрольно-вимірювальних приладів, неякісний повсякденний огляд;
- порушення правил улаштування та експлуатації систем вентиляції, опалення, електроустановок, строків ремонту;
- недотримання правил пожежної безпеки в технологічному процесі і під час обслуговування та ремонту технологічного обладнання;
- порушення в утриманні шляхів евакуації, засобів оповіщення, вилучення сміття;
- порушення правил зберігання пожежовибухонебезпечних речовин;
- несправність систем вибухопожежного захисту та первинних засобів пожежогасіння.

Оцінка вибухопожежної і пожежної небезпеки полягає у визначенні категорії приміщень згідно [6] (Додаток Б), класифікації приміщень згідно ПУЕ [10] (Додаток Г) та класифікації будівель за ступенем вогнестійкості.

2.2. Визначення категорії приміщень з пожежної та вибухопожежної небезпеки

Категорія будинків і приміщень виробничого і складського призначення за вибухопожежною або пожежною небезпекою визначається відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016. «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою». У деяких галузевих правилах також наводяться готові переліки основних виробничих та допоміжних приміщень із позначенням їх категорії вибухопожежної та пожежної небезпеки.

2.3. Класи вірогідних пожеж в приміщеннях і на території

Клас вірогідних пожеж в приміщеннях або на території об'єкта (табл.3.1) необхідно визначати для вибору у подальшому типу вогнегасної речовини.

Таблиця 3.1 – Класифікація пожеж та вибір вогнегасної речовини за ДСТУ ЕН 2:2014 Класифікація пожеж (ЕН 2:1992; ЕН 2:1992/A1:2004, IDT) [3]

Клас пожежі	Тип вогнегасника					
	Водні	Повітряно-пінні	Повітряно-емульсійні	Порошкові закачані	Вуглекислотні	Порошкові спеціальні закачані
A – Тверді речовини (деревина, папір)	+	+	+	+	-	-
B - Горючі рідини	+	+	+	+	+	-
C - Горючі гази	-	-	+	+	+	-
D - Метали	-	-	-	-	-	+
E - Електрообладнання	+	-	+	+	+	-
F - Жири та олії	+	+	+	+	+	-

2.4. Вимоги, заходи та засоби протипожежного режиму

За Правилами пожежної безпеки України (затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України 30.12.2014 р., № 1417) [11] на кожному об'єкті відповідним документом (наказом, інструкцією тощо) повинен бути встановлений протипожежний режим, який включає:

- порядок утримання шляхів евакуації;
- визначення спеціальних місць для куріння;
- порядок застосування відкритого вогню;
- порядок використання побутових нагрівальних приладів;
- порядок проведення тимчасових пожежонебезпечних робіт;
- правила проїзду та стоянки транспортних засобів;
- місця для зберігання і допустиму кількість сировини, напівфабрикатів та готової продукції, що можуть одночасно знаходитися у приміщеннях і на території;
- порядок прибирання горючого пилу й відходів, зберігання промасленого спецодягу та ганчір'я, очищення елементів вентиляційних систем від горючих відкладень;
- порядок відключення від мережі електроживлення обладнання та вентиляційних систем у разі пожежі;
- порядок огляду й зачинення приміщень після закінчення роботи;

- порядок проходження посадовими особами навчання й перевірки знань з питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів та занять з пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їх проведення;

- порядок організації експлуатації і обслуговування наявних засобів протипожежного захисту;

- порядок проведення планово-попереджувальних ремонтів та оглядів електроустановок, опалювального, вентиляційного, технологічного та іншого інженерного обладнання;

- порядок збирання членів пожежно-рятувального підрозділу добровільної пожежної охорони та посадових осіб, відповідальних за пожежну безпеку, у разі виникнення пожежі, виклику вночі, у вихідні й святкові дні;

- порядок дій у разі виникнення пожежі: порядок і способи оповіщення людей, виклику пожежно-рятувальних підрозділів, зупинки технологічного устаткування, вимкнення ліфтів, підйомників, вентиляційних установок, електроспоживачів, застосування засобів пожежогасіння; послідовність евакуації людей та матеріальних цінностей з урахуванням дотримання техніки безпеки.

Пожежна безпека виробництва забезпечується наступними **заходами та засобами:**

- встановлення блискавкозахисту на будинках і спорудах;

- використання заземлювачів захисту від блискавки. Можуть використовуватись всі рекомендовані ПУЕ заземлювачі електроустановок, за винятком нульових проводів повітряних ліній електропередачі напругою до 1 кВ;

- захист електричних мереж у виробничих приміщеннях від короткого замикання і перевантажень;

- передбачення наступних систем пожежогасіння:

- а) внутрішньої - від пожежних кранів, установлених на мережі внутрішнього протипожежного водопроводу;

- б) зовнішньої - від пожежних гідрантів, установлених на зовнішній мережі протипожежного водопостачання.

- використання переносних вогнегасників, які повинні розміщуватися шляхом: навішування на вертикальні конструкції на висоті не більше 1,5 м від рівня підлоги до нижнього торця вогнегасника і на відстані від дверей, достатній для її повного відчинення або установлювання в пожежні шафи поруч з пожежними кранами, у спеціальні тумби, підставки або на пожежні щити (стенди).

Мінімальну кількість вогнегасників для робочого приміщення можна визначити за площею приміщення, класом пожежі та категорією приміщення.

- передбачення додаткових первинних засобів пожежогасіння – пожежних щитів (стендів), які повинні встановлюватись на території

об'єкта площею більше 200 м² з розрахунку один щит (стенд) на 5000 м² захищеної площі. До комплекту засобів пожежогасіння, які розміщуються на пожежному щиті, входять: вогнегасники - 3 шт., ящик з піском - 1 шт., покривало з негорючого теплоізоляційного матеріалу або повсті розміром 2 х 2 м - 1 шт., гаки - 3 шт., лопати - 2 шт., ломы - 2 шт., сокири - 2 шт. На пожежних щитах (стендах) повинні розміщуватися ті первинні засоби гасіння пожежі, які можуть застосовуватися в даному приміщенні, споруді, установці.

2.5. Забезпечення пожежної безпеки виробничого устаткування і приміщень

2.5.1. Промислові підприємства

Технологічне обладнання при нормальних режимах роботи повинно бути пожежобезпечним, а на випадок небезпечних несправностей та аварій необхідно передбачати захисні заходи, що обмежують масштаб та наслідки пожежі. На всі застосовувані в технологічних процесах речовини й матеріали повинні бути дані про показники їх пожежної безпеки згідно з ГОСТ 12.1.044-89 «ССБТ. Пожаровзрывоопасность веществ и материалов. Номенклатура показателей и методов их определения».

Характеристики пожежної безпеки застосовуваних або вироблюваних (отримуваних) речовин та матеріалів повинні бути вивчені обслуговувальним персоналом. Персонал зобов'язаний дотримуватися під час роботи з пожежовибухонебезпечними речовинами та матеріалами вимог маркування і попереджувальних написів, які нанесені на упаковках або наведені у вказівках щодо їх застосування.

У вибухопожежонебезпечних та пожежонебезпечних приміщеннях та на устаткуванні, що становить небезпеку вибуху або займання, необхідно вивішувати знаки, які забороняють користування відкритим вогнем, а також знаки, що попереджають про обережність за наявності займистих та вибухових речовин.

Виробництво, де перебувають в обігу вибухопожежонебезпечні речовини і матеріали, повинно бути оснащене автоматичними засобами контролю параметрів, значення яких визначають вибухопожежонебезпечність процесу, сигналізацією граничних значень і системами блокувань, які перешкоджають виникненню аварійних ситуацій.

Не допускається виконувати виробничі операції на обладнанні, установках, верстатах з несправностями, які можуть спричинити займання та пожежу, а також коли відключені контрольно-вимірювальні прилади, за якими визначаються технологічні параметри.

Технологічні лінії, машини та апарати, на яких здійснюється первинна переробка волокнистих матеріалів, твердих горючих речовин у

подрібненому вигляді, повинні мати пристосування для вловлювання (відділення) сторонніх предметів.

Конструкції витяжних пристроїв, апаратів, трубопроводів повинні запобігати накопиченню пожежонебезпечних відкладень та забезпечувати можливість їх очищення пожежонебезпечними способами. Роботи з очищення мають проводитися систематично згідно з технологічними регламентами та фіксуватися у відповідному журналі.

Технологічне устаткування, апарати і трубопроводи, в яких утворюються речовини, що виділяють вибухопожежонебезпечні пари, гази та пил, повинні бути герметичними.

Двері та люки пилозбиральних камер і циклонів під час їх експлуатації мають бути зачинені, горючі відходи, зібрані в камерах та циклонах, треба своєчасно видаляти.

У вибухопожежонебезпечних приміщеннях слід застосовувати інструмент, виготовлений з безіскрових матеріалів або у відповідному вибухопожежонебезпечному виконанні.

Покриття підлог у приміщеннях категорій А, Б мають виконуватися з негорючих матеріалів і таких, що при ударах не дають іскор.

У виробничих та складських приміщеннях, у яких застосовуються, виробляються або зберігаються речовини й матеріали, здатні утворювати вибухонебезпечні концентрації газів і парів, повинні встановлюватися автоматичні газоаналізатори для контролю за станом повітряного середовища. За відсутності газоаналізаторів, які випускаються серійно, необхідно здійснювати періодичний лабораторний аналіз повітряного середовища.

У разі появи підтікань масла течу слід негайно усунути, а масло прибрати за допомогою тирси або залишків тканини та видалити з приміщення у спеціально відведене місце.

У приміщеннях, де є виділення горючого пилу, підлога, стеля, стіни, конструкції та устаткування повинні систематично прибиратися. Періодичність прибирання встановлюється в об'єктовій інструкції.

Для миття і знежирювання устаткування, виробів, кріпильних та інших деталей повинні застосовуватися негорючі мийні засоби, а також ультразвукові та інші безпечні в пожежному відношенні установки чи способи.

2.5.2. Підприємства торгівлі та харчування

Товари, які містять легкозаймисті і горючі речовини, горючі гази, необхідно зберігати окремо від інших товарів у спеціально пристосованих приміщеннях. Торгівлю цими товарами у багатоповерхових будинках підприємств торгівлі рекомендується здійснювати на верхніх поверхах будинків.

У робочий час завантаження товарів та вивантаження тари мають здійснюватися шляхами, не зв'язаними з евакуаційними виходами для покупців з торговельних залів. Розфасовку пожежонебезпечних товарів необхідно вести у спеціальних приміщеннях, пристосованих для цієї мети.

Розташування технологічного обладнання треба виконувати таким чином, щоб воно не перешкоджало вільній евакуації відвідувачів у разі пожежі.

Ширина проходів між прилавками і обладнанням за прилавком має бути не менше 0,9 м.

Місткість торговельних та обідніх залів повинна відповідати вимогам норм проектування, а в разі їх відсутності визначатися з розрахунку не менше 1,35 м² на одного відвідувача крамниці та не менше 1,4 м² на одне посадкове місце в ресторані, кафе, їдальні.

Адміністрація торговельних підприємств, ресторанів, кафе, їдалень не повинна допускати переповнення залів відвідувачами, а на випадок виникнення пожежі приміщення мають бути забезпечені пристроями фільтрувальними для саморятунку під час пожежі для обслуговувального персоналу.

В обідніх залах повинні постійно утримуватися вільними основний прохід завширшки не менше 1,35 м, що веде до евакуаційних виходів, а також проходи до окремих посадкових місць.

Установлення в обідніх залах тимчасових естрад, помостів, освітлювальної та електромузичної апаратури, прокладання кабелів та проводів слід здійснювати таким чином, щоб не погіршились умови евакуації.

Забороняється:

- зберігати горючі відходи, упаковку та контейнери в торговельних, обідніх залах та на шляхах евакуації (вони повинні видалятися щодня у міру накопичення);

- зберігати горючі товари або негорючі товари в горючій упаковці у приміщеннях, які не мають віконних отворів або спеціальних засобів димовидалення;

- торгувати пожежонебезпечними товарами побутової хімії, лаками, фарбами, розчинниками та іншими легкозаймистими та горючими речовинами, розфасованими у скляну тару місткістю більше одного літра кожна, без попереджувальних написів типу «Вогнебезпечно», «Не розпилювати поблизу вогню»;

- розміщувати відділи, секції, прилавки, лотки для продажу пожежонебезпечних товарів ближче 4 м від виходів, сходових кліток та інших евакуаційних шляхів;

- зберігати на вантажно-розвантажувальних рампах товари і тару;

- установлювати в торговельних залах балони з горючими газами для наповнення повітряних куль та інших потреб;

- проводити вогневі роботи під час перебування людей у торговельних та обідніх залах;
- організовувати торгівлю, розміщувати торговельні й ігрові автомати, банкомати, ІР-бокси на площадках сходових кліток та інших шляхах евакуації;
- розміщувати товари побутової хімії, лаки, фарби, розчинники, товари в аерозольній упаковці ближче 0,5 м від приладів опалення та у віконних вітринах;
- користуватися у складських приміщеннях та приміщеннях для підготовки товарів до продажу побутовими електронагрівальними приладами;
- прасувати одяг електропрасками безпосередньо в торговельних залах та на складах (для прасування повинно бути виділене і відповідним чином обладнане спеціальне приміщення).

2.5.3. Загальні вимоги пожежної безпеки до інженерного обладнання (електроустановки)

Експлуатація електроустановок повинна відповідати вимогам ПУЕ (НПАОП 40.1-1.01-97), Правил технічної експлуатації електроустановок споживачів (ПТЕ), затверджених наказом Мінпаливенерго України від 25 липня 2006 року N 258 (у редакції наказу Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 13.02.2012 р., № 91), Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів (НПАОП 40.1-1.21-98).

Електричні машини, апарати, обладнання, електропроводи та кабелі за виконанням та ступенем захисту повинні відповідати класу зони згідно з ПУЕ, мати апаратуру захисту від струмів короткого замикання та інших аварійних режимів.

Електрообладнання може застосовуватися у вибухонебезпечних і пожежонебезпечних зонах лише за умови відповідності їх рівня вибухозахисту (ступеня захисту оболонки) класу зони.

Над вибухонебезпечними зонами будь-якого класу (як у приміщеннях, так і в зовнішніх вибухонебезпечних установках) не допускається розміщувати електрообладнання без засобів вибухозахисту та прокладати електропроводи і кабелі над цими зонами способами, що не допускаються у вибухонебезпечних зонах відповідно до НПАОП 40.1-1.32-01.

Плавкі вставки запобіжників повинні бути калібровані із зазначенням на клеймі номінального струму вставки (клеймо ставиться заводом-виготовлювачем або електротехнічною лабораторією). Застосування саморобних некаліброваних плавких вставок забороняється.

На електродвигуни, світильники, інші електричні машини, апарати та обладнання, встановлені у вибухонебезпечних або пожежонебезпечних

зонах, повинні бути нанесені знаки, що вказують на їх ступінь захисту згідно з чинними стандартами.

З'єднання, відгалуження та окінцювання жил проводів і кабелів мають здійснюватися за допомогою опресування, зварювання, паяння або затискачів. Місця з'єднання жил проводів і кабелів, а також з'єднувальні та відгалужувальні затискачі повинні мати мінімальний перехідний опір, щоб уникнути їх перегрівання і пошкодження ізоляції стиків. Струм втрат ізоляції стиків повинен бути не більше струму втрат ізоляції цілих жил цих проводів і кабелів.

В електропроводках вибухонебезпечних і пожежонебезпечних зон відгалужувальні та з'єднувальні коробки повинні бути закриті кришками з негорючих або важкогорючих матеріалів або оснащені автономними системами пожежогасіння.

Улаштування та експлуатація тимчасових електромереж забороняються. Винятком можуть бути тимчасові електромережі, які живлять ілюмінаційні установки, а також електропроводки в місцях проведення будівельних, тимчасових ремонтно-монтажних та аварійних робіт.

Відстань від кабелів та ізольованих проводів, прокладених відкрито, до місць відкритого зберігання (розміщення) горючих матеріалів повинна бути не менше 1 метра.

У разі відкритого прокладання незахищених проводів та захищених проводів (кабелів) з оболонками з горючих матеріалів відстань від них до горючих основ (конструкцій, деталей) повинна становити не менше 0,01 метра. У разі неможливості забезпечити вказану відстань провід (кабель) слід відокремлювати від горючої поверхні шаром негорючого матеріалу, який виступає з кожного боку проводу (кабелю) не менше ніж на 0,01 метра.

У разі прихованого прокладання таких проводів (кабелів) їх необхідно ізолювати від горючих основ (конструкцій) суцільним шаром негорючого матеріалу, що підтверджується актом проведення прихованих робіт.

Застосування електричних опалювальних приладів у приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою А та Б забороняється.

Для опалення будинків та приміщень площею до 50 м², мобільних (інвентарних) будівель можуть застосовуватися масляні радіатори та нагрівальні електропанелі із закритими нагрівальними елементами. Такі радіатори та електропанелі повинні мати справний індивідуальний електрозахист і терморегулятор.

Електрощити, групові електрощитки повинні бути захищені автономними системами пожежогасіння та оснащуватися схемою підключення споживачів з пояснювальними написами і вказаним значенням номінального струму апарата захисту (плавкої вставки).

Електророзетки, вимикачі, перемикачі та інші подібні апарати повинні встановлюватися на не горючі основи (конструкції) або з підкладанням під

них суцільного негорючого матеріалу, що виступає за габарити апарата не менше ніж на 0,01 метра.

Забороняється:

- проходження повітряних ліній електропередач та зовнішніх електропроводок над горючими покрівлями, навісами, штабелями лісу, складами пально-мастильних матеріалів, торфу, дров та інших горючих матеріалів;
- відкрите прокладання електропроводів і кабелів транзитом через пожежонебезпечні і вибухонебезпечні зони будь-якого класу і ближче 1 м і 5 м від них відповідно, а також у сходових клітках;
- експлуатація кабелів і проводів з пошкодженою або такою, що в процесі експлуатації втратила захисні властивості, ізоляцією;
- застосування саморобних подовжувачів, які не відповідають вимогам ПУЕ, що пред'являються до переносних (пересувних) електропроводок;
- застосування для опалення приміщення нестандартного (саморобного) електронагрівального обладнання;
- користування пошкодженими розетками, відгалужувальними та з'єднувальними коробками, вимикачами та іншими електровиробами;
- підвішування світильників безпосередньо на струмопровідні проводи, обгортання електроламп і світильників папером, тканиною та іншими горючими матеріалами, експлуатація їх зі знятими ковпаками (розсіювачами);
- використання в пожежонебезпечних зонах світильників з лампами розжарювання без захисного суцільного скла (ковпаків), а також з відбивачами і розсіювачами, виготовленими з горючих матеріалів;
- складування горючих матеріалів на відстані менше 1 м від електроустаткування та під електрощитами;
- використання побутових електронагрівальних приладів без негорючих теплоізоляційних підставок та в місцях (приміщеннях), де їх застосування заборонено;
- прокладання в сходових клітках електропроводів і кабелів незалежно від їх напруги, крім електропроводки для освітлення звичайних сходових кліток;
- розміщення в кабельних спорудах будь-яких тимчасових пристроїв, зберігання в них матеріалів та устаткування.

У всіх незалежно від призначення приміщеннях, які після закінчення роботи замикаються і не контролюються черговим персоналом, з усіх електроустановок та електроприладів, а також з мереж їх живлення повинна бути відключена напруга (за винятком чергового освітлення, протипожежних та охоронних установок, а також електроустановок, що за вимогами технології працюють цілодобово).

2.6. Вибухопожежна безпека

Вибухопожежобезпечність об'єкта згідно ГОСТ 12.1.004-91 ССБТ забезпечується трьома системами: попередження пожежі, протипожежний захист і організаційні заходи. Однак постійна взаємодія цих систем в реальних умовах виробництва не гарантує 100 % усунення вибуху. Останній, як відомо, супроводжується різким підвищенням температури, теплового випромінювання і тиску. Потужність тиску здатна не тільки смертельно травмувати людину, але й зруйнувати будівлю. Для того, щоб не допустити до зростання тиску в закритому приміщенні до такого значення, необхідно передбачити в будівлі слабку ланку, яка б руйнувалась при значенні тиску, що є безпечним для людини. Таку слабку ланку у будівлі називають легкоскидними конструкціями. Площа таких конструкцій забезпечує скид надлишкового тиску при виникненні вибуху без руйнування самої будівлі або споруди. До легкоскидуваних конструкцій відносять вікна (при заповненні звичайним віконним склом, але ні в якому разі не скляними блоками), двері, двостулкові ворота (з відкриванням назовні), елементи з металевих щитів тощо. Легкоскидувані конструкції повинні влаштовуватися в зовнішніх стінах або покритті приміщень. Ці конструкції повинні виконуватися такими, що розкриваються або руйнуються при надлишковому тиску $0,02 \text{ кгс/см}^2$, або 20 Па. Легкоскидувані елементи будівельних конструкцій покриття повинні проектуватися масою не більше 120 кг/м^2 . Легкоскидувані елементи слід, по можливості, рівномірно розміщати по периметру зовнішніх огорожувальних стін і покриття, не залишаючи глухих незахищених від вибуху ділянок приміщень. Площу легкоскидних конструкцій слід приймати не менше $0,05 \text{ м}^2$ для виробництва категорії А і не менше $0,03 \text{ м}^2$ для категорії Б на 1 м^3 вибухонебезпечного приміщення.

2.7. Шляхи евакуації

Важливою складовою системи протипожежного захисту є забезпечення своєчасної евакуації людей та відповідності нормативам шляхів евакуації. Шляхом евакуації є безпечний шлях, який веде до евакуаційного виходу. Виходи вважаються евакуаційними, якщо вони ведуть із приміщень:

- першого поверху безпосередньо назовні або через вестибюль, коридор, сходову клітку або на зовнішні відкриті сходи;
- у сусіднє приміщення на тому ж поверсі, яке забезпечене виходами, зазначеними у попередніх пунктах;
- цокольного підвального, підземного поверху назовні безпосередньо через сходову клітину або коридор, що веде на сходову клітину, яка має вихід назовні безпосередньо.

Із приміщень, розташованих на другому та більш високих поверхах (заввишки не більше 30 м) допускається передбачати евакуаційний

(запасний) вихід на зовнішні сталеві сходи. Кількість евакуаційних виходів із приміщень та з кожного поверху будівель, відстань від найбільш віддаленого робочого місця до найближчого евакуаційного виходу, вимоги до улаштування евакуаційних шляхів потрібно приймати за ДБН В.1.1-7-2002.

Стаціонарні зовнішні пожежні сходи, сходи на перепадах висот і огорожі на покриттях будівель та споруд необхідно утримувати справними, пофарбованими.

У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень, де перебувають люди, ґрати останніх повинні розкриватися, розсуватися або зніматися. Під час перебування в цих приміщеннях людей ґрати мають бути відчинені (зняті).

Стаціонарні зовнішні пожежні сходи, сходи на перепадах висот і огорожі на покриттях будівель та споруд необхідно утримувати справними, пофарбованими.

У приміщенні, яке має один евакуаційний вихід, дозволяється одночасно розміщувати (дозволяється перебування) не більше 50 осіб.

Двері на шляхах евакуації повинні відчинятися в напрямку виходу з будівель (приміщень). За наявності людей у приміщенні двері евакуаційних виходів можуть замикатися лише на внутрішні запори, які відкриваються зсередини без ключа.

Світильники евакуаційного освітлення повинні вмикатися з настанням сутінків у разі перебування в будинку людей.

Не допускається:

- улаштовувати на шляхах евакуації пороги, виступи, турнікети, двері розсувні, підйомні, такі, що обертаються, та інші пристрої, які перешкоджають вільній евакуації людей;

- захаращувати шляхи евакуації меблями, обладнанням, різними матеріалами;

- забивати, заварювати, замикати на навісні замки, болтові з'єднання та інші запори, що важко відчиняються зсередини, зовнішні евакуаційні двері будівель;

розташовувати у тамбурах виходів, за винятком квартир та індивідуальних житлових будинків, гардероби, вішалки для одягу, сушарні, пристосовувати їх для торгівлі, а також зберігання, у тому числі тимчасового, будь-якого інвентарю та матеріалу;

- захаращувати меблями, устаткуванням та іншими предметами двері, люки на балконах і лоджіях, переходи в суміжні секції та виходи на зовнішні евакуаційні драбини, евакуаційні площадки квартир житлових будинків;

- знімати встановлені на балконах (лоджіях) драбини;

- улаштовувати у сходових клітках приміщення будь-якого призначення (кіоски), обладнання;

- улаштовувати у загальних коридорах комори і вбудовані шафи, за винятком шаф для інженерних комунікацій; зберігати в шафах (нішах) для інженерних комунікацій горючі матеріали;
- розташовувати в ліфтових холах приміщення різного призначення;
- робити засклення або закладання жалюзі і отворів повітряних зон у незадимлюваних сходових клітках;
- знімати двері вестибюлів, холів, тамбурів і сходових кліток;
- заміняти скло, що не дає скалок при руйнуванні, на звичайне у дверях;
- знімати пристрої для самозачинення дверей сходових кліток, коридорів, холів, тамбурів, а також фіксувати самозакривні двері у відчиненому положенні;
- зменшувати нормативну площу фрамуг у зовнішніх стінах сходових кліток або закладати їх.

Виконання нормативних вимог до шляхів евакуації ще не гарантує повного успіху евакуації людей у разі пожежі. Для забезпечення організованого руху, під час евакуації та попередження паніки, технічні рішення повинні бути доповнені організаційними заходами, до яких, передусім, відносяться інструктаж та навчання персоналу. З цією ж метою розробляють плани евакуації із позначенням маршрутів руху до основних евакуаційних виходів – суцільними лініями зі стрілками зеленого кольору, маршрутів до запасних виходів – пунктирними зеленими лініями із стрілками. Окрім маршруту руху, на плані позначаються місця розташування засобів оповіщення та пожежогасіння.

2.8. Порядок дій у разі пожежі

У разі виявлення ознак пожежі (горіння) кожний **громадянин** зобов'язаний:

- негайно повідомити про це за телефоном 101. При цьому необхідно назвати місцезнаходження об'єкта, вказати кількість поверхів будинку, місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, а також повідомити своє прізвище;
- вжити (за можливості) заходів щодо евакуювання людей, гасіння (локалізації) пожежі первинними засобами пожежогасіння та збереження матеріальних цінностей;
- якщо пожежа виникла на підприємстві, повідомити про неї керівника чи відповідну компетентну посадову особу та (або) чергового на об'єкті;
- у разі необхідності викликати інші аварійно-рятувальні служби.

Посадова особа об'єкта, що прибула на місце пожежі, зобов'язана:

- перевірити, чи викликана Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту (продублювати повідомлення), довести подію до відома власника підприємства;
- у разі загрози життю людей негайно організувати їх рятування (евакуацію), використовуючи для цього наявні сили й засоби;

- видалити за межі небезпечної зони всіх працівників, не пов'язаних з ліквідуванням пожежі;

- припинити роботи в будинку (якщо це допускається технологічним процесом виробництва), крім робіт, пов'язаних із заходами щодо ліквідування пожежі;

- здійснити в разі необхідності відключення електроенергії (за винятком систем протипожежного захисту), зупинення транспортуючих пристроїв, агрегатів, апаратів, перекриття сировинних, газових, парових та водяних комунікацій, зупинення систем вентиляції в аварійному та суміжних з ним приміщеннях (за винятком пристроїв протидимового захисту) та здійснити інші заходи, що сприяють запобіганню розвитку пожежі та задимленню будинку;

- перевірити включення оповіщення людей про пожежу, установок пожежогасіння, протидимового захисту;

- організувати зустріч підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, надати їм допомогу у виборі найкоротшого шляху для під'їзду до осередку пожежі та в установці техніки на зовнішні джерела водопостачання;

- одночасно з гасінням пожежі організувати евакуацію і захист матеріальних цінностей;

- забезпечити дотримання безпеки праці працівниками, які беруть участь у гасінні пожежі.

З прибуттям на пожежу пожежно-рятувальних підрозділів повинен бути забезпечений безперешкодний доступ їх на територію об'єкта, за винятком випадків, коли чинним законодавством встановлений особливий порядок допуску.

Після прибуття пожежно-рятувальних підрозділів адміністрація та інженерно-технічний персонал підприємства, будинку чи споруди зобов'язані брати участь у консультуванні керівника гасіння пожежі з приводу конструктивних і технологічних особливостей об'єкта, де виникла пожежа, прилеглих будівель та пристроїв, організувати залучення сил та засобів об'єкта до вжиття необхідних заходів, пов'язаних із ліквідацією пожежі та попередженням її поширення.

Порядок проведення роботи

1. Викладач перевіряє знання студентів за матеріалом лабораторного заняття усним опитуванням.

2. Кожний студент отримує завдання для розробки конкретних заходів і засобів вибухопожежної безпеки на підприємствах галузі.

3. Висновки по виконаній роботі студент робить самостійно.

4. Протокол лабораторної роботи з актами та висновками студент пред'являє викладачу для перевірки і оцінки за кредитно-модульною системою (тестування).

Питання для самоконтролю

1. Причини виникнення пожеж (вибухів) на об'єктах галузі.
2. Класи пожеж, які характерні для приміщень галузі.
3. Первинні засоби пожежогасіння для оснащення території і приміщень підприємств галузі.
4. Що називають евакуаційним виходом з будівлі і споруди?
5. Вимоги до утримання евакуаційних виходів.
6. Засоби і заходи забезпечення електробезпеки обладнання в галузі.

Тести з теми заняття

1. Відповідальність за протипожежний стан підприємства покладається на:
 - А. Керівника підприємства.
 - Б. Головного інженера.
 - В. Інспектора з пожежної безпеки.
2. Де повинні встановлюватися первинні засоби пожежогасіння у складських приміщеннях?
 - А. Біля входу.
 - Б. У центрі складу.
 - В. Біля входу і у віддаленому кутку складу.
 - Г. Поблизу зберігання найбільш пожежонебезпечних матеріалів.
3. Який порядок дій працівника при виникненні пожежі?
 - А. Приступити до гасіння пожежі, у випадку посилення пожежі повідомити по тел.101. Організувати зустріч пожежних підрозділів.
 - Б. Повідомити по тел.101. Вжити заходи до гасіння пожежі, евакуації людей і порятунку матеріальних цінностей, організувати зустріч пожежних підрозділів.
 - В. Повідомити безпосередньому начальникові і діяти згідно його вказівок.
 - Г. Повідомити безпосередньому начальникові. Вжити заходи до гасіння пожежі. Повідомити по тел.101.
4. Укажіть, які вогнегасники можна застосовувати для гасіння електрообладнання під напругою?
 - А. Вогнегасник повітряно-пінний та вуглекислотний.

- Б. Вогнегасник вуглекислотний та порошковий.
- В. Вогнегасник хімічно-пінний та порошковий.
- Г. Вогнегасник повітряно-пінний та хімічно-пінний.

5. За яким нормативним документом виконується визначення категорії приміщення з вибухопожежної і пожежної безпеки?

- А. СНіП, ГОСТ.
- Б. НАПБ Б.03.002-2007.
- В. ПУЕ.
- Г. Галузеві правила з техніки безпеки.

6. На якій висоті встановлюються вогнегасники в приміщеннях?

- А. Не більше 2 м.
- Б. Не більше 1м.
- В. Не більше 1,5 м.
- Г. Встановлюються на підлозі.

Література

1. ГОСТ 12.2.003-91 ССБТ. Оборудование производственное. Общие требования безопасности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
2. ГОСТ 12.4.009-83 ССБТ. Пожарная техника для защиты объектов. Общие требования. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
3. ДСТУ ЕН 2:2014 Класифікація пожеж (ЕН 2:1992; ЕН 2:1992/A1:2004, IDT). – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
4. ДБН В.1.1-7-2002. Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
5. Правила експлуатації та типові норми належності вогнегасників. Наказ МВС України 15.01.2018 № 25. Режим доступу <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0225-18>.
6. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» Режим доступу <http://document.ua/>; <http://dbn.at.ua/>.
7. НПАОП 40.1-1.01-97 Правила безпечної експлуатації електроустановок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
8. НПАОП 40.1-1.21-98 Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.
9. НПАОП 40.1-1.32-01 Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/>.

10. Правила пожежної безпеки України (затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України 30.12.2014 р., № 1417). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.